

teológia

A TARTALOMBÓL

A KERESZTÉNY EMBER ÉS A MUNKA

A munkáról a Biblia nyelvén — A teremtett világ és az emberi munka — Teilhard-breviárium a munka teológiájához — Hit és emberi tevékenység — A munka keresztény értékelése — A technika problémája — A gazdagság és az emberiség jajszava — A 2. Vatikáni zsinat a munkáról — Munka, munkaszünet és pihenés — Emlékezés Giesswein Sándorra.

Xavier Léon-Dufour — Georges Casalis — Rezek Román — Hegyi Béla — Kiss László — Cselényi István — Diós István — Jánosi Gyula — Koroncz László írásai.

VII. évf. 1973 /3. sz.

Teológia

VII. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

1973. SZEPTEMBER

INTERJÚ

XAVIER LÉON-DUFOUR: A modern ember munkájáról, életéről a Biblia nyelvén – – – – –	138
---	-----

TANULMÁNYOK

GÁL FERENC: A teremtett világ és az ember munkája – – – – –	142
REZEK ROMÁN: Teilhard-breviárium a munka teológiájához – – – – –	147
HEGYI BÉLA: Hit, Egyház, emberi tevékenység – – – – –	155
KISS LÁSZLÓ: Gondolatok a munka keresztény szemléletéről – – – – –	160

TÁVLATOK

A technika mint teológiai probléma (Cs. I.) – – – – –	165
---	-----

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Homilia-vázlatok az év 26–33. vasárnapjáig (Gál Ferenc) – – – – –	170
---	-----

FIGYELŐ

Az emberiség jajszava szólásra kötelez (Georges Casalis) – – – – –	175
A 2. Vatikáni zsinat tanítása a munkáról (-i -n) – – – – –	177
A munka biblioteológiai értelme (Sz. M.) – – – – –	181
Munka és pihenés (ég) – – – – –	185
A keresztény ünnepi munkaszünet (Diós István) – – – – –	188
Emlékezés Giesswein Sándorra (Jánosi Gyula) – – – – –	190
Könyvfigyelő – – – – –	193

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

Diakonus képzés a római egyházmegyében (tomka) – – – – –	194
A betegágy mellett (Koroncz László) – – – – –	195

„Imádkozzál és dolgozzál”

Hitünk az emberi életnek végső értelmét és célját Isten dicsőségének szolgálatában jelöli meg. E szolgálatot a hívő ember nem egyedül végzi, hanem úgy, hogy együttműködik Krisztussal a világ megváltásán: Krisztus akarata szerint — Szent Pállal szólva — „kiegészítjük” az Isten dicsőségét és az emberek üdvösségét egyaránt szolgáló megváltás művét. Mindezt az ember nem csak a szentségek vételével és az eukarisztia megünneplésével, nem csupán imádsággal és elmélkedéssel, hanem élete egész művével, minden értékes munkájával, emberhez illő és méltó cselekedetével végzi. „Bármit is tesztek — hirdetjük Pállal — Isten dicsőségére tegyétek” (1Kor 10,31).

Az imádságot, a liturgikus szolgálatot a keresztény vallásosságunknak mindig mintegy természetes velejárójaként tekintették. Voltak azonban korok, melyekben az emberi munkát a „mennyei ország” ügyével kapcsolatban csak másodlagos, sőt fölösleges, az emberérettel együtt járó kényszerűségnek tüntették fel. Mintha elfeledkeztek volna Szent Pál figyelmeztetéséről: aki nem dolgozik, ne is egyék (2Tessz 3,10). Sokan már-már oly követelménnyel léptek fel, hogy nyugodt „lelkiéletük” érdekében mások fáradjanak értük; dolgozzanak a „földhözragadt” emberek, a „lelki ember” ne törődjék a hétköznapi munkás élet gondjaival. Mert hát — kérdezték — mi köze is lehet a varrónak, a gyári munkás, a mérnök vagy épp a favágó munkájának az „Isten országa” ügyéhez? Igaz, a jó szándék ugyan mindent felajánlhat a magasabb, szentebb cél érdekében, de van-e önértéke, valódi értéke a földi fáradozásnak, az emberi munkának? — Tudjuk, erre a kérdésre ma számos tudomány szak egészen konkrét pozitív választ ad. Vajon van-e mondanivalója a keresztény hívőnek, a teológusnak mindezzel kapcsolatban?

Természetesen van. Az elkövetkező oldalakon néhány gondolatot mi is felsorakoztatunk a munkáról, annak keresztény értékeléséről. Előjáróban csupán annyit szeretnénk megjegyezni: a keresztény hit és a belőle forraszó élet, meg a mindennapi realitásoknak világa nem két külön világ, nem kétfajta élet. Csakis testben, az emberi közösségben, a hétköznapi és ünnepek váltakozó egymásutánjában élhet a keresztény ember „lelki életet”. A hitnek újra és újra hitből fakadó emberi életté kell válnia. Így tudunk majd hiteles tanúságot tenni világunkban, a munkálkodó emberek között az Isten országának örömhíréről.

VI. Pál pápa ez év május 1-én tartott általános fogadásán a munkáról beszélt. Figyelmeztet minden hívőt és minden jóakarátú embert, hogy becsülje meg a nemes és nemesítő munkát. Az embernek szüksége van fejlődésre és tökéletesedésre, — mindez pedig nem képzelhető el rendezett emberi tevékenység, munkálkodás nélkül. Nem az ember önimádságát, öndicsőítését kell magasztalunk, hanem azt az erőfeszítést, mellyel az ember értelmének és fizikai erejének latbavetésével, az isteni bölcsesség indítására kitermeli a földből a benne rejlő isteni ajándékokat. — A keresztény magatartás megköveteli tőlünk — buzdított a pápa —, hogy elkötelezzük magunkat a munka világában, hogy bölcsen és szeretettel tegyünk tanúságot a keresztény testvériségről. Ez a munkás helyzet állás tesz képessé arra, hogy a jelen társadalmi feszültségek közepette is Krisztusnak, az isteni munkásnak igaz békéje költözzék a szíveibe.

INTERJÚ

A MODERN EMBER MUNKÁJÁRÓL, ÉLETÉRŐL — A BIBLIA NYELVÉN

A TEOLÓGIA beszélgetése Xavier Léon-Dufour professzorral.

Xavier Léon-Dufour (Párizsban született 1912-ben), a Lyon-Fourvière-i Teológiai Főiskolán a szentírástudomány tanára, a Pápai Bibliai Bizottság tanácsadója, a beszélgetésben is említett két neves művén kívül szerzője még a „Tanulmányok az Evangéliumról” (Études d'Évangile, Paris, Seuil, 1965) és „Jézus feltámadása és a húsvéti üzenet” (Résurrection de Jésus et message pascal, Paris, Seuil, 1971) c. műveknek, szerkesztője, továbbá a „Szinoptikus evangéliumok konkordanciájának” (Concordance des évangiles synoptiques, Paris, Desclée, 1956). X. Léon-Dufour a Biblia, főleg az evangéliumok legnehezebb kutatási és értelmezési kérdéseit a francia l'esprit könnyedségével és személyes közvetlenségével úgy tudja közvetíteni, hogy könyvei nemcsak a szakembereknek, de a mai keresztény olvasónak is érdekfeszítők és lenyűgözőek. Munkái, melyeket számos világnyelvre lefordították, többszörös kiadásban is elfogytak. — Beszélgetésünk a professzorral budapesti látogatása alkalmával történt.

1. Nálunk sokan ismerik Professzor úr munkáit, különösen „Az evangéliumok és Jézus története” című fontos művét (Les évangiles et l'histoire de Jésus, Paris, Seuil, 1963). Ez a munka a bibliai kutatások legújabb eredményeit foglalja össze és egyben gondosan felkészít arra a helyes módszerre, amivel a mai ember tudományos és lelki szempontból gyümölcsözően olvashatja a Szentírást. Ehhez a törekvéséhez kapcsolódva szeretnénk megkérdezni: Miben látja a Professzor úr a Biblia jelentőségét a modern ember életében?

Hogy erre a komplex kérdésre pontosan válaszoljak, előbb szeretném a Biblia szemléletének néhány nézőpontját megkülönböztetni. Ha a Bibliát a könyvek összességében tekintem, akkor az valóban egy csodálatos alkotás. Vannak könyvei, amelyeket eleve kiválasztottak, és vannak, amelyeket elhagytak belőle. Ez utóbbiakat apokrif könyveknek nevezték és bár már az apostolok korában is megvoltak, mégsem alkották részét sem az Újszövetségnek, sem a Bibliának. A Biblia a hívők számára tárja fel igazi értelmét. A hívők között megkülönböztetjük a zsidókat és a keresztényeket. A zsidók számára a Biblia az Ószövetség, a keresztények számára viszont a Biblia a két Szövetség összefüggésében nyer teljes értelmet. A zsidóknak a Biblia annak a Szövetségnek a megerősítését jelenti, amelyet Isten kötött népével, a keresztényeknek azonban maga Jézus Krisztus, akit megjövendöltek, akinek előképei voltak, — Jézus Krisztus, aki megvalósult és aki meghirdeti az Egyházat. — Én keresztény módon szólok és ezért számomra a Biblia Jézus Krisztus: Isten megtestesült Szava! — Az Istennek megtestesült Szava találkozik velem és én, a modern ember ebben a megtestesült Igében találom meg reményemet az élethez! Én már egyszerűen tudom, hogy Jézus Krisztus elhozta nekem az eljövendő üdvösséget, de azt is felismerem, hogy az üdvösség már ma is adva van Jézus Krisztusban, mivel ő feltámadásával legyőzte a halált. A halál többé nem fal, nem egy állomása az életnek, mert mindaz, ami bennem van, átmegy a halálon. Én, a mai ember, aki tudatosan értelmet akarok adni létezésemnek, bizonyoságot nyertem, hogy Isten már egyszer legyőzte Fiában a halált.

Ezért is tűnik ma olyan kemény tanításnak a Biblia, amikor a háborúk korát, a szegények elnyomásának idejét éljük. Mert Vietnámban valójában még nem fejeződött be a harc. Braziliában, Közép-Keleten és sok más helyen háborúság és nyugtalanság van. Én azonban megőrzöm bizalmamat: „Az élet erősebb, mint a halál!” És ehhez még hozzá kell tennem: Nemcsak a népek élete erősebb, nemcsak azoké, akiket feláldoznak a népért, de minden egyes egyén élete is. Mi pedig mindnyájan, akik valamiképpen eleget teszünk a népért való harcnak, mind tettünk valamit azért, hogy éljünk. Ezentúl bizonyosak lehetünk, hogy mindegyikünk személyisége beteljesedik és meg fogjuk találni egymást a kölcsönös szeretetben, a megáldott békében, mi is magunkra találunk a megvalósult Szeretetben. A Bibliának egyik

fő tanúsága a modern ember életében éppen az, hogy újra rátalált és megmutatja, hogy *a Szeretet erősebb, mint a halál!*

2. Igen meghatározó számunkra, hogy Professzor úr a tudományos elemzésekben is mindvégig megőrzi áhítatos hangvételét Jézus személye iránt és — mint szentírásmagyarázó — úgy veszi át a modern történetkritika módszereit, hogy nem rombol, hanem megtisztítja ismereiteinket és előkészíti arra a hitre, amely egyedül képes elvezetni Jézus Krisztus misztériumának teljességére. — Mindezekből úgy látjuk, hogy nemcsak a biblikus tudomány oktatására törekszik, hanem arra, hogy *szélesebb körben, hívőknek és nemhívőknek egyaránt bemutassa Jézus Krisztus valódi személyét. Kérjük, hogy ezt a törekvést ismertető röviden számunkra.*

— Mielőtt válaszolok a kérdésre, először is megköszönöm, hogy megértették munkám szándékát. Valóban törekvésem, hogy elmélyítsem azt a tényt, hogy a kibontakozott tudomány nem rombolja le a hitet. — Köszönöm a bizalom hangját, ezért én is személyes vallomást teszek.

Addig, amíg úgy fogták fel a Bibliát, mint tisztán tárgyi tudományt, mint a régészeti kutatás tárgyát, hogy pontosan megtudják mindazt, ami régen történt, addig a Biblia nem nagyon érdekelte sem a modern embert, sem pedig a jámbor hívőt. — Attól a pillanattól kezdve azonban, amikor észrevesszük, hogy a Szentírás nemcsak egy „dolog”, egy jegyzőkönyv arról, amit Krisztus Urunk mondott, sőt nem is egyszerűen közvetlen, direkt találkozás a Názáreti Jézussal, hanem az, amit ez a Názáreti Jézus átadott az Egyháznak, — attól a pillanattól kezdve minden megváltozik előttünk.

Nekem az Egyház az az Anya, aki számomra már kezdettől fogva közvetíti Jézus szavát. Nekem nincs közvetlen érintkezésem Jézussal, az ősegyház útján kerülök kapcsolatba vele, az közvetíti számomra Jézus szavait. Ez az Egyház gondoskodott arról, hogy ne adjon teljesen kész feleletet, hanem inkább nagy hűséggel arra törekedett, hogy visszaadja azt, amit Jézus saját maga mondhatott. — Jézus nem elégedett meg csupán azzal, hogy megerősítse: *Ő a világ Megváltója, és úgy mutatkozik be, mint „aki levele kontörsöt, leleplezi magát”*: Ime, itt van az Isten Fia! — *Jézus nem kényszerített ránk válaszokat*, hanem inkább egy kérdést vetett fel. És, amikor Jézus felteszi ezt a kérdést, ma ismét rámtalál. Ha újra elolvassuk az evangéliumot, mögötte ott van, él az ősegyház válasza, amelyet célszerűen, Jézus módján fejez ki. Azonban mégis megállapíthatjuk, hogy *Jézus lényegében csak egyetlen kérdést vetett fel!* — Ennek a világos felismerése nagyon fontos számomra, a hitetlennek, mert én bizonyos módon még hitetlen vagyok. Ez a hitetlen bennem mindig az igazságot koldulja. De minden ember hajlamos arra, hogy a teljesen kész igazságot az első pillanatban visszautasítsa.

— Nálunk Franciaországban 1968-ban nyomtatékkal és sürgősen felvetették ezt a kérdést, mert az ifjúság nem szereti a kész válaszokat. Ezek a fiatalok — akik közé szívem szerint még magam is tartozom, — visszautasítanak minden atyáskodást, minden választ, amit nem ők adnak, vagy amit réginek tartanak. —

Jézus jól ismerte az emberi természetet, általában kérdés alakjában adta elő tanítását. Példának vehetjük Máté 13. fejezetét; látjuk itt, hogyan mondja el Jézus a magvetőről szóló példabeszédét. Némelyek kérdést tesznek, vannak, akik nem értik, mit is akar mondani, de Jézus megmagyarázza. Jézus szereti, ha kutatnak, ha felteszik a kérdést: „Mit jelenthet ez? — Mit akarsz nekünk ezzel mondani?” Mindez olyan, amint az apokaliptikus hagyományokban történni szokott. Abban a hagyományban, ahol a látnok kinyilatkoztatást kap, de fel kell tennie a kérdést: „Mit jelenthet ez?” — Jézus a kérdésre mindig megadta a választ is. Mert az igazság nem olyan dolog, amit az ember egyszerűen megpillanthat, mint a görög mítoszban, ahol a meztelen igazság mintegy a kút mélyén hever; nem arról van tehát szó, hogy felismerjük, birtokba vegyük. *A Biblia szerint az igazság két személy találkozása: Isten eljött, hogy találkozzék velem Jézus Krisztusban*, — nekem pedig hozzá kell fordulnom, amikor rám kerül a sor — és Jézus válaszol.

Számomra életbevágóan fontos, — hogy az evangélium elsősorban nem egyszerűen csak felelet! — Jól megértett engem? — *Hanem mindenekelőtt nekem feltett kérdés!* Ez a következő: „*És te kinek mondasz engem?*” Én meghallom ezt a kérdést. Igen, tudom, hogy Jézust nem sorolhatom egyszerűen a próféták és a hősök közé, akik mind meghaltak. Igen, Jézus valóban élő Személy, aki keres engem, a lemaradottat, az elszakadtat és kényszerít, hogy feleletet adjak.

Bármennyire is igaz a tudomány feladata, aminő pontosan meghatározza kérdések természetét, hogy megfeleljen annak, amit az ember kíván, azaz tiszteletben tartja szabadságát, hogy feleletet tudjon adni a feltett kérdésre, — a hit esetében más a helyzet. Itt én, mint a tudomány embere, nem tudom megadni a feleletet. A válasz az Istenlőt jön, aki egyben a hitünk tárgya. És nekem, a tudomány emberének, pontosabbá, élesebbé, határozottabbá kell tennem ezt a kérdést, azért, hogy felrázzam a modern embert, aki biztonságban érzi magát,

aki kényelmet akar. *A modern embernek az a törekvése, hogy minden kérdést kiküszöböljön életéből.* Hajlamos azt képzelni, hogy a tudomány majd minden kérdésre válaszol. Ma azonban mindjobban úgy látszik, hogy a tudomány nem ad választ arra a kérdésre: Ki az ember saját maga? — A tudomány nem válaszol arra sem: Mi a halál? — Jézus, aki maga is ember, élő személy, felteszi a kérdést: „Mit mondasz Te rólam? — *Ki vagyok én? — Én, aki elhoztam neked az emberi személy új életmódját és elhoztam minden egyén számára, aki azt vallja: „A Szeretet erősebb, mint a halál!”*”

3. Professzor úr másik kiváló művében, a Biblia-Teológiai Szótárban (Vocabulaire de Théologie biblique, Paris, Cerf, 1966) a szentírási kifejezéseknek adja meg a teológiai távlatát és bevezeti az egyháziakat és a világi híveket a szentírási olvasmányokba. Feldolgozza a bibliai szimbólumokat, amelyek evilági életünk tárgyai és eseményei, de ugyanakkor nekünk hívőknek egyben feltárják az isteni titkokat. Kérjük, hogy ebből a szimbolikus nyelvezetből csak egy szót világítson meg: „*a munka*” jelentését a magyar dolgozó nép keresztényei számára.

Igen örülök, hogy az Önök figyelmét is felkeltette e Biblia-Teológiai Szótár. Ennek a munkának hallatlan sikere volt Franciaországban. Az első kiadás több, mint nyolcvanezer példányban kelt el. Már nyben nyelvre lefordították, hogy zavarba lennék, ha mind fel kellene sorolnom. Ebben az évben fordították le magyarra is, amire — engedjék meg, hogy megvalljam — nagyon büszke vagyok. Hamarosan megjelenik japánul, oroszul, vietnámi nyelven és most készül kínai fordítása. — A szótárnak az a feladata, hogy felújítsa létünk nagy szimbólumainak értelmét. — Sajnos, olyan magatartást alakítottunk ki, hogy a vallást vagy az absztrakt teológiába helyeztük, vagy bezártuk a sekrestye gyakorlatába. Én megértem Nietzsche és a többiek vallásellenes kritikáját, amikor azt mondják, hogy a „vallás ópium a népeknek.” — Valóban, ha a vallás csak abból áll, hogy meghatározza, kicsoda az Isten és mi az ember, — akkor megértem, hogy a vallásnak nem sok köze van a mai emberhez. De ha úgy érzem, hogy van az életnek egzisztenciális mélysége is, ha van egy olyan találkozás, amely gazdagítja életemet, akkor ez a mélység az, amit én szimbólikusnak nevezek. Például *átgondoltuk-e már a maga mélységében*, mit jelent enni, mit jelent aludni, járni? *Mi az, hogy dolgozni?* Ha így szemléljük a világ dolgait, akkor azt hiszem, a vallás nem az életen kívül van, hanem benne van az életben, az életet benső világát jelenti. A létezésnek ilyen mélységét elsősorban nekünk, hívőknek kell kinyilvánítani. Nem kell mást mondanunk a létről, de *másként kell mondanunk* és ez az, amivel feltárjuk a mindennapi életünk „másságának” az értelmét.

Önök arra kértek, hogy pontosan fejezzem ki a „*munka*” szentírási értelmét. — Meg kell vallanom, hogy az Újszövetség nem mond „nagy dolgokat” a munkáról. Alig három-négy helyen ajánlja, hogy dolgozni kell. Azt is mondhatnánk, hogy az első keresztények lusták voltak. A tesszalóniki levélben olvashatjuk, hogy ezek a derék emberek azt hitték, hogy itt a világvége és ezért semmit sem dolgoztak, csak várták Jézus újra-eljövetelét. Szent Pál mondja ugyan nekik, hogy dolgozni kell, de nem mondja, hogy miért. Ha az Újszövetségben a munka kötelezettségét vagy igazolását keressük, zavarba jövünk. Közvetlenül talán csak a talentumokról szóló példabeszéd szövege beszél arról, hogy „gyümölcsötetni kell talentumainkat”. Az úr a szolgájának azonban nem azért tesz szemrehányást, mert lusta volt, hanem, mert félt. Igen érdekes, hogy ha a Biblia jó fordítását olvassuk, és nem értjük félre, amit közölni akar, akkor azt is látjuk, hogy nem lusta, hanem félős, aggodalmaskodó szolgáról beszél. Olyan emberről, aki fél, — és ez a félelem a legrosszabb dolog a világon. Ezért mondja az Ószövetség: Ha oroszlán van az utcában, inkább ki sem megyek. — Másutt pedig már a lustát jellemzi: Amint ajtó a sarokvasán, úgy forog a lusta az ágyán. — Itt is látjuk, mennyire fontos, hogy a Bibliát *a maga egészében és összefüggésében* nézzük. Az Újszövetséget nem lehet jól megérteni, ha nincs mögötte az Ószövetség. Az Újszövetség a réginek a beteljesítője. Viszont az Ószövetséget ismerni az Új nélkül: csak absztrakció, merő elvonatkoztatás.

Valóban, Jézus Krisztust úgy lehet felfogni mint aki befejezett egy mozgalmat, egy korszakot, és kinyilatkoztatta a létezésnek egy másik dimenzióját, amely más, mint az Ószövetségé. Milyen a *munka ószövetségi dimenziója?* Isten azt mondta, hogy növekedjete, szaporodjatok és *alakítsátok át a földet.* A Teremtőnek ezt a parancsát Jézus nem törölte el, hanem átalakította. Másként mondva: *a munka továbbra is az ember alapvető életfeltétele marad.* Az ószövetségi kinyilatkoztatás szerint a munka nem szent dolog: ünnepen tilos volt a legcsekélyebb munka is. A munka fárasztó, a munkát kikezdte az ember bűne. De a munka maga nem a bűn következménye. *A munka a létezésnek, a világ átalakításának az öröme.* És amint már előbb említettem: azt a *reményt*, amelyre a Biblia tanít, *megtalálom a munkában.* Ha valakinek munkás élete nélküli az a remény, hogy szép művet alkothasson, az ilyen emberből sohasem lesz modern értelemben vett munkás. Viszont, ha megvan az az

élménye, hogy részesedik egy nagy műben, akkor az ilyen igazán boldog, ha dolgozhat. *A Biblia a maga teljességében tehát azt tanítja: a munka az ember normális életfeltétele.*

Bár ezt az életfeltételt a bűn terhessé tette, mégis szüntelenül az a feladatunk a földön, hogy dolgozzunk. De ennek a munkának a lelki tartalma megváltozott. Ha megnézzük az Ószövetségben: a templom volt az izraeliták legnagyobb alkotása. Építettek egy kőtemplomot, hogy lakóhelyet adjanak az Istennek. Ők azt hitték és mi is azt gondoljuk, hogy amikor magunknak házakat építünk, Istennek is építünk templomokat lakóhelyül. Ez a szemlélet egyrészt igaz, másrészt téves. Mert az igaz, hogy Isten szeret az emberek házaiban lakni, azt oltalmazni, mivel ő a Szeretet — és így mi is együttműködünk Isten művével. De téves, ha abban az értelemben gondoljuk, hogy Isten bezárhatjuk magunknak egy házba. Van egy ősi hagyomány, amely szerint Isten nem hagyja magát emberkészítette kőházakba bezárni. Amikor Jézus eljött, éppen ezért mondta, hogy ezt a templomot le fogják rombolni, őt magát pedig, a „hűsből való templomát”, meg fogják ölni.

A kőtemplom — csak a hűsből való templom — az emberek szolgálatában létezik igazán. A mi munkánknak tehát, amit akkor végzünk, amikor házakat építünk, csak akkor van értelme, ha azt az emberek, a személyek, az egyének, a családok és a nép szolgálatában végezzük.

Összefoglalva a ház és a templomépítés keresztény szimbolikáját: a test temploma, amely tehát nem más, mint az egyén, a nép munkája, csakis abban az áldozatban nyer értelmet, amelyet maguk a személyek hoznak, mert csak ők tudhatják, hogy mi az a szeretet, ami a másiknak használ. Ezért a Bibliában a kőtemplomot és a hústemplomot követi, azokhoz kapcsolódik a lélekszerinti templom. Végsősorban ez a lélekszerinti templom ad értelmet a munkának is a létezés egészében.

Nekem úgy tűnik, hogy elmondhatjuk: *van értelme munkánknak, mert a Szeretet rendelte számunkra, hogy egyesítse az embereket.* Ez a szeretet találkozhat mindazzal, amit tenni akarunk és amit meg is teszünk, — ugyanakkor minden kudarcunkkal is. Munkánkban valóban benne van a jóakarata, hogy jobba tegyük az emberek helyzetét, de egyszerűen ott a kísértés is, hogy elveszítsük bátorságunkat. Ez utóbbival szemben azonban fel vagyunk vértézve abban a bizonyosságban, hogy Jézus Krisztusban győzedelmeskedhetünk minden gyengeségen és bukáson. Így nézve tehát: *a munka értelme az együttműködés Istennel, aki szüntelenül tevékenykedik.*

Vallási nyelvezetünknek azonban van egy nehézsége, ahogyan a *munka égi és földi boldogságáról szoktunk beszélni.* Úgy gondoljuk, hogy *a föld után jön az ég.* Ez nem téves, de nem is a teljes igazság. *Az ég nem egyszerűen a föld után következik,* mi pedig nem is pusztán az ég szolgálatában dolgozunk, hogy munkánk jutalmát csak földi létünk után nyerjük el. Ha ezt tartanánk, — megismétlem, amit már mondtam — jogosan ér minket Nietzsche kriikája, amely szerint a keresztények csak arra jők, hogy benépesítsék a föld kórházait; akiket bégető bárányokként terelgetnek a legelőn, de nem csinálnak semmit. Ezért nekem sohasem tetszik, ha azt mondogatják, hogy az ég a föld után következik; éppúgy az sem, hogy a boldogság csak a halál után lehetséges. Hangsúlyoznunk kell azt a keresztény tanítást, hogy a menny már a földön is jelen van, a boldogságnak már mostantól fogva is jelen kell lennie a földön. Ez pedig azt jelenti, hogy *a boldogság, a mennyország, a szeretet már itt munkálkodik a földön: mert Isten maga az, aki munkálkodik benne.*

Az a munka, amelyet egyedül olyan boldogság érdekében végzünk, amit nem látunk és az, aki nem örül az elfoglaltságának itt lenni a földön, — nekem úgy tűnik — hogy az ilyen csak rabszolgamunka. A szabad ember azonban már itt lenni részesedik a boldogságban. Bizonyos, hogy számunkra jelenlévő valóság a szenvedés is, mindenütt van rossz, amely ránk nehezedik, de azért azt gondolom, hogy munkája jutalmát már e földön el kell érnie mindenkinek. Igaz, megkülönböztetjük azt a munkát, amelyet általában a népért végzünk, a jövőért, meg a mennyországért — amelyet még nem ismerünk, — valamint az olyan munkát, amelyet egy ismert egyénért, egy kedves személyért teszünk. Jézus azonban már a jelenben minden személy értékét megváltotta, és ezért *minden emberi személynek már a jelenben valamilyen formában meg kell találnia munkája eredményét és értelmét.* Teilhard de Chardin nagyszerűen kimutatta, hogy az ember minden munkájával a Mindenség felépítésén fáradozik.

A keresztény nem az az ember, aki elvonatkoztat az élet realitásától, hanem aki már a jelenben is képes megtalálni munkájának és boldogságának az értelmét.

TANULMÁNYOK

Gál Ferenc

A TEREMTETT VILÁG ÉS AZ EMBER MUNKAJA

A szociológia abból a szempontból beszél a munkáról, hogy milyen szerepet tölt be az ember egyéni életében és hogyan járul hozzá a társadalom kialakulásához és fejlődéséhez. A teológia a földi valóságokat az isteni kinyilatkoztatás fényénél vizsgálja, tehát itt is azt kérdezi, hogyan következik a munka az ember teremtett mivoltából és hogyan válik az ember, illetve az emberiség örök céljának eszközévé. De mivel a teológia is a konkrét embert és a konkrét világot nézi, azért a munkát is úgy tekinti, ahogy az az ember életében jelentkezik, tehát erkölcsi és szociológiai vonatkozásaival együtt. Isten úgy állította bele az embert a világba, hogy tevékenységével valósítsa meg célját, azért keresztény szempontból a munka egyrészt felsőbbrendű szankciót kap, másrészt örök javak forrása is válik.

Nem lehet tagadni, hogy a keresztény hagyományban sajátos módon nagyobb szerepet kapott a munkának az áteredő bűnnel való kapcsolata, mint a teremtés alapján való szemlélete. A jelen üdvrendben az ember „arca veritékével eszi kenyérért”, vagyis amennyiben a munkával együtt jár a fáradtság és a sikertelenség, annyiban magán viseli a büntetés jegyét. A megváltás annyit változtatott a helyzeten, hogy mint minden áldozat, ez is kifejezője lehet a szeretetnek, a vezeklésnek, s mint kötelességteljesítés, forrása lehet az érdemszerzésnek.

A kereszténységen kívül sem szerepelt a munka úgy, mint különös érték hordozója. Ezt az is bizonyítja, hogy a legtöbb nyelvben a „dolgozni” szó eredetileg fáradozást, kínlódást, erőlködést jelentett (1). A régi mitológiák pl. úgy beszélnek az aranykorról, az emberiség életének ideális állapotáról, hogy ott a természet az ember vesződsége nélkül adott meg mindent. A munka értékelése különben is függ az egyetemes kultúra fokától és színezetétől, továbbá a társadalmi berendezkedéstől. A rabszolgaság intézménye érthető módon a munka értékét is alacsony fokon tartotta. Ahol a munka még csak az élet fenntartásának az eszköze, ott úgy veszik, mint a természet követelményét és nem reflektálnak rá különösképpen. Jellemző pl. hogy az őszövétségi zsoltárok sokszor felpanaszolják az emberek által okozott igazságtalanságot, elnyomást, kegyetlenkedést, de nem panaszkodnak a természeti csapások, a szárazság, éhség, betegség, vagy a munka sikertelensége miatt. Ezt úgy veszik, mint Isten haragjának a megnyilatkozását, illetőleg a bűn büntetését (2).

A munka új értékelése a teológiában is csak akkor indulhatott meg, amikor maga a munka is más jelentőséget kapott az ember életében, vagyis amikor a sztatikus világképet a dinamikus világkép váltotta fel. A Szentírás betűje még a régi sztatikus világfelfogást tükrözi. Technikai haladás nemigen volt, egyik nemzedék élete alig különbözött a másik nemzedék életétől. Az igazságosság azt követelte, hogy lehetőleg mindenki elégséges módon részesedjék a természet javaiban, ezért a Szentírás kijelentései nem mennek túl a kapzsiság elítélésén és a munkabér jogosságának hangoztatásán. A vallásos lelküllethez hozzátartozik az alamizsnálkodás, mások nyomorának enyhítése. Az Újszövetségben Pál apostol az úr és a szolga viszonyát a keresztény testvériséggel helyettesíti, s azért is büzdít a munkára, hogy annak gyümölcséből segíteni lehessen a szűkölködőket.

Korunkban a technika fejlődése új megvilágításba helyezte az embernek a világhoz való kapcsolatát és siettetta az embernek az önmagára irányuló reflexióját. Kialakult az antropológia, az emberrel foglalkozó tudományág, s ennek szükségszerűen megvolt a teológiai visszhangja is (3). Az Egyházban már a múlt században megindult a munkának a keresztény szociológia szerint való értékelése, s különös lendületet adott neki a *Rem Novarum* enciklika. Az átfogó teológiai szemléletet azonban M. D. Chenu indította el (4). Azóta a horizont kiszélesedett és egyszerűen a földi valóságok teológiájáról beszélünk. Ebben a keretben kap helyet a munka teológiája is.

A tapasztalat igazolja, hogy a munka az embertől indul ki, de ugyanakkor visszahat az emberre. Az embernek vannak elgondolásai, és azt erőlteti rá az anyagra. Ebben a folyamatban azonban új meglátásai születnek, s az anyag ellenállása miatt új próbálkozásokra kényszerül. Ezt a kölcsönhatást a marxista filozófia úgy magyarázza, hogy a munkát szinte önálló tényezőnek teszi meg az ember kialakulásában. A tudat és az autonómia a munka eredménye. A természet ellenállása az öntudattal nem rendelkező lényeket is arra készíti, hogy új életnyilvánulásokat hozzanak létre, alkalmazkodjanak a körülményekhez és eszközöket használjanak. Az ember ilyen hosszú és fokozatos fejlődés végén áll.

A teológia a világ és az ember létének magyarázatánál a teremtéshez nyúl vissza. Elismeri a fokozatos kibontakozás lehetőségét, de az anyagi funkciók mellett hivatkozik olyan szellemi tényezőre, lélekre, amely az anyag törvényei mellett feltételezi a teremtet beavatkozást a fejlődés menetébe. A szellemi tudat hordozója a testből és lélekből álló ember. Tudata és autonómiája képesíti arra, hogy szemben álljon a természettel és rákényszerítse akarát. „Az állat még egy a természettel. Az ember viszont gondolkodása és tevékenysége által fölüléri magát, szemben áll vele. Ha figyelembe is kell vennie törvényeit, mégis autonóm és szabad marad. Azáltal éri el tökéletességét, hogy ezt az uralkodó autonómiát kibontakoztatja. Ebben a folyamatban maga az emberi lét is tökéletesedik, s az mindig más, mint a természet léte. Az ember ezzel a képességével új világot alkot a természetben belül, s ez a világ már az ő képe, mert több van benne, mint a természet erőinek összege. S amilyen mértékben tudatos ez a tevékenység, olyan mértékben nő az ember öntudata is. A szabad, alkotó tevékenység által az ember befelé önmagát tökéletesíti, kifelé pedig kultúrát teremtet” (5).

Az idézetből kitűnik, hogy *M. D. Chenu* a munkát az ember és a természet kettősségéből vezeti le. Nem nehéz kitalálni, hogy a felfogás mögött tulajdonképpen a Szentírás szövege húzódik meg, amely szerint Isten azért állítja az embert a világba, hogy hajtsa uralma alá a természetet. *Jakob David* kiszélesíti a képet: „Az ember mint tudattal rendelkező lény természete szerint két pólus közé van beállítva, amelyeket teljesen soha el nem érhet, összhangba sem hozhat, de amelyeket mégsem kerülhet ki, s életének és létének alakítását nem függetlenítheti tőlük. Lefelé ez a pólus az anyag, fölfelé pedig a tiszta szellem: Isten olyan végső horizontja a létének, amelyet nem közelíthet meg és nem olvashat be magába, de amely állandósítja benne a felfelé törekvő transzcendenciát. Az anyag viszont az az elem, amelyet soha egészen fel nem vehet saját szellemiségébe, s teljesen sem megérteni, sem akarátának alávetni nem tud” (6). Mivel az ember léte szerint test és lélek, azaz szellem és anyag, azért tevékenységében is ezt a kettősséget tükrözi: a gondolatot, a szellemet kényszeríti rá az anyagra. A tevékenység előzménye a természet megismerése. A konkrét anyagnak már önmagában van jelentése, kifejezése és alkalmas valamire. A jelentés azonban nem teljes és végleges. Az egyes részletek új kapcsolatba kerülhetnek egymással, s ezáltal új formák, új lehetőségek jönnek létre. Az ember ezt a bonyolítást, ezt a továbbfejlesztést végzi el. A technika kifejlődését megelőzte a természet, illetőleg az anyag tudományos megismerése. Minél több törvényt és sajátságot tárt fel a tudomány, annál jobban megmutatkozott az új kombinációk lehetősége. Másrészt viszont az emberi szellem maga is dinamikus tényező: „Ront vagy javít, de nem henyl”. Csak az anyagi világban található meg tárgyát, amellyel foglalkozhat. Az anyaghoz való kötöttsége tehát nem megalázó állapot, nem számkivetés, hanem a benő képességek és erők realizálásának a színtere. A sokféle lehetőség alkalmat ad a válogatásra, s így a szabad döntéssel járó önállósulásra ad módot, az anyagban való ellenállás viszont arra kényszeríti az embert, hogy másokkal összefogjon a titkok kiderítésére és az ellenséges erők megszelídítésére.

Világos tehát, hogy korunkban a munka új jelentőséget kapott az emberiség életében. Ennek a meglátásnak a birtokában jobban megértjük a kinyilatkoztatás utalásait is, amelyekkel a Szentírás a tevékenykedő embert jellemzi. Amikor a kinyilatkoztatás az embert és a világot teremtésből eredezteti, a többi létezőkkel szemben két sajátságát emeli ki: az egyik az, hogy ő az *Isten képmása*, a másik meg az, hogy *uralomra van hivatva* az anyagvilág fölött. A hagyományos teológia a görög gondolkodást követve elsősorban a lét magyarázatát kereste. Ennek megfelelően az Isten képmását úgy értelmezte, hogy az ember személyi léténél fogva képmása teremtetőjének. Van értelme, akarata, szabadsága, szellemi lelke. Sőt, Szent Ágoston az értelem-akarat-emlékezet hármasságában utalt látott arra, hogy az ember a Szentháromság képét is magában hordozza. Az ember uralomra való hivatottságánál pedig megelégedtek azzal, hogy az embernek joga van a föld javaihoz, s az erkölcsi törvényeknek megfelelően felhasználhatja őket.

Ma a lét dinamikus szemlélete alapján jobban megértjük, hogy a kinyilatkoztatás nemcsak egymás mellé állítja az ember képmás-jellegét és uralomra való elhivatottságát, hanem a kettőt összekapcsolja. Az ember annak az Istennek a képmása, aki teremt és megnyugszik, s mivel ő alkot mindent, azért a mindenség ura. Az embert azért helyezi művei élére, hogy az ő nevében uralkodjék felettük és tevékenykedjék közöttük. Még a vallási időbeosztást is felfoghatjuk úgy, mint antropológiai jelképet. Ha az ember a tevékenykedő Isten képmása, akkor a munka és a pihenés ritmusát is felsőbb norma szerint kell rendeznie. A hatnapi munka és az egynapos pihenés nemcsak azt jelenti, hogy időt kell szakítani az Istennel fennálló kapcsolat tudatosítására, hanem azt is, hogy a lét fenntartásáról való gondoskodás és az élet földi lehetőségeinek kibontakoztatása jobban leköti az ember idejét, jobban igénybe veszi erőit, mint a transzcendens kapcsolat ápolása. Másrészt viszont az is kiténik, hogy a teremtő Isten nem féltékeny az ember földi munkájára, s nem látja saját uralmát veszélyeztetve azáltal, hogy teremtményét úrrá teszi a természet fölött.

A bontakozó világ

Ma a munkát úgy tekintjük, mint értékek megvalósítását és célok elérésének eszközt. Az ember és a világ több lesz általa. Az ilyen munkának csak fejlődő, tökéletesülő világban van helye. A Szentírás a maga korának nyelvén és világképében közvetíti a kinyilatkoztatást, tehát nem várhatjuk tőle, hogy az egyetemes fejlődés tudományos megállapításából bármit is elővételezzon. A természetes világ különben is csak másodlagos témája. A kinyilatkoztatás arról beszél elsősorban, hogyan táruul ki Isten természetfölötti életjelenségeivel a világ felé, s hogyan teszi meg az emberi történelmet az üdvösség hordozójává. Azt azonban világosan tanítja, hogy az embert időben helyezte el, hogy célját az élete folyamán megvalósított tevékenysége által érje el. Az ember Isten partnere lesz az üdvösség munkálásában. Amit meg kell valósítania, azt a kinyilatkoztatás az Isten országának nevezi. Az embernek azáltal kell eljutnia a krisztusi nagykorúságra, hogy a hitben elfogadja Isten ígéreteit és igyekszik megtenni az ő akaratát. Ahhoz, hogy a testből és lélekből álló ember az élet követelményei között hozzá mérhesse magát Isten gondolataihoz, törvényeihez, s hogy alkalmá legyen szabadságát a jóra felhasználni, — *bontakozó világra volt szüksége*. A kinyilatkoztatás fényénél azt állítjuk, hogy Isten terében az az első, ami magasabbrendű. Az ember végső célja az Istennel fennálló örök életközösség, a természetfölötti boldogság. Isten ezért a világot olyannak teremtette, hogy alkalmas legyen erre a fölemelésre és alkalmat adjon az embernek a tökéletesülésre. Ezért az életnek is csak akkor érezzük igazi értelmét, ha módunkban van valamivé válni és valamit megvalósítani. Az alkotó munka lehetősége és joga ennyire folyománya természetünknek; mégpedig egyéni és társas viszonylatban. Igazságosság, jóság, szeretet, türelem, gondoskodás, felelősség és még sok más erény csak akkor bontakozhat ki, ha alkalom van arra, hogy a közös cél érdekében összefogjunk, egymásnak átadjuk tapasztalatainkat, és értékeljük egymás teljesítményeit.

Mivel egyedül az embernek van célja, azért ő az igazi érték. A munka értéke abban van, hogy kifejezésre jut benne az ember személyes odaadása és a cél felé való törekvése. A lét rendjének a felfogatása minden olyan törekvés, amely magát az embert is eszközzé alacsonyítja le. A rabszolgaság és a kizsákmányolás ezért erkölcstelen. Éppen úgy igazságtalan minden olyan társadalmi berendezkedés, amely egyeseket és tömegeket eleve kizár a munkával járó boldogulás lehetőségeiből; akár azáltal, hogy az anyagi eszközök birtokából zárja ki, akár pedig azáltal, hogy nem engedni megfelelő szakképesítéshez.

Az ember a produktív munkában megéli szabadságát és szellemi nagyságát. Saját gondolatát erőlteti rá az anyagra, s azáltal gazdagabbá teszi magát és a világot. Természetesen a szabadsággal együtt jár a rombolás lehetősége is. Sokszor azért rombol, hogy új erőket próbáljon ki, új formákat alakítson ki, máskor meg egyszerűen a rombolás kedvéért. De hatalma mellett mind az építésben, mind a rombolásban megéli saját végességét is. Egyrészt rászorul az anyagra, onnan veszi táplálékát és ismereteit, másrészt éreznie kell, hogy nem tehet vele, amit akar. Az anyag nem semmisíthető meg és alapvető törvényeit sem lehet megváltoztatni. Minél mélyebbre hatolunk belé, annál nagyobb a kockázat. Ma már ezt is látjuk az atomfizika gyakorlati alkalmazásánál. Az embernek a természethez való viszonya csak akkor marad egyensúlyban, ha a nagyobb tudást nyomon kíséri a nagyobb erkölcsi felelősség. Az atomhasadást és a magfúziót, vagy az elektromos anyagokat egyaránt lehet a jó, vagy a rossz szolgálatába állítani.

A tudományos és technikai haladás az értelmes munka gyümölcse. Az ember és a természet viszonyában az *eltolódás a szellem felé történik*. A technika világában is megfigyelhetjük a változatosságot, a válogatás lehetőségét, a könnyedséget és diszponibilitást. Ezek pedig mind a szellem szabadságának a vetületei. Az ember a munkája által kiszabadul a természet kötöttségéből és a világot a saját elképzelése szerint formálja, hominizálja. De mindez nem megy veszély és gyötörődés nélkül. Az átalakítás kínosan megzavarhatja a természet egyensúlyát és a zavar visszahat az élet lehetőségeire. Ma már eleget panaszkodnak az olyan eltolódások miatt, amelyeket a selejt, a szennyeződés, a víz, levegő, napfény hiánya vagy akár a rovarirtó szerek hoznak létre. Nem is beszélve arról, hogy a technikai termelés az egyoldalú gazdagodási vágy szolgálatába állhat, s az igények felfokozásával és új típusok erőltetésével mérhetetlen pazarlást végezhet.

Végeredményben tehát a technika démonja is a munka gyümölcse. A démoni vonás azonban nem magukhoz a technikai eszközökhöz tapad, hanem inkább azok alkalmazásában keresendő, illetve abban az aránytalanságban, amely tennáll a technika által nyújtott nagyság és bőség, illetve az ember hiányos erkölcsi erői és az eszközök használatának meg nem felelő felkészültsége között (7). Ezért a technika fejlődésével lépést kell tartania a társadalmi szervezetségnek és az erkölcsi felelősségnek.

A veritékes munka

A technika démonja tulajdonképpen csak modern áttétele annak a rendellenességnek, amelyet az ember mindig megtapasztalt a munkájában és amelyet a Szentírás az át-eredő bűn következményének mond és mint büntetést fejez ki: arcod veritékével eszed a kenyeredet. A Szentírás az ember teremtésével kapcsolatban beszél erről a jelenségről, tehát mutatja, hogy a létünkkel összefüggő, alapvető kérdésről van szó. Ha az ember munkájában, alkotásaiban fejezi ki magát és az ilyen tevékenység által tökéletesedik, miért lehet az a szenvedésnek is a forrása? A kinyilatkoztatás azzal adta meg a feleletet, hogy rámutatott az ember ősi állásfoglalására, amellyel visszautasította a kegyelmi rendet, s helyette a természettel fennálló szembenállást választotta. A bűn nem a külső természetet változtatta meg, nem is tette ellenségünké, hanem az ember benső harmóniáját és szabadságának értelmezését befolyásolta. Arról semmit sem tudunk, hogy egy esetleges kegyelmi rendben milyen lett volna a természet meghódítása, a kultúra és a technika kialakítása. Az izmokkal és idegekkel rendelkező ember ott is elfáradt volna munkájában, de nem szabad elfelednünk, hogy van olyan fáradtság, amely boldogító, s van olyan biztos cél, amelyért az ember nem sajnálja a fáradtságot.

A munka sikertelenségének, vesződségének, a vele járó kenyéririgységnek és sok más jelenségnek a problémája a hívő embernél visszanyúlik ahhoz a kérdéshez, hogy miért engedte meg Isten egyáltalán a bűnt. De azt is tudjuk, hogy az elméleteknél sokkal fontosabb annak a hangsúlyozása, hogy Isten mégis ezt a konkrét világrendet és a megváltáson alapuló üdvrendet akarta állandósítani, azért a feltételezések helyett ennek az értékét kell keresnünk. A megváltás alaptörvényét pedig Pál apostol így fogalmazza meg: a bűn elhatalmasodott a világban, de a kegyelem túláradt (Róm 5,21).

Az ember értelmezéséből kiindulva ma az áteredő bűn mibenlétét is könnyebben szemléltethetjük. Gondoljunk pl. arra, hogyan értelmezi Heidegger a konkrét létezését. Az ember nem „valahol térben és időben létezik”, hanem itt van (Dasein) és megvan benne a nyitottság és a határtalan képesség a dolgokkal és személyekkel való találkozásra. Az ember azáltal van a világban, hogy meglátja és elfogadja a dolgok értelmét. Az égnek és a földnek, a fának és a virágnak, a hegynek és a völgynek, a nappalnak és az éjszakának megvan az emberi visszhangja. Az ember a szó, név és összefüggés kapcsolatában beszél a dolgokról. Azok kilépnek határozatlanságukból, megvilágosodnak, színt kapnak, hangot adnak, beszélnek, vagyis itt vannak és léteznek. A világnak az ember ad értelmet.

Ez elméletileg így is van. Gyakorlatilag azonban az ember félre is ismeri a dolgokat, helytelen összefüggéseket teremt közöttük és tévesen értelmezi őket. Ezért munkája akár-hányszor sikertelen, vagy éppenséggel rosszakaratának, irigységének, elfogultságának és önzésének a kifejezőjévé válik. Mennyiben beszélhetünk mégis a munka értékéről a megváltás rendjében? Illetőleg mi újat hozott a megváltás a bűn örökségével szemben?

Már említettem, hogy a kinyilatkoztatás semmi közelebbit nem akar mondani az úgynevezett paradicsomi állapotról, hanem csak azt tanítja, hogy a bűn elhatalmasodása, az élet szenvedései és a halál mai alakja az ember állásfoglalásának a következménye. A teológusok is sokszor belesnek abba a hibába, hogy a bűn következményeit egy elkép-

zelt paradicsomi állapottal hasonlítják össze, s ez az elképzelt állapot teljesen sztatikus. Olyan, mintha ott az ember már a célnál tett volna. Pedig Isten eredetileg is olyan világot akart, amely fizikai létében és erkölcsi tekintetben fejlődik, bontakozik, vagyis, amelynek igazi emberi története van. Tehát ott is lett volna kísérletezés, kezdeményezés, vezetés, osztozkodás és áldozat. A bűn éppen azt a dinamikus kapcsolatot zavarta meg, amely fennáll az emberek között, továbbá az ember és a természet között. Mármint a megváltás a konkrét világnak és a történelmi embernek szól, s arra képesíti, hogy ezt a dinamikus kapcsolatot gyógyítsa és tökéletesítse. Az azonban nem volt benne Isten tervében, hogy már az úton levő embernek megadja a cél nyugalmát és teljességét.

Teológiai fogalmakkal élve azt mondhatjuk, hogy a munka megváltottságát az örök Ige emberrélevése és kereszthalála, illetőleg feltámadása oldaláról kell néznünk és megértenünk. Az *emberrélevés* meggyőző arról, hogy amit az Isten méltónak tartott arra, hogy benne életét kifejezze, annak örök értéke van. Jézus Krisztus testi és szellemi munkában töltötte életét, s ezzel igazolta, hogy ez a fáradozás a megszentelődésnek, a tökéletesedésnek, az érdemszerzésnek és az örömmek a forrása lehet. Különösen sokat mond az ilyen kijelentése: „Az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, azért én is munkálkodom” (Jn 5,17). Az Atya munkája kétségtelenül arra irányul, hogy ezt a világot célhoz vezesse. Ha megvan a párhuzam az ő munkája és az emberé között, akkor a végső cél szempontjából az emberi fáradozás nem reménytelen. A megváltottság kegyelmi szempontja pedig azt jelenti, hogy a jelen állapotban az odaadó munka értéke nagyobb lehet, mint egy esetleges paradicsomi állapotban lett volna. Mivel a bűn megrontotta az ember benső harmóniáját, a társas kapcsolatokat és a természettel fennálló viszonyt, azért most több leleményességre, több erőfeszítésre, önuralomra, türelemre, kitartásra, egymás nagyobb megértésére, több önzetlenségre van szükség. A megváltás kegyelmei arra segítenek, hogy ezt az erőttöbbletet megkapjuk. Mivel nagy a kísértés, hogy a munka eredményét önzésre és ártalomra használjuk fel, azért sokkal értékesebb az a magatartás, amely legyőzi a kísértést és embertársai javát keresi. A technika, a kultúra, a civilizáció és a társadalmi szervezethez segítségével valóban el lehetne érni, hogy kevesebb legyen a szenvedés, és több az igazságosság, a szeretet és a megelégedés. Ahol a külső haladással együtt jár az erkölcsi tökéletesedés, ott a világ valóban tökéletesül.

Krisztus kereszthalála és feltámadása azt mutatja, hogy a megváltás a munka fáradtságos jellegét és látszólagos sikertelenségét is örök értékévé tette. A fáradtság, a veríték az Isten iránti engedelmességnek és az embertársi szeretetnek a próbaköve. Itt dől el, hogy vállaljuk-e emberségünket vagy pedig csak ösztönös vonásokat ragadunk ki belőle. A sikertelenség pedig egyrészt eszünkbe juttatja, hogy a földi célok mellett az örök célt is keresni kell, másrészt figyelmünket, hogy saját fáradozásunk nem elég az eredményhez, hanem Isten segítségét is kell kérnünk. Krisztus kereszthalála és feltámadása annak a jele, hogy itt a földön latba kell vetni mindent és a jövőt rábízni a mindenható Istenre. Aki egész életművét átadja neki, az mindent visszakap megdicsőülten és az örök élet kiadásában.

Az alkotó embert még egy kérdés izgathatja. Vajon a munkának, a fáradozásnak csak az a célja, hogy jellemünket formálja, egyéniségünket gazdagítsa, a közösséget előbbre vigye és örök erkölcsi érdemek forrása legyen, vagy van eszkatologikus önértéke is? Más szóval: a világ csak küzdőtér, amelyen jogot szerzünk az örök élet javaihoz, vagy az örök élet javai között ott lesznek munkánk eredményei is? A kinyilatkoztatás vizsgálja a halandó embert, hogy „tettei követik a túlvilágra” (Jel 14,13). A kijelentést lehetne úgy is magyarázni, hogy a tettek szubjektív erkölcsi értéke követi az embert. Ha azonban arra gondolunk, hogy az üdvösség az egész emberi személy megdicsőülése, akkor a személytől nem lehet elválasztani azt a tevékenységet, amely kialakulásának eszköze volt. A feltámadt Krisztus viselkedése is azt igazolja, hogy hívő tanítványaiiban, az evangélium terjedésében, az istentisztelet és a szeretet intézményesítésében azt kapta vissza, amiért fáradozott. A végleges boldogság mindenki számára csak a legmélyebb személyes igények kielégülése lehet. Természetesen a személyes igényt is át kell tenni az örökkévalóság síkjára, amely éppúgy különbözhet földi kívánságainktól, mint ahogy a gyermek vágyai különböznek a felnőtt érett elgondolásaitól.

JEGYZETEK:

1. H. Fries: Handbuch theologischer Grundbegriffe, I, 76. — 2. J. David; a „Mysterium salutis”-ban, II, 789. — 3. H. Fries, uo. 75. — 4. M. D. Chenu: Pour une théologie du travail, 1955, vö. H. Vorgrimler, Bilanz der Theologie im XX. Jahrhundert. — 5. M. D. Chenu, a „Sacramentum mundi”-ban, I, 313. — 6. Mysterium salutis, II, 787. — 7. uo. 796.

TEILHARD-BREVIÁRIUM — A MUNKA TEOLÓGIÁJÁHOZ

Teilhard de Chardin sosem „értekezett” a munka teológiájáról. Világképe viszont olyan tudományos-hiperfizikai-filozófiai alapokra épül, amelyeknek szinte közvetlenül adódó eredménye volt egy egészen sajátos látás az emberi munka eredetére, természetére, a világban betöltött szerepére és céljára vonatkozóan.

Világképét sem zárta szisztémába, még kevésbé a munka teológiáját érintő meglátásait. De ha átlapozzuk minden írását, lépten-nyomon találunk olyan részleteket, sokszor nagy gonddal kidolgozott fejezeteket is, amelyeknek hangja, feszültsége és mélysége ellenállhatatlanul érinti meg a dolgozó modern embert, mert Krisztus tanítását közvetíti — mai hangnemben.

Hogy határozottan a munka területén maradjunk, logikus vázba foglaltuk Teilhard néhány, idevágó gondolatát, mellőzve azokat a tudományos-hiperfizikai-filozófiai alapokat, amelyeknek már a felsorolása is tízszer anyai helyet igényelne, mint ez a rövidke összefoglalónk. De már az itt adott logikus váz is érezteti, hogy Teilhard egyszerre járja a „lentől fölfelé” és a „fönről lefelé” útjait. A munka teológiája e két irány — a természetes és a természetfölötti — keresztény találkozáspontján bontakozik ki.¹

Az Anyag lelki hatalma

Teilhard kétszer is ezt a címet adta elmékedésének.² Mindkét esetben úgy tekinti az Anyagot (ő írja nagybetűvel, hogy még jobban kisarkítsa a fontosságát), mint „elevenfakadó valóságot, amely nemcsak tudományos és dialektikus vizsgálódásainkra reagál, hanem minden hétköznapi tettünkre is: az Anyag a minket körülvevő dolgok, energiák, teremtmények összessége, amennyiben megtapinthatóknak, érzékelhetőeknek, (a szó teológiai értelmében) „természeteseknek” mutatkoznak. Ez az a közös, egyetemes, megérintható, vég nélkül mozgó és változatos erőter, amelynek ölébe merülten élünk”.

Miként mutatkozik az Anyag, amikor tevékenységünk útjába kerül? Teilhard válasza: „Kétarcú, titokzatos hatalomként”. Mert — egyrészt — „az Anyag teher az életünkben, lánc, fájdalom, bűn, fenyegető valami: az, ami elnehezít, szenvedtet, sebez, kísért, öregszik. Miatta vagyunk súlyosak, bénák, sebezhetőek, bűnösök. Ki szabadít meg e halálhozó testtől?”... — De másrészt: „Az Anyag a fizikai újjongás, fölhevítő kapcsolat, férfiasá érlelő erőfeszítés, a növekedés öröme: az, ami vonz, megújít, egyesít, kivirágzik. Az Anyag táplál minket, pezsdít, összeköt a többi létezővel. Az Anyag által jár át minket a hódító élet. Elviselhetetlennek tűnik, hogy tőle megfosszanak... Nem azt akarjuk, hogy leszakítsák rólunk, hanem hogy beléje öltöztessenek — mondja Szent Pál a második Korintusi levélben (5,4). Ki ad majd nekünk halhatatlan testet?”

Teilhard megállapít egy tényt, s aztán ima formájában veti fel az „anyag helyes használatának” problémáját:

— *íme a tény:* „Az aszketizmus szívesen megáll ennek a kettős arcnak egyik oldalánál, amely a Halál felé fordul, s aztán visszahúzódik, ezt kiabálva: „Fussatok el tőle!” —

— *az imádság:* „... Pedig hát, Istenem, mi lenne szellemünk, ha nem táplálná a földi dolgok kenyere, nem részegítené a teremtet szépségek bora, ha nem edzenék erőssé emberi küzdelmek? Teremtényeid mily nyomorúságos energiákat, milyen vértelen szíveket hoznának Eléd, ha sikerülne *időnek előtte* elszakadniok azoktól a gondviselésszerű emlékektől, amelyekre Te raktad őket?”

— *és a probléma fölvetése:* „Magyarázd meg nekünk, Urunk, miként nézhetjük a Szfinxet — anélkül, hogy engednénk magunkat elcsábítani. Emberi tanok ravasz finomsága helyett, csupán a Te megváltói Anyagba-lépésed egyszerű, határozott valóságával értesd meg velünk azt a titkot, amely ott rejlik a Halál tényében is. Fájdalmas Megtestesülésed ereje által tárd fel nekünk az Anyag lelki hatalmát, aztán taníts meg minket, hogy szívós erővel miként foghatjuk le őt számodra”. (Benne élünk, 90.)

Az Anyag „önmagában”, vagyis az ember akaratától és munkájától függetlenül, csak „lehetőség”: olyan, mint a hegyoldal, amelyre ugyanúgy lehet fölmenni, mint ahogy lejönni is lehet róla. „Az Anyag a közeg, amely fölntart, de enged is a nyomásnak. Ő a szél, amely lever, de szárnyára is kaphat. Igaz, hogy — természete szerint és az eredeti bűn következtében — az Anyag valamiféle örökös vonzódást jelent lefelé, a romlás felé. De —

ugyancsak természete szerint és a Megváltás következtében: cinkos barátunk, ösztökénk, sarkallónk a többlet felé, és ezért ellensúlyozza vagy ki is oltja a „bűn parazsát”... Mindegyikünk a Világegyetembe van ágyazva, a saját szerűjén, vagy domboldalán... s ebből a *sajátos pontból kiindulva* kell emelkednie a fény felé, áthatolva — hogy elérje Istent — a *teremtmények bizonyos adott során*, amelyek nem föltétlenül akadályok, hanem támaszpontok, amelyeken túl kell jutnia; felhasználásra váró közvetítők; táplálék, amelyet el kell fogyasztanunk; tisztulást igénylő életnedv: elemek, amelyekkel társulnia kell, s amelyeket magával kell vinnie.” (*Benne élünk*, 91.)

Teilhard szerint tehát „két zóna van az Anyagban”: az „anyagosan”, materiálisan, testileg felfogott Anyag zónája, amelyet Péter már túlhaladt, s ezért nem térhet vissza hozzá; de Pálnak talán még szüksége van rá, hogy „hódítva haladhasson előre”. „Mindegyikünknek megvan a maga Jákob-létrája, amelynek fokait a tárgyak bizonyosfajta sorozata alkotja. Ne akarjunk hát időnek előtte kiszaladni a Világból. De tudjuk irányítani létünket a dolgok folyásában. S akkor érezni fogjuk, hogy az élvezés és az önzés szakadékba húzó súlya helyett (az „anyagian-anyagí” zónán túl) a teremtményekből valamiféle egészséges és üdvös erő árad, amely kitágít, kiszakít kicsinyességünkéből, parancsoló erővel hajt, hogy növeljük távlatainkat... Ekként ugyanaz az Anyag, amelyről úgy látszott, hogy egyre nagyobb élvezést és mind kevesebb fáradságot tanácsol, számunkra majd a kisebb élvezésnek és a nagyobb erőfeszítésnek alapja lesz”. Amikor az Ember veszi kezébe az Anyagot, akkor sugárzik az Anyagból ilyen „lelki hatalom”. A Természetfölötti veszi át kezünkéből ezt a lelki erőmennyiséget; Krisztus állandóan és fokozatosan szublimálja... „A híveiben élő Krisztus feladata: türelmesen, szorgalmasan válogassa ki ezeket az égi erőket... Ez az Anyag egyetemes „sodródása”, „özönlése” a szellem felé... Az anyag minden „átistenített” szubsztanciája valamikor bejut a lelkekbe, minden kiválasztott mozgatóerő össze lesz majd gyűjtve, s akkor Világunk közel lesz az Úr végső eljövételére, a Paruziára”.

Az Anyag ilyen egyetemes „megszentelődésében” a Keresztség nagy gesztusát ismerhetjük fel: Krisztus a Föld erőt jelképező Jordán-vízbe merült, megszentelte az anyagot, „s amint Nisszai Szent Gergely mondja: Jézus víztől patakzó testtel jön ki a folyóból, önmagával együtt az egész Világot emeli magasba”. (*Benne élünk*, 94.)

Teilhard összefoglalja elmékedése eredményét: „Belemerülés és kiszállás, részesedés a dolgok életében és szublimálás, birtoklás és lemondás, átkelés és magával-ragadás: ime a kettős és egyetlenegy mozgás, amely — hogy megmentse az Anyagot — felel az Anyag hívására”.

Csak ilyen „látomás” végén meri énekelni: „Bűvölő és erős Anyag! Anyag, te simogatsz és férfiasá érlelsz, Anyag, te gazdagítasz és lerontasz. — Mert az égi erőkből bízom, amelyek megtisztították és illattal telítették vizeidet, átadom magamat hatalmas ártajaidnak. *Krisztus ereje ömlött beléd.* Vonzó karoddal húzz magaddal engem, éltető nedűddel táplálj engem, ellenállással edd meg engem, kiszakító karjaiddal szabadíts fel engem, s végül egész tenmagaddal segíts istenivé lennem”. (*Benne élünk*, 95.)

Teremtő akarattal egyesülve dolgozom

Minden tettünk — többé-kevésbé közelről vagy távolról — visszahat az egyre „szellemibbé váló” Világra, s ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy beteljesítse Krisztus misztikus tettet. Minden kézmozdulatommal „Isten teremtő hatalmához tapadok; nemcsak eszközévé válok, hanem élő meghosszabbítójává, akaratom és szívem által valamiképp magával az Isten szívével fonódok össze... Teremtő akarattal egyesülve dolgozom... S a csodák csodája az, hogy az eredményt kezünkben tartva — elámuló örömünkre — Istent még mindig ott találjuk... hiszen a tettek természetesen és természetfölötti módon kölcsönösen összefonódnak a Világban. Minden növekedés, amelynek során önmagamot, vagy a dolgokat gyarapítom, szinte mérhető módon fokozza bennem azt, hogy jobban tudok szeretni, és jelezni azt is, hogy Krisztus megszentelő keze nagyobb mértékben hatalmába veszi a Világmindenséget. Munkánk főleg a mindennapi kenyér megszerzési eszközének látszik. De végleges hatása jóval messzebbre ér: a munka által fejlesztjük ki önmagunkat, akik egyesülünk Istennel; és ugyancsak a munkával valamiképp növeljük is — a hozzánk való viszonyával — ennek az egyesülésnek isteni célját, a mi Urunk Jézus Krisztust. Legyünk hát akár művészek, munkások, tudósok, — legyen bármiféle is az emberi tevékenységünk, — ha keresztények vagyunk, lendülettel vethetjük magunkat munkánk tárgya felé, mint valami nyílt kapu felé, amely elénk tárja azt az utat, ahol létünk legfelső módon telítődik... Isten nem csökkenti bennünk, hanem megszenteli erőfeszítésünk tökéletességét és egységét... Istennek legelőbb és leginkább megtestesült ereje nincs távol tőlünk, nincs az

érinthező szférán kívül, de minden pillanatban ránk vár, a tettben, az éppen akkor esedékes munkával. Valamiképp ez az erő van itt tollam hegyén, csákányom vasán, ecsetem szálain, varrótűm fokán, szívem és gondolatom idegrostjain. A végső Célt, amely felé akaratom legmélye tör, úgy ragadom meg, hogy legszélső természetes határáig meghúrom a vonalat, leütöm a csákányt, pontot teszek mindig arra, amivel éppen foglalkozom. Az isteni vonzás hatalmas ereje hasonlít azokhoz a félelmetes fizikai energiákhoz, amelyeket az Embernek sikerül megfegyvereznie, hogy végül is bámulatosan érzékeny műszereket mozgasson velük. Az óriási isteni vonzás kiterjed gyöngye kis vágyainkra, parányi tárgyainkra, de nem csorbítja el élüket. Nagyobb lelket önt beléjük: tehát semmit sem zavar meg és nem fojt el semmit. Magasabb lelki fokra emel: tehát magasabb egységelvet hoz lelki életünkbe, s ennek sajátos eredménye: megszenteli az emberi törekvést, avagy humanizálja, emberi ízzel telíti a keresztény életet". (*Benne élünk*, 36—40.)

Mi a lényege az emberi törekvés megszentelésének? „Életünkkel adni példát az emberi munka megszentelésére: öntudatosan és teljesen kibontakoztatni azokat az isteni lehetőségeket és követelményeket, amelyeket magába zár bármelyik evilági foglalkozás; a gondolat, a művészet, az ipar, a kereskedelem, a politika, stb. területen magas lelki fokon megalkotni azokat az alapvető műveket, amelyek az emberi társadalom gerincét alkotják... A kételkedők és a hitetlenek öntudatlanul dolgoznak Isten Országának, hiszen elégtelen vagy rossz szándékukat megtoldja vagy kijavítja, és munkájukat is Az gyűjti egybe, „akinek Energiája képes mindent hatalma alá venni”. De ez nyilván csak szükségmegoldás, egy ideiglenes fok az emberi cselekvés megszervezésében. Kezdvé a tésztát gyúró kéztől egészen az átváltoztatott ember kezéig, minden kéz csak *imádással* készíthetné elő és fogadhatná el a nagy egyetemes „Ostyát”, a Világot, amely — a legszemélyesebb értékeivel — Krisztus Testének tagjait, az embereket, amelyek az emberi „ajánlja fel” Neki, hogy aztán Ő „önnönmaga Testébe” szervezzen minden lelki értéket... „Jöjjen el az a kor, amelyben az Emberek ráébrednek, megértik, mily szoros kapocs fogja össze e Világ minden mozgását a Megtestesülés (Krisztus Misztikus Testének alakulása) egyetlen munkájában és hogy bármely erőfeszítésüket csak annak a világos látásnak sugárzatában kezdhetik, hogy munkájukat, — akármily elemi fokú is — a Világmindenség isteni Központja (Krisztus) veszi át és használja fel (saját Misztikus Testének növelésére). Akkor valóban kevés dolog fogja elválasztani a kolostorok életét a világi életétől. S az Ég fiai munkássága (a Világ fiai tevékenységével együtt) csak akkor éri el az emberségétől elvárható teljességet”. (*Benne élünk*, 41—42.)

Ilyen hatalmas dimenziókat fogva át, Teilhard nemcsak „dialogizál” ateista embertestvéreivel, nemcsak elismeri, hogy egyes keresztények (szavaikkal sokkal inkább, semmint tetteikkel) „fáradtjai” az emberiségnek, de végül öntudatosan kiáltja: „Mi volnánk szökevények? Mi kételkednénk a tapasztalható Világ Jövőjében? Mi csömörlöttünk volna meg az emberi munkától? Hajaj, mily kevésbé ismertek ti minket... Ti azt gyanítjátok, hogy nem veszünk részt aggodalmaitokban, reményeitekben, a titkok föltárása és a földi energiák meghódítása során fakadó örömjongásokban. Azt mondjátok, hogy 'ilyen érzelmekben csak azok részesülhetnek, akik együtt küzdenek a létért; ti, keresztények, viszont azt valljátok, hogy már meg vagytok váltva'. Mintha számunkra — ugyanannyira, mint számotokra, vagy még sokkal inkább — nem lenne élet és halál kérdése az, hogy a Föld kiteljesedjék még a legtermészetesebb erővel is! Számotokra (s ebben aztán éppen ti nem vagytok eléggé emberiek, nem mentek el emberségtök végső határáig) — számotokra csak arról van szó, hogy sikerül-e, avagy kudarcot vall egy olyan világosság, amely — még valami emberfölötti vonásokkal elképzelve is — határozatlan és bizonytalan marad. Mert bizony számunkra igazában arra megy a játék, hogy magának az Istennek diadala teljesedjék be... Mint ti, — sőt még teljesebben (mert hiszen kettőnk közül csak én terjeszthetem ki egészen a végtelenig az erőfeszitésem távlatait, emberi akaratom igényeinek megfelelően), szívvel-lélekkel a Kutatás szent kötelességének akarom szentelni magam. Kopogtassunk meg minden falat. Próbáljunk ki minden utat. Kutassunk át minden szakadékot. Kísérletek meg mindent!... Ezt Isten akarja, mert úgy rendelte, hogy szükség legyen erre. — Emberek vagytok? Én is, de még igazabban!... Ebben biztosak lehetünk. Most, amikor a férfior felé tartó Emberiség jogosan ébred erejének és lehetőségeinek tudatára, a keresztények egyik legelső hitvédelmi kötelessége az, hogy vallási meggyőződésének és még inkább tetteinek logikájával megmutassa: a megtestesült Ige nem azért jött, hogy lefokozza bennünk azt a nagyszerű felelősséget és azt a ragyogó törekvést, hogy *magunk tegyük magunkat önmagunkká*. Ismét kiáltjuk: nem fokoz le, hanem megszentel... A Kereszténység nagyszerű lelkiesség, amely értelmet, szépséget és új könnyedséget ad ahhoz, amit már eddig is tettünk. Igaz, hogy előre nem látott csúcsok felé vezet. De a csúcsok felé tartó hegyoldal oly simán hajlik arra a domboldalra, amelyen eddig már természetes könnyed-

séggel jutottunk el, hogy a keresztény emberben semmi sem oly véglegesen emberi, mint az elszakadása". (B. E., 42—45. — és Teilhard csodálatos fejezetekben mutatja meg azt is, hogy miként szentelhetők meg a „csökkenést okozó adottságaink”, mit jelent a Kereszt...)

Teilhard jól tudja, hogy az emberi Világ fejlődése nem jelent „konkurrenciát Istennek”, hiszen minél nagyobb lesz az Ember, minél egységesebb, tudatosabb és saját erejének ura lesz az Emberiség, annál szebb lesz a Teremtés is, tökéletesebb az imádás, és Krisztus annál méltóbb „Testet” fog találni a végső föltámadáskor. „A Világnak ugyanúgy nem lehet két csúcsa, mint ahogy nem lehet két központja egy körnek. Az a Csillag, amit a Világ vár, anélkül, hogy tudná ejteni a nevét, anélkül, hogy pontosan értékelni tudná igazi transzcendenciáját és meg tudná látni, hogy melyek a legegységesebb és legistenibb vonásai, — az a Csillag ugyanaz a Krisztus, akit mi remélünk. Hogy eljövetele vágyódjunk, csak hagynunk kell magunkban dobogni — kereszténnyé téve — magának a Földnek szívét”. — „Emeld fel fejedet, Jeruzsálem, nézd, micsoda óriási az építők és kutatók tömege. A laboratóriumokban, a műtermekben, a sivatagokban, a gyárakban, a társadalom hatalmas kohójában — látod, mily rengeteg ember fáradozik? Nos hát ami ott művészi, tudás, gondolat erjed, az mind tiéd. — Jöjj, tárd ki karodat, szívedet, és mint Jézus, a te Urad, te is fogadd magadba az emberi életáram kicsorduló folyamát. Fogadd el ezt az éltető nedűt, mert ha nem hull rád keresztvíze, vágy nélkül senyvedsz el, mint a virág víz nélkül. S mentsd meg, mert a te napod nélkül — bolondul — meddő kis ágacskákból vész el ez az életnedv. — Hol van most már a túlságosan nagy Világ kísértése, a szerfölött szép Világ csábítása? Nem maradt belőle semmi. — Most már átölelhetnek a Föld óriás karjai. Magásra emelhet már az életével, vagy akár vissza is vethet a porába. Szemem előtt magára öltheti minden szépségét, minden borzalmát, minden titkát. Kábíthat már tapintatósága és egysége minden illatával. Térdre is készíthet, hogy várjam, mi érik az ölen. Nem árthat már semmi varázslat, amióta számomra ez a Föld — önnönmagán túljutva — Annak Teste lett, aki Van s aki Eljövendő: az Isteni Milió”. (B. E., 152—153.)

A dolgozó Emberiség keresztény távlatai

„Tudás a tudásért. De még más is: valami, ami talán még lényegesebb: azért növeljük tudásunkat, hogy többre legyünk képesek... Azért legyünk mindinkább erősek, hogy még többet tehessünk. De végül s legfőképp: egyre többet alkossunk, hogy mind magasabb fokon létezzünk...” (Az emberi jelenség magyar fordításának 287. oldalán).

Ilyen szellemben kellene megszervezni az emberi kutatómunkát. Csak így válhatna valóra Teilhard „látomása”: „Eljön az az idő, szükségképp el kell jönnie, amikor az Ember kénytelen észrevenni, belátja majd, hogy számára a Tudomány nem mellékes foglalkozás, hanem a cselekvés lényeges formája, igazában természetes levezetője, nyílt csatornája azoknak a nagybőségű energiáknak, amelyeket a Gép folyton fölszabadít... Olyan Föld, amelynek folyton növekvő „szabad ideje” és mindig éber érdeklődése életbevágóan fontos kiutat fog találni abban a tevékenységben, amely mindent elmélyíteni, mindent megpróbálni, mindent továbbfejlesztetni kész. Olyan Föld, amelyen az óriási csillagvizsgálók s az atomreaktorok több aranyat fognak fölemészteni és őszintébb bámulatot fognak kiváltani, mint akármilyen bomba, vagy ágyú. Olyan Föld, amelyen nemcsak a kutatók megszervezett és jól ellátott seregének, de már az utca népének is az lesz mindennapos problémája, hogy egy-egy titokkal többet fedezzünk föl s egy-egy újabb erőt vegyünk kezünkbe a korpusz-kulák, a csillagok, vagy a szerves anyag világából. Olyan Föld, amelyen — mint ahogy máris előfordul — azért adjuk oda életünket, hogy tudjunk és többek legyünk, nem pedig, hogy birtokoljunk... Az egész bolygóra kiterjedő külső erők nyomására az Emberiség arra kényszerül, hogy egészbe szervezze önmagát. A technikai-szociális egységesítés pedig fölfakasztja vagy magásra fokozza a lelki alakító (főlemelő és kirobbantó) erőket”. (Az emberi jelenség, 326.)

„Mozgó Világmindenségre ébredtünk. S ha nézzük, mint futnak szét és oldódnak fel körülöttünk az időben és a térben feltűnő sorozatok, aztán kúp síkjáiként mint futnak hátrafelé, — talán tiszta Tudományt űzünk. De amikor a Csúcs felé, a Teljesség és a Jövő felé fordulunk, akkor Vallást is kell alkotnunk. Vallás és Tudomány: ugyanannak a teljes megismerési aktusnak két arcéle, vagy összetartó fázisa, — az egyetlen, amely a Fejlődés Múltját és Jövőjét is átfogni képes, hogy szemlélje, fölmérje és be is fejezze”. (333.)

„Erőfeszítéseink szorgalmas összpontosítása révén minél jobban közeledünk ahhoz a közös központhoz, ahová tartanak a Világ elemei, annál inkább lesz kötelező az is, hogy mi, a Világmindenség gondolkodó atomjai, 'szerkezetileg' rendeljük alá magunkat egyre

hatalmasabb kapcsolatoknak, az egyre jobban ismert központ vezéreként irányító, egyetemes befolyásának: vagyis egyre jobban kell imádnunk". (*Tudomány és Krisztus*, a magyar könyv 53—54. oldalain). — És viszont is: „A vallási élet számára nem akadhat hathatósabb természetes táplálék, mint a helyes értelmezett tudományos tényekkel szőtt kapcsolat... Az az ember, aki megszokottan él e világ elemeinek társaságában, személyesen tapasztalja meg a dolgok lenyűgöző végtelenségét és számtalan szétesését, egy ilyen ember bárkinél világosabban tudatosítja egyrészt azt az óriási egység-vágyat, amely egyre előbbre sarkallja a Mindenséget, másrészt azt a hallatlanul kitaruló jövőt, amely még vár reá. Az Anyag fölé hajló Embernél jobban senki sem érti meg, hogy Megtérésülése révén Krisztus mennyire bensőségesen itt lakozik a Világban, egészen gyökeret vert benne, még a legparányibb atom szívében is". (U. o., 56—57.)

„Az Ember előtt minden életenergiát minden pillanatban gyakorlatilag fölemesztett a táplálkozás, a szaporodás, a morfológiai evolúció munkája: az állatok — akárcsak agyonterhelt munkások —, szinte állandóan a közvetlen erőfeszítés gondtengerébe merülten éltek. Sem idejük, sem belső képességük nem volt, hogy fölemeljék fejüket és gondolkozzanak. Az Embert viszont (mintha egy kutatófúró valami mély rétegre talált volna) hirtelen világra jött valami túlszorduló erő. Pszichológiai szervezete révén az Ember minden pillanatban — a térben, amelyet fölmér, s az időben, amelyet előre lát —, túlszárnyalja azt a munkát, amelyet állati származása megkíván. Rajta keresztül a szabad energiának egész óceánja törekszik beborítani a Földet (s ez az energia oly valódi és 'kozmosz', akárcsak a többi energia, amellyel a Fizika foglalkozik). Felső formái révén az indetermináltba emelkedik az Élet s ki van téve annak a veszélynek, hogy űrben forog. Nyilvánvalóan szükséges, hogy kapcsolatok rendszere és megfelelő ellenőrzés szerveződjék meg benne. Az Erkölc, amelyet igen sokszor merőben mesterséges (fizika-alatti, vagy fizikán-kívüli) szerkesztménynek tekintenek, igazában nem más, mint többé-kevésbé kialakult kifejezése a Gondolat ilyen Energetikájának. A Vallás pedig, amelyet nagykegyesen igen gyakran a Metafizikába szoktak szorítani, éppen azt a szerepet kell, hogy betöltse, ami az Erkölc megalapozását jelenti: a gondolkodó atomok nyugtalan és fegyelmezetlen sokaságába rendező vezérelvet és mozgási tengelyt kell vinnie; meg kell alkotnia, tisztelettel félnie vagy szeretnie kell valami felsőrendű Valóságot... A Vallás igazi lényege az, hogy biológiailag (majdnem azt mondhatnánk: mechanikailag) szükséges megfelelője annak a ténynek, hogy a földi szellemi energia fölszabadult: mivel megjelent a Természetben, ezért az emberi létezés ugyanolyan szükségképp hozza magával a kiegyensúlyozó isteni pólus megjelenését és jövő felé irányuló szerepét, akárcsak a Fizika által felkutatót szemcsés világban egymásba kapcsolódnak az Anyag pozitív és negatív elemei... A gépesítés által az Ember hirtelen és félelmetes módon megnövelte bőségszaruját. Az egész emberi gazdaságpolitika (ha jól értelmezi az egész Földre kiterjedő, 'planetáris' feladatát) nem tűzhetne maga elé más célt, mint hogy a Földön állandóan növelje a pszichés erőket az Anyag felett. — Mi mást jelent ez, ha nem éppen azt, hogy a Vallásnak — mint az ilyen szellemi bőség lelkesítőjének és hivatott szabályozójának — hasonló ütemben és ugyanolyan mértékben kell növekednie és egyre határozottabbá válnia. Mert ha eltérés mutatkozik a tudatos energiának fölszabadítása és a vallási erők feszültsége között, máris kezdődik a rendtelenség; s ez annál veszélyesebb lehet, minél felnőttebb az Emberiség". (*A Kereszténység a Világban*, a *Tudomány és Krisztus* c. magyar kötetben, 135—136.)... „Azért ingadozik és szenved a mai Emberiség, mert nem határozta meg szellemi pólusát. Mert nincs Vallása". (U. o. 137.)... „A Világnak egész tömegében végre kell hajtania valamiféle pálfordulást, avagy pedig pszichológiai szükségszerűséggel fog elpusztulni. S ha csakugyan megvalósítja ezt a megtérést, hát ez olyanfajta *Cselekvés Vallása* körül fog megvalósulni, amely fokozatosan azonosul a Kereszténységgel — és annak hatása alá is kerül —, amely hűségesen valószínűsíti meg önmagát, véges-végig fejlesztve ki saját lényegét" (U. o., 149).

De „csak azt lehet átváltoztatni, amit szeretünk. Ha a Keresztény nem érez teljesen együtt a születő világgal; ha saját maga nem *éli át* a modern világ vágyait és szorongásait; ha nem engedni magában növekedni az emberi érzéseket, akkor sosem fogja megvalósítani azt a Föld és Eg között esedékes fölszabadító szintézist, amelyből megszülethet az Egyetemes Krisztus parúziája... Ezer évvel ezelőtt a Pápák istenhozzádót mondtak a római Világnak és elhatározták, hogy 'átmennek a Barbárokhoz'. Vajon ma nem ehhez hasonló és még mélyebbreható gesztust vár a Világ? Én azt gondolom, hogy a Világ csak akkor fordul a Kereszténység égi reményei felé, ha előbb a Kereszténység fordul a Föld reményei felé (hogy istenivé tegye őket)". (*Néhány gondolat a Világ pálfordulójáról*, a *Tudomány és Krisztus* c. kötet magyar fordításában, 167—168.)

1. Egy ateista levele:

„Képtelen vagyok hinni bármiféle üdvösségben, ha tudom, hogy az ember teljesen meghal...”

Ugye, te is érezted már? — mindegyikünk csak egy-egy tagja annak a nyájnak, amely a vágóhíd felé menetel; megyünk-megyünk egyre előbbre, igyekszünk fák — szórakozás és álarok — mögé bújni, hogy ne lássuk, ami közeleg. Szerelem, munka, család, vállalkozások, kitarítás... — csak mindmegannyi kendő a halálraitélt szemén, aki ott áll a kivégző osztag előtt. Az ember leglényegesebb mozgatója: a gyávaság, meg az igazság elrejtése. Érzem, hogy jön a halál, de semmi okom sincs rá, hogy siettessem, hiszen számomra ő a végső rém. Tudom, hogy nem is kellene szülnöm-nemzenem, hiszen ezzel csak újabb fejeket rakok az örök nyaktíló alá... De nincs merszem, hogy szembeszálljak a természet és társadalmi sodródással, mert ezzel csak az undor, agyam elsötétülése és más hasonló fiaskó felé rohannék, vagyis még közelebb a halálhoz. Ezért hát élek, mint akárki más: van családom, szeretem gyermekeimet, s próbálok boldoggá tenni feleségemet is. Miért? Mert jól tenni: boldogság. S mert aki boldog keretben él, az nyugalmat szül, valamiféle kielégültséget, ez pedig — bár csak pillanatnyi — megőrzi a jó egészséget, elriasztja a kínos metafizikai aggodalmat, s ezzel máris — ki tudja — hátha elijeszti a halált is egy pár évre.

Miért kínoznám embertársaimat, hiszen a természet neki is ugyanazt a sorsot szabta ki, mint nekem... Mindnyájan halálra vagyunk ítélve. Hát minek okoznánk egymásnak még több bajt? Segíteni fogom munkatársaimat, politizálni fogok, megpróbálok dolgozni az egész világ távlataiban, küzdeni fogok a háború ellen. De közben az is igaz, hogy számomra mindez csak eszköz, spanyolfal, „körítés a színpadon”... s vele „bútorozom be” életemet, hogy felejtsem a közelgő lejárati napját. S ha majd haldokolni fogok, talán eljutok oda is, hogy halálra-fáradtan vagy végső szalmaszálként (önmagam végső altatójaként) kiáltani fogom Isten nevét.

Akik az életemet és munkámat nézik, azt gondolják, hogy „küzdök a világ üdvösségéért”. Igazában nem teszek mást, csak benépesítem az űrt. A világnak nincsen üdve az egyén üdve nélkül. S egyetlen embernek sem lehet üdvössége, amíg halál vár rá. Egyébként is azt hiszem, hogy a keresztények is így gondolkodnak. Csakhogy őket nagyszerű példa élteti: valaki legyőzte a halált, Jézus föltámadt... Jómagam azt hiszem, hogy át kellene gondolniuk ezt a posztulátumot. Inkább próbálják meg tudományosan vizsgálni a halál problémáját, s ne csak régi szövegek egyetlen esetében bízzanak.

Mi, ateisták, igazában szomjazunk végleges életre. Ti, keresztények, azt valljátok, hogy isteni kinyilatkoztatás révén ismeritek a halál misztériumát. Igyekezzetek túljutni ezen a régi szellemi fokon, s gondolkozatok tudományosan. Kísérleltek meg bebizonyítani, hogy nektek van igazatok! Mindazok javára tennétek, akik nem képesek hinni... Mitől feltek? Hiszen a szeretet a kereszténynek legnagyszerűbb ereje! Mily csodálatos volna, ha megbizonyítanátok a végleges életet — a nem-keresztények számára is! Megmenteni a világot, megmenteni az embert: grandiózus tudományos feladat, s erre csak ti vállalkozhattok, hiszen ti ismeritek már a választ, és csak ti hisztek ebben a válaszban.

Sosem jutott még eszetekbe, hogy ez lehetne az igazi út az Ómega felé?...”

Teilhard sok hasonló levelet kapott, sok beszélgetésben vetették oda neki a keserű kérdést: egyáltalán ér-e valamit az emberi munka?... Ő sem „bizonyíthatta” a halál utáni életet, de fellibbentette a Titok fátylát, amikor saját *hitéről* adott tanúságtételt, vagy amikor — a modern nyugtalanságot elemezve — alapozott meg szilárd emberi meggyőződést. Lássuk ezt a két választ:

2. Teilhard-t is megkísértette a világ szörnyű esendőségének, a fáradozás értelmetlenségének gondolata: tudta, hogy mi (volna) a hit misztériuma, de találkozott a kétség kínjaival is:

„A Világ, az Élet (*a mi Világunk, a mi Életünk*) mindegyikünk kezében úgy fekszik, mint ostya, s készen áll, hogy isteni befolyással telítődjék, vagyis a Megtestesült Ige valóságos Jelenlétével. Aztán a misztérium beteljesül. De csak akkor, azzal a föltétellel, hogy ha *hisszük*, hogy ez a mi számunkra az a munka akar lenni és lehet is, ami nem más, mint Krisztus Testének kitágítása, növelése. — Hisszük ezt? Akkor körülöttünk minden fénybeborul és határozott formát ölt: elrendeződik a véletlen, a siker romolhatatlanul teljes lesz, a fájdalom pedig Isten látogatásává és simogató kezévé válik. Avagy ingadozunk? Akkor száraz marad a köszikla, fekete az ég, veszélyt rejtő és viharos minden víz. S elvétélt életünk fölött hallhatnánk a Mester szavát: 'Kicsinyhitű emberek, miért kételkedtetek?' —

Uram, segíts hitelenségemen! Igen, Uram, jól tudod ezt Tenmagad is, hiszen embersé-

geddel magadban hordtad aggodalmát. Néhanap a Világ szörnyűségnek tűnik: hatalmas, vak, brutális; közönyösen elködös minket ide-oda, elragad, megöl. Az is biztos, hogy az Ember hősiessen eljutott már oda, hogy hideg és fekete nagy vizek között lakható zónát teremtett, ahol úgy-ahogy világos van és meleg, ahol látni tudnak a létezők, puha a kezük, és szívük szeretni képes. De bizony milyen kezdetleges ez az otthonunk. Minden pillanatban, minden eresztékén át betör az a szörnyűség nagy Valami, aminek szüntelen jelenlétét nyakasan elfelejteni akarnánk, pedig csak vékonyka fal választ el tőle minket: tűz, pestis, vihar, földrengés, sötét erkölcsi erők veszett tombolása viszi el kíméletlenül és egyetlen szempillantás alatt azt, amit fáradságosan építettünk és szépítettünk egész értelmünkkel és szívünkkel.

Istenem, mivel emberi méltóságom tiltja nekem, hogy mint az állat, vagy mint a kisgyerek szemet hunyjak ezek felett, s hogy ne essem abba a kísértésbe, hogy elátkozzam a Világmindenséget az Alkotójával együtt, — add, hogy leboruljak e Világmindenség előtt, mert Téged látlak benne elrejtve. Uram, ismételd nekem a megszabadító nagy szót, azt, amely egyszerre kinyilatkoztató és alkotó is: 'Ez az én Testem'. Bizony, ha éppen úgy tetszik, hát Te vagy a szörnyű és sötét Valami, a fantóm, a vihar! — 'Én vagyok, ne féljetek!' — Mindaz, ami elszörnyít életünkben, minden, ami Téged is levert az Olajfák-hegynél, alapjában véve csak Színek vagy Látszatok, ugyanegy Szentségnek anyaga. — Csak higgyünk. Higgyünk annál erősebben és minden reménytelenség ellenére is, minél fenyegetőbbnek és minél inkább leküzdhetetlennek látszik a Valóság. S akkor látjuk majd: lassan-lassan mint azozlik szét az egyetemes Borzalom, aztán ránk mosolyog és emberinél végtelenül erősebb karjára vesz. — Nem, a Világegyetem szilárdságát nem az Anyag rideg determinizmusa, nem is a nagy számok törvényei biztosítják, hanem a finom változatokat szövő Lélek. Aki hisz, annak számára a végnélküli véletlen és a Világ szörnyű vaksága csak látszat, illúzió... A dolog lényege a hit'. (*Benne élünk*, 129—131.)

3. Ezt a keresztény hit-aktust nemcsak kiegészíti, de a hitetlen ember számára valamiképp helyettesíti Teilhard világképében egy olyan eszmélődés, amelyet ő többször — és számtalan színárnyalattal — leírt s amelynek lényege: hit valamiféle abszolútban. Próbáljuk összefoglalni a lényegét, előre hangsúlyozva, hogy — 'sajnos' — Teilhard az abszolút intelligens és következetes emberi értelemre számít, amikor a munka 'abszolút értékét' igazolni akarja:

- a tudat elsősége a következő elveken nyugszik:
 - többet ér létezni, mint nem létezni;
 - többet ér a több-lét, mint a kisebb-lét;
 - többet ér a tudatos létezés, mint a nem-tudatos létezés;
 - többet ér az inkább-tudatos létezés, mint a kevésbé-tudatos létezés;
- az életbe vetett hitet pedig a következő két intuíció szilárdítja meg:
 - a teljes egészében vett Világegyetemnek valamiféle célja van;
 - sem utat nem téveszthet, sem meg nem állhat útközben.

„Most nem számít — mondja Teilhard —, hogy ez a kiváltság (a siker biztonsága) fölöttünk élő gondviselő akciónak köszönhető-e; avagy olyan szellemi befolyásolásnak, amely magában az egészben van (valami Világ-lelkének); avagy egy olyanfajta tévedhetetlenségnek, amely ugyan nem jár ki az elszigetelt próbálkozásoknak, de osztályrészül jut a végtelenszer és újra próbált kísérleteknek ('a nagy számok tévedhetetlenségének'); avagy inkább e három tényező együttes és rangsor szerint működő akciójának köszönhető... Hogy a Világnak a maga egészében biztos a sikere, azaz, hogy (az első Elv értelmében) elérkezik valamiféle felső tudatállapothoz — ezt én a tényekből következtetve hiszem: mert ha a Világmindenségnek mindmáig sikerült megvalósítania azt a valószínűtlennek tűnő munkát³, hogy megszületni képtette az emberi gondolatot a szemünk számára véletlenekből és balszerencséből álló elképzelhetetlen hálózat öléin, hát ez azért lehet, mert legmélyén valami olyan hatalom vezérli, amely teljes szuverenitással uralkodik alkotóelemein". (Az 1924-es *Világmindenségem* c. írásában, a *Tudomány és Krisztus* c. kötet magyar fordításának 62—64. sk. lapjain).

S ha egyszer a Mindenség önmagában érleli egy bizonyos Tudatnak gyümölcsét, akkor — kérdezi Teilhard — milyen lényeges tulajdonságot várunk ettől a magasabb tudattól, ettől a felsőrendű létmódtól, hogy valóban elismerjük sikerét? — „Azt fogjuk megkívánni, hogy mindörökké tartó állapotot érjen el, vagyis valamiféle abszolút tökéletességet". (U. o., 64.)

Teilhard nagyon jól tudja, hogy „száz ember közül kilencvenkilenc sosem veti föl ezt a határozott kérdést: 'mit ér végeredményben az egész emberiség munkája?' "... Számukra ez nem probléma, mert még automatikusan sodorja őket az élet, mint ahogy magával ragadta azokat az értelmes ésszel nem rendelkező létezőket, amelyek az Ember megjelené-

se előtt egyedül vitték tovább az evolúció munkáját. Csakhogy elvileg létezik ez a probléma, s bizony előre is látható, hogy egyre követelőbb erővel áll az Emberiség elé, amint egyre költségesebb és egyre súlyosabb lesz az emberi mű megvalósítása". — „A múlt században voltak a gyárakban az első szervezett sztrájkok. A következő évszázad bizonyára nem fog befejeződni anélkül, hogy 'sztrájk' fenyegető jelei ne mutatkoznának a Nooszférában" ... „Az állatok passzív módon és vakon húzzák a Haladás igen súlyos szekerét. Az ember viszont (a valóban felnőtt és intelligens ember!), még mielőtt folytatná a közös emberi munka megvalósítását, megkérdendő — és kell is, hogy megkérdendő: — vajon megéri-e a fáradságot, amit megkövetel? Vajon csakugyan remélhetjük, hogy maradandó műnön dolgozunk, avagy csak hamut és port gyúrunk és alakítgatunk?; az élet érdekében vállalt munkának, s a halállal szemben érzett rémületnek van-e értelme? ... Világos, hogy csakis olyan ellenérték elégíthet ki minket (s itt arra a becsületes gondolkodásra hivatkozom, amire minden ember képes, ha leszál saját maga mélyére), amely biztosítja, hogy munkánknak kézzelfogható eredménye — a benne rejlő valami révén — olyan Valóságban kap szintézist, amelyben semmiféle féreg és rozsda nem kezdheti ki ... Ez a követelmény talán túlzottnak tűnik. Én viszont az Ember számára teljesen természetesnek találok ilyen igényt, mert annyira világosan olvasom szívem mélyén; s képtelen vagyok elfogadni, hogy elvileg ne jusson bármelyik (valóban intelligens) embertársamnak osztályrészül. Minél inkább gondolkodom, annál jobban látom, hogy lélektanilag volnék képtelen a legkisebb erőfeszítésre is, ha nem hihetném, hogy ebben az erőfeszítésben valamiféle abszolút érték rejlik. Ha valaki *bebizonyítja* nekem, hogy egy szép napon semmi sem marad alkotásomból, mert nemcsak az egyén fog meghalni, s nemcsak a Föld, hanem az egész Mindenség is, hát bizony akkor megöli bennem minden aktivitásom rugóját. S ígérjenek bár ezer és ezer évet a magam személyes élete számára, vagy hogy nálamnál Nagyobb valami fogja mindezt felhasználni emberfölötti módon —, de ha e hosszú időszak végén mégiscsak megsemmisülés vár reám, hát számomra mindez csak annyit jelent, mintha már holnap semmisítene meg a halál: s ekkor a kisujjamat sem mozdítanám meg, hogy jobbá legyek. A szabadakarat a legparányibb dolgot is csak akkor képes megmozdítani, ha végleges eredmény vonzza, valami „örökreszló mű”, amire számíthat erőfeszitésem ... S mivel (a második Elv értelmében) nem tudom elfogadni, hogy a Világ rosszul van megszerkesztve és fizikailag ellentmondana önmagának, vagy, hogy képtelen kielégíteni az általa szült létezők lényeges éhségét, ezért szívvel-lélekkel bízom abban, hogy az Élet a maga egészében valami új és örök Föld kialakulása felé tart". (U. o., 65—66.)

„Vagy lezárt a Természet a mi jövőt akaró követelményeink előtt, s akkor a Gondolat, millió évek erőfeszítésének gyümölcse, halvaszületetlen fullad meg egy abszurd és önmagára vetelő Világmindenségben. — *Avagy pedig* van „nyílás”, van kiút: lelki fölött a lélekfölötti lélek kapuja. De ebben az esetben: ha egyszer elhatározzuk (s erre biztat Teilhard), hogy e kapu felé megyünk, akkor ennek a kapunak úgy kell kitarulnia, hogy nem követ el erőszakot a semmitől-sem-határolt pszichés tereken, és egy olyan Univerzumra tárul, amelyben epedve bízhatunk". (Az *emberi jelenség* magyar fordításának 257—267. oldalai)

Nem hiszem, hogy túlzott volna állításom — és kérésem: teológusainknak fel kellene dolgozniok Teilhard idevágó sok-sok meglátását, eszmeifuttatását (amelyekből csak parányi ízelítőt adtunk most), hogy korszerű formában szilárdítsák meg a ma és a jövő embere számára a munka értékét és „abszolút jelentőségét”.

JEGYZETEK:

1. Hadd hivatkozzunk *Dr. Szennay András* úttörő, nagy tanulmányára, mely egyelőre még kiadásra vár, pedig már 1960-ban írta: „*Emberé a munka*” ... (A *munka teológiája*), Budapest, 1960. 185 oldalas, három oldalnyi bibliográfiával — 2. Első ízben (1919) poétikus-misztikus formában mutatta meg, hogy „a Föld Fia” hogyan merülhet „az Anyag tüzes árjaiba” (Lásd A: *Mindenség himnusza* c. magyar fordítás 43—55. lapjait). Később pedig (1926—1927) arról elmélkedett, hogy „kiki a saját szerűjéről” kiindulva miként „emelkedhet a fény felé”. (Lásd a *Benne élünk* magyar fordítását, 88—95. o.) — 3. Gondoljunk Jacques *Monod: Le Hasard et la Nécessité* c. könyvére, amely ugyanezt mondja, de — sajnos — *Monod* nem ismeri Teilhard-t, ezért marasztalja el, akárcsak *Marxot* és *Engelst* is.

HIT, EGYHÁZ, EMBERI TEVÉKENYSÉG

Az univerzális világiasság és az ateizmus, amely ma sokak szerint egyik fő jellemzője korunknak, új és bonyolult viszonyok elé állítja a kereszténységet. Ebben az ellentmondásos helyzetben az Egyház megkísérelheti, hogy visszavonuljon, leeressze a redőnyöket, és zárt ajtóik mögött az apologetika és a katekizmus ismert és kipróbált gyakorlatára támaszkodjék — mintha pünkösöd el se jött volna, s vele együtt az a szükségyszerűség, hogy a katólicizmus megértse a mindenkorí világot és aktív módon felelősséget vállaljon érte. Ha valóban így tenne, előbb-utóbb számolnia kell azzal is, hogy — mint Sartre mondja — „önmaga készíti a saját ajtaját”, amit egyvalamikor becsuktak az emberek előtt, s később már senki sem akarja kinyitni, hogy megtudja, mi van mögötte. Egy ilyen történelmietlen és tapasztalások nélkül élő egyház túlságosan is magabiztos, s még ha kényszerül is önmagával és a világgal szembenézni, nehezen jön zavarba (abba az üdvös és tiszteletreméltó zavarba, mely a hitbeli meggyőződést újabb és újabb tanúságtételre szólítja, a lelkiség alaposabb elemzésére, a szeretettel cégjelzett szavak és tettek behatóbb vizsgálatára készíti stb.), mert elképesztő fölényességgel képes Istenről és a világról beszélni. E magatartás mögött nem érezzük a megharcolt gondolatokat, a kiküzdött fölényt, a kint, amelynek révén az ember a hit birtokosa lehet, kapcsolatot teremt Istennel. Nem találjuk meg azt a tanítást, hogy az Istennel való találkozás leghatékonyabb módja, ha az emberek lelkiismeretükkel összhangban szolgálják felebarátaikat. Az effajta hitben, mely sem az embert, sem a szükségyszerűt, sem a valóságost nem vállalja, a kereszténység észrevétlenül mitológiává süllyedhet. Ha ellenben vállára veszi a világ terhét, s gondját és a mindenkor ráért — Isten szándéka szerinti — helyzetet tekintí tevékenysége keretéül, el kell vetnie a beidegződött és kényelmessé vált szólámodkat, avítt szemléleteket és a régi hatalmi struktúrákat visszakívánó nosztalgiaákat; annál is inkább ezt kell tennie, mert Isten népe az előtt a feladat előtt áll, hogy egzisztenciáját és vallását végképp ebbe az új történelmi talajba ültesse és meggyökereztesse.

Ha valóban hisszük, hogy a történelem nem csupán az, ami a világon belül zajlik, hanem maga a világ mint történelem, s hogy ez a mai világ nem a kereszténység ellenére, hanem általa jött létre, eredetét tekintve keresztény történelem, amely kozmikus korunkban is bizonyítja „Krisztus órájának” történelmet vezérlő hatalmát, akkor azt is valljuk, hogy Isten maga cselekszik a világgal, történelmi tettel, méghozzá oly módon, hogy azt Krisztusban visszavonhatatlanul elfogadja. Mi tehát a keresztény ember dolga? Kilépni a világ elé, együtt dolgozni és alkotni a befogadó emberi közösséggel, igazolni, hogy nemcsak létezik a világban, hanem tevékenysége révén valamivé lesz is, azaz holnapját tervezi és terveit hajtja végre, miközben hitét éli meg. Nem pusztán a jobb-lét vágya viszi előre, mozgósítja energiáit, hanem „az a szent és szenvedélyes remény is, hogy több-létre jussunk” (Teilhard), vagyis ne csak megmaradjunk és jól éljünk, hanem egy magasabb rendű életet valósítsunk meg általa, feszegezzük „egy felsőbb Tudat és Cselekvés honának ajtaját” (P. Teilhard de Chardin: Science et Christ, Paris, 1965.).

Ugy véljük, nem a világ elvilágiasodása és az ateizmus jelenti ma a kereszténység akut problematikáját, hanem inkább az a passzív magatartás, ahogyan a világhoz közeledik s távolodik, ahogyan megítéli a világot és az embert. Vajon nem ismerte-e félre és nem tagadta-e meg az Egyház saját gyermekét úgy, hogy előbb elszakadt tőle, s most szekularizált és elidegenített formájával találja magát szemközt?

A keresztény tevékenység

Az Egyház és a világ között támadt meghasonlás nem régiebb keletű háromszáz évnél. Az újkor küszöbéig a keresztény Európa tulajdonképpen az Egyházon keresztül sajátította el a világ megismerését, az Egyházban tanulta meg értékelni és hasznosítani a megszerzett tudást, ezért a különbség egyház és világ között alig volt észrevehető, és minden keresztény filozófus és teológus abból a természetes ismeretanyagból indult ki, amely az akkor ismert világ közkinccse volt. Az ezt követő háromszáz évet azonban az egyház mintha jórészt át-aludta volna, értékeit elfelejtette átmenteni az új történelmi korbá, tevékenysége nem forrott össze a világ sorsával, változásaival, nem lépett együtt tovább az emberiséggel. Nem lehet tehát az újkori történelem által feladott kérdések és próbatételek megoldása alól teljesen

felmenteni, hiszen a keresztény gondolkodásnak és tevékenységnek mindig meg kellett volna felelnie, illetőleg feleletet kellett volna adnia a kor szellemének és haladása irányának, sőt még annak a korának is, amely majd az „új kor után” következik: előkészítve a holnapot, megsejtve a jövőt. Ezzel magyarázható, hogy manapság sokan úgy fogják fel a kereszténységet, mint a valóság új értékelését, mely új magatartást alakít ki bennünk a világ iránt. A kereszténységet éljük és megvalósítjuk a vallás sajátos rendjében, de éljük és megvalósítjuk a valóság más síkjain is, elsősorban mindenfajta embertársi kapcsolat síkján, amennyiben magatartásunkat hitünk szabja meg, amennyiben *magatartásunk válasz a világnak és példa hitünk mellett*. A földi élet a keresztény ember igazi feladatköre, *munkaterülete*, jöllehet értékei viszonylagosak, szüntelenül átalakulnak és mozgásban vannak. Mégis, itt hivatott megvalósítani az Isten uralmát, amely mindig az emberek tetteiben fejeződik ki, mégpedig szabad elhatározásuk és céltudatos alkotómunkájuk eredményeképpen. A kereszténység ilyen megfogalmazásával egyet kell értenünk: Krisztus küldetéséből vállalta a világot, a hívő kereszténynek is küldetésből kell vállalnia a létezését, a saját és mások létezését. Nem rejtheti el arcát a valóság semmiféle nyomorúsága, vétke és ellentmondása elől, s aszerint, hogy a társadalom hívását, felszólító, követelő kérdéseit elhárítja-e magától, vagy követi-e, ad-e rájuk feleletet, hitének erősségéről vagy gyöngeségéről árulkodik. A *Gaudium et Spes* kimondja: „Az emberi tevékenység nemcsak az embertől indul ki, hanem ugyanúgy az emberért is van. Az ember ugyanis, amikor dolgozik, nemcsak a tárgyakat és a társadalmat alakítja, hanem saját magát is tökéletesíti. Sok mindent megtanul, fejlesztí képességeit, kilép önmagából, sőt önmaga fölé emelkedik. Az ilyesféle növekedés helyesen értelmezve sokkal nagyobb érték, mint a külső vagyon, amelyet össze lehet gyűjteni. Értékesebb az ember az által, ami ő maga, mint az által, amije van.” (35)

A hívő ember számára ma a személyes kudarcnál is nagyobb fenyegetés a lélek belterjes nyugalma, közömbösödése, mert a kereszténység próbája az elkülönülés kísértésének leküzdése, a cselekvő felelősség gyakorlása és a közösség-tudat építése, művelése. Hozzájárulás az egyén sokirányú kibontakozásához a közösségben. A próba nem csupán a „lenni”, hanem az „együtt lenni”. Ez az együttes lét ugyanis többnyire a saját, személyes lét csökkenését jelenti, elkerülhetetlen engedelményeket jelent mások javára, de ugyanakkor sem a magán-erkölcsi szemléletnek, sem az erkölcs túlzó „társadalmisításának” nem enged. Ezt a magatartást mindenekelőtt a *nyagylelkűség* jellemzi, nem a klikk-szellem ápolása, hanem töretlen hajlam az *egyetemességre*. Nem önző ravaszkodás a tettek mértéke, hanem a józan teherbírás, a bölcsesség, a bizalom. Ha tevékenységünkben mindez nyilvánvalóvá válik és hamisítatlanul igazolódik, akkor egész életünkre megtanulunk emberi és keresztény módon akarni, azaz jól akarni.

Említettük már, hogy a helyes cselekvéshez a jelent kell megélnünk, a cselekvés adott színterét kell elfogadnunk. De cselekvésünket a múlt tapasztalatai alapján úgy kell végrehajtánunk, hogy az együttáll a jövőre is vonatkozzon. „Az emberi tevékenység minden területen — írja Teilhard — szerves és szükségképpen viszonyban áll valami vonzással: függ attól az elég erős hatástól, amelyet tevékenységének végpontja gyakorol rá.” A keresztény ember számára ez a végpont Krisztus. Értékrendjében nemcsak az „itt és most” képvisel feltétlen értéket, hanem a holnapon is túlmutató idő, a kozmikus távlat: a *transzcendencia*, melynek humanizmusát az Istennel való végső találkozás és egyesülés ígérete tölti meg az evilágban véghezvitt emberi küldetésünk tartalmával. Ezáltal lehet „plus et ego”, még teljesebb ember.

A munka — minden emberi tevékenység központja

Amikor a világ megismerésére törekszünk és a létezés mikéntjeit fessegetjük, mindazt, amit megismerünk, azonnal hasznosítani is akarjuk, be akarjuk építeni a magunk emberi tevékenység-rendszerébe, hogy általa megjavítsuk életkörülményeinket. Az ember a ma felhasználható tudományos és technikai erők birtokában képessé vált arra, hogy igényeihez szabja, átalakítsa, bizonyos értelemben véve hominizálja a természetet az iparosítás folyamatával. Ennek következménye a fokozott urbanizálódás jelensége, amely a természet átalakításának megfelelően a társadalmi életformában, a közgondolkodásban, sőt a vallásgyakorlatban is jelentős változásokat idézett elő. A változás tehát nemcsak a városiasodás külső formáiban, hanem a társadalom szerkezetében, a közösségi kapcsolatokban és az emberi munka megnövekedett szerepében is tetten érhető. A ma embere a jelenben már a *jövőt szeretné látni és biztosítani* a következő nemzedéknek: 1. a tudomány segítségével meg akarja hódítani magának a természet erőit, hogy a fejlett technika alkalmazásával emberibb szabású, otthonosabb világot alkothasson; 2. szocializálni akarja a társadalmat, hogy ki-

küszöbölje gazdasági-politikai válságait és lehetővé tegye a tervszerű termelést, a javak arányosabb, mindenkinek munkája szerinti elosztását és a jogok és kötelességek egyenlőségét. Mindkét törekvése az ember és a világ harmonikusabb találkozását és kölcsönös kiegészülését készíti elő. Az így hominizált természetben az ember mindinkább önmagára talál: szüntelenül tovább *humanizálja önmagát*. Végre képes lesz megteremteni azt a közösségi életformát, amelyben ember és világ, egyén és kollektíva, terv és munka, hit és tudás, vallás és vallásgyakorlat, stb. nemhogy ellentmondának egymásnak, hanem ellenkezőleg, majdnem megfelelnek egymásnak, már-már azonosulnak. Mert az egyik a másik kifejezőjévé válik, a másik visszavetül az egyikre, s egyazon dolog két oldala fedheti, fedezheti és feloldhatja az ellentmondásokat, bizonyítva az egész hitelét. „S ettől kezdve a 'Föld munkásává' lett keresztény szellemében és szívében nem a félelmetes összeütközés, hanem csodálatos összhang üt tanyát a Föntinek imádása és az Előttünk-Járóba vetett hit között” — jóslója Teilhard.

Ezek az elképzelések többnyire még utópisztikusnak tűnnek, de napjainkban már nem lehet tagadni tárgyi megalapozottságukat. Nyilvánvaló, hogy *abszolút* mértékben sohasem valósulhat meg, csak a dolgok egymáshoz tartó végtelen — egyre mélyebb és intenzívebb — közeledésében és közelítésében foghatók fel. Hogy ez a dinamikus jövő mielőbb tisztán kirajzolódjék előttünk, ahhoz *a munkának kell minden emberi tevékenység központjává lennie, ember és munka kapcsolatát új alapokra kell helyezni*. A munkának a létfenntartás kényszerű eszközéből *az emberi alkotó- és képzelőerő sokoldalú kibontakoztatásának terévé*, az egyén képességeinek és vágyainak legmegfelelőbb, az emberi személyiség hiánytalan kiteljesedését szolgáló, örömmel végzett, szabad tevékenységgé kell válnia, hogy aki dolgozik, elmondhassa: a teljes Krisztus érinti meg (a misztériumhoz jár közel) és közvetlenül be is teljesíti a munkával.

VI. Pál pápa nem véletlenül figyelmeztette a Zsinatot: „... a munka világa különleges jelentőségre tesz szert. Döntő fontossága van az ország sorsa, a nemzet keresztényi élete szempontjából”. Az országot mindenki számára, közös lakóhellyé kell építeni, ahogyan a rend is törvényeken nyugszik, de sokkal szilárdabbra és testvéribbre. A kedvvel végzett és eredményes munka egyesíti az akaratokat, közelebb hozza egymáshoz az embereket és a hit vagy nemhit kérdése csak átvitt értelemben, elvont módon van jelen közöttük. „Aki ismeri a feltétlen hűséget, az igazságosságot — hangsúlyozza Rahner —, aki tevékenysége és munkája révén ki tudja fejteni önzetlen szeretetből fakadó odaadását embertársai iránt, az tud Istenről, ha egyébként úgy gondolja, hogy nem ismeri” (Atheizmus und implizites Christentum, 1967). Amit tesz és végez, keresztény tettek és feladatnak minősül. „A hétköznapi munkát nem az ember maga választja, hanem kívülről adják fel — magyarázza Nyíri Tamás. Más szabja meg a munka ütemét és olyan közös célhoz kell alkalmazkodni, amelyet senki sem lát egészen és senki sem egyedül kereste magának. A munka engedelmesség a többinek, áldozat és lemondás a többiért” (A keresztény ember küldetése a világban, Budapest, 1969). A dolgozó ember hisz munkája sikerében, számára önmegvalósítás, hisz abban, hogy általa a mából a holnapba lép, eredményeit önmaga és közössége érdekében kamatoztathatja. Teremtő aktus ez: valamiképpen az Isten felé fordulás gesztusait rejti magában, a hitnek rangeltett kifejezését.

A keresztény ember végzett munkáját úgy értelmezi, hogy Isten előtt szabad lényként rendelkezik önmagával és saját véglegességébe *formálja* önmagát: önnön személyiségét a maga befejezetlenségében. A munka tárgyához való — amire a munkavégzés irányul — viszonyában mint gyökeresen nyitott, befejezetlen lény kezdi tevékenységét, hogy később — az egész életre kiterjedő folyamatban — eljusson belső lényegéhez; miközben pedig továbbalkotja személyiségét, mind mélyebbre hatoljon Isten megismerésében. A munka nemcsak szükségleteinek kielégítési módja és ugyanakkor létrehozója, újratermelője is szükségleteinek, hanem hitének egyik eleve, látható és tapasztalható megnyilvánulása. Nem érhetünk egyet azzal a megállapítással, amely szerint „az illúziórikus (önmegvalósító) szükségletkielégítés tipikus példája a vallási tevékenység, illetve azok az esetek, amikor a munka-tevékenységet kényszerűségből végző ember az intenzív hitéletben, a vallási szertartásokban való tevőleges részvételben véli fellelni a cselekvési lehetőségek ama szféráját, ahol aktivitását kifejezheti, ahol tevékenysége látszólag szabadon-választott (természetesen spirituális természetű) tárgyra lel, amelyet céltudatosnak vélhet, s amelyben egy maga által választott közösséggel azonosulhat” (Murányi M.: A munka humanizációja és a pszichológia, Világosság, 1969. november).

Ugy véljük, ennek az állításnak éppen a megfordítottja igaz. A hívónél éppen a jelenlévő és a mindennapokban folytonosan gazdagodó hit képes feloldani az egyén és a munka, mint kényszertevékenység között fennálló feszültséget. A hit számára az az elvszerű meggyőződés, mely őt az élet minden területén az egyetemes gyakorlat vezérfonalaként irányítja.

A hit révén hidalja át a munka kényszerjellegéből adódó nehézségeit, mely az emberi cselekvés meghatározottságában szinte áthidalhatatlan. Ez vezet a munkafolyamatban is a transzcendens és immanens összekapcsolásához, sőt a munkacentrikus szemlélet következtében ahhoz is, hogy valamennyi emberi tevékenység rendezettebb, konkrétabb és az emberi élet egészére kivetülő tartalmat kapjon. A hívő embernek a hite válaszol a valóság közvetlen kérdéseire — méghozzá közvetlenül és hitelesen. A hitben a szubjektum és az objektum valóságos kapcsolatban áll egymással és lehetővé teszi a gyakorlati élet következtetéseinek és ellentmondásainak feltárását, a tanulságok levonását és az akadályok felszámolását. Ha elfogadjuk, hogy a munka csak teleologikus téttként jöhet létre, melynek végcélja Isten, akkor — hitünk szerint — minden munka, még a kényszerűségből végzett is, transzcendens irányba ható cselekvés.

Az idézett tanulmány mintha nem venné eléggé számításba a munkavégzés során születő *embertársi viszonyokat, közösségi kötődéseket, a munka kommunikatív szerepét*. Az, hogy valaki vallási közösségben keressen menedéket azért, mert önmegvalósítását munkája révén nem tudja kibontakoztatni, csak akkor volna feltételezhető, ha 1. a munka nem társas tevékenység, a részfeladatok nem egészítik ki egymást, nincs kölcsönösség, s emiatt az emberek egymástól és a munkától is elidegenednek; 2. a munka nem jól szervezett, az irányítás rossz, a körülmények nem nyújtanak kedvező feltételeket a munkavégzéshez; 3. nincs meg az emberek közti érintkezés lehetősége, a teljesítmény közös értékelésének módja és a termelési tapasztalatok cseréje. Mindez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a munka eredményes végzése kizárt. Talán ekkor elképzelhető, hogy az ember — megfosztva természetes aktivitásigényének kifejezhetőségétől — a vallásba „meneküljön”, mert az ember — mint Nyíri Tamás rámutat — „a munkában tér magához: miközben meghódítja a világot, rájön arra, hogy szabad szellemi lény, aki rendelkezik magával és a világgal. Erre azonban csak a szó eredeti értelmében vett praxis, a termékeny és gyümölcsöző munka által ébred rá”. De nem győzzük ismét és ismét hangsúlyozni, hogy ez a magatartás a hitét megvalósító és megvalló kereszténytől idegen. Számára a vallás nem pótszer, nem valamilyen földi tevékenység-hiány, sikerélmény pótlása, testi-lelki mankó, hanem a valóságnak ugyanolyan tartozéka, sőt lényegi jegye, mint szükségszerű tevékenység-rendszerében a munka szükségszerűsége. A valláson, az istenhiten kívülrekedt emberek esetében viszont előfordulhat, hogy az örömtelenül végzett, céltalan robotnak tűnő munka magának a munkának az elvesztését eredményezi, ami előbb-utóbb önmagunknak és a világnak a feladásához juttatja el őket. Lehetséges, hogy az ilyen testileg-lelkileg kiüresedett, megfáradt emberek vigasztalást, erőforrást keresnek a vallásban, de amíg csak tapogatóznak és önmagukra reflektálnak, még nem hisznek, mert a hit visszavezetné őket a munkához. Az egészséges hit ugyanis jól ismeri a munka titkát: van nehezen, áldozatokkal járó munka is (s van okunk feltenni, hogy lesz is mindig), amely nem okoz zavartalan örömet. „Terhes, de azért elviselhető. Megszokott, unalmas, mindig ugyanaz, de azért sok józan öröm forrása. Fenntartja és elhasználja életünket. Nem térhetünk ki előle, hiába teszünk akármit!” (Nyíri Tamás i. m.).

Ha azonban a munka — bármily nehéz és küzdelmes is — az emberét születik újjá naponta és fordítva, az ember ezt a munkát „önmegvalósító szükségletnek” érzi, a munka sürítve magában foglalja valamennyi tevékenység főbb motívumait s mintegy részesedik azokból, hordozza az ember összes életmegnyilvánulásának jellegzetes vonásait. Mindenekelőtt a szeretetét: „az ember rendszerint önmagát és övéit tartja el munkájával — olvashatjuk a Gaudium et Spes konstitúcióban —, társul embertársaival és testvéri szolgálatukra van, igaz szeretetet gyakorolhat, és Isten munkatársaként tökéletesítheti a teremtést”. (67). Ezenkívül a munka tartalmazza az áldozatra való állandó készenlétet és magát az áldozatot is, az alkotás, a játék, a versengés és a szórakozás bizonyos jegyei, a megmunkálendő anyaggal folytatott győtrő erőfeszítés és a létrehozott produktum, a sikeres teljesítmény felett érzett diadal, felszabadultság különböző formáit.

Munka, hit, aszkézis

A Szentírás első lapjain arról a feltételezett őállapotról olvasunk, melyben az ember harmóniában él Istennel és környezetével és nem szorul rá arra, hogy munkatevékenységi szükségét a termelési folyamatban elégítse ki. A munka még nem a létért folyó küzdelem döntő területe, az embert nem a megélhetés kényszerűsége vezeti rá. „Vette tehát Jáhve Isten az embert és az Éden kertjébe helyezte őt, hogy azt művelje és őrizzé meg” (Ter 2,15). A „paradicsomi keretek” között olyasfajta cselekvéssorról beszélhetünk, amely a munkával kapcsolatos mai fogalmainkkal csak részben azonosítható. A munka a tökéletes felszabadultságot, az ember legteljesebb örömét és önkifejezését szolgálta volna. Eszköz lehetett, mely-

lyel az ember a teremtésben elfoglalt helyét, rangját önmaga előtt is igazolta. „Az a fel-szólítás, isteni parancs, hogy az ember dolgozzék, mert a teremtő Isten is 'dolgozott', továbbá az a tény, hogy Isten az embert a saját maga képére alkotta meg: oly nagy méltóságot kölcsönöz az emberi munkának, melyet a legtisztéletreméltóbb profán szemlélet sem adhat meg annak. Isten oly méltóságra emelte az embert, hogy munkára tette képessé s ezzel is hasonlóvá önmagához” (Szennay András: Teológia és élet, 1966).

Hogyan kell értenünk azt, hogy amikor az ember „küzetett” a paradicsomból, ahol a „kertjét” művelte és őrizte, léte folytonos küzdelemmé vált? A „kert” önmagát jelentette, saját „belterjes gazdálkodását” a tökéletesség közelében; ott minden aktusra azonnal vá-laszolt a lét, nem volt felesleges tett. Egy-egy cselekvés nyomban a teljes eredményt hozta meg, az erő kifejtés gazdag és bőséges „terméssel” fizetett. E lehetőség elvesztése után azonban az embernek sokszoros csatát kell vívnia a természettel, önmagával, majd ember-társaival is. A felhasznált és elemésztett energiák többé már nem állnak arányban az ered-ményekkel, az ember többé már sohasem kapja meg munkateljesítményéért a teljes ellen-értéket, a munka mindig az ember adósa marad.

Az embert hite mentette meg, az a hit, amit Isten beléoltott. Legyőzte félelmét, csalódá-sait, kételkedését — és munkához látott. A hite tartotta meg rendeltetésének, hogy „kidol-gozza magát a természetből” (E. Bloch), sőt a természet fölé nőjön, azt uralma alá hajtja, és „bedolgozza magát az emberi közösségbe”, társadalmat szervezzen, hogy most már intézményesen lépjen föl a természet birtoklásáért. Ettől kezdve *munka és askézis elválaszt-hatatlan egymástól az ember életében*, társadalmi és egyéni vonatkozásban végigkíséri a történelem folyamán. Az askézis társadalmi méretűvé válik, mert a társadalom határozza meg a szükségleteket és fordítva, az egyén szükségleteit veszi figyelembe a társadalom. De az osztályok kialakulásával természetszerűleg az askézis egyre inkább az elnyomott osztá-lyok gyakorlata lesz, mert a társadalom nem tudja kielégíteni anyagi és szellemi szükség-leteiket. A törvények megtartása, az adott társadalom morális rendjébe való beilleszkedés és így a hit vállalása, nem csupán formai követése — erkölcsi felelősséget tanúsító asketikus tettnek minősülnek. Az pedig az emberi együttélés lényegéből fakad, hogy a tettek befolyá-solják a tetteket, azaz a tettek kölcsönösen újraképződnek hol az egyik, hol a másik ember-nél, és a tettek mélyén megbúvó hit is újból és újból kifejeződik a munkában és a munkához szervesen kapcsolódó közösségi mozzanatokban, mint ahogy az askézis is, bár folyton vál-tozó formákban, de megjelenik a tett kísérőjeként.

A marxista nézeteket valló Pareto is összefüggést lát az ember (külső) cselekvése és (belső) hite (cselekvése) között. Szerinte „a valóban hatékony kombinációk, mint például a tűz gyújtása kovakő segítségével”, tehát végső soron a dolog végzése munkaeszközzel, vagy általában a célszerű emberi tevékenység” az embert arra készíti, hogy helytelen kombiná-ciók hatékonyságában is higgyen”, azaz az istenhitet, a vallásos öntudatot, mint őt eligazító, segítő valóságos erőt fogja föl és akként cselekedjék. (V. Pareto: Allgemeine Soziologie, Tübingen, 1955). Mi joggal állíthatjuk ennek az ellenkezőjét: a hit, mint nagyon is tényszerű, személyes „kombináció” Isten és ember közt, valamilyen módon visszatükröződik a minden-kori emberi tevékenységben és arra készíti az embert, hogy töretlenül folytassa az önmeg-valósításért és a jövő folytonos előkészítéséért, reformjaiért és ígéreteiért vívott harcát.

Mióta az ember kialakította az együttélés rendszerét, állandóan napirenden van és mind nagyobb hangsúlyt kap a jövőre való felkészülés és felkészítés. Az újnak az igénye, önma-gunk és a világ változtatásának javításának véghezvittele az emberi tevékenységen keresztül azt az ideális holnapot ígéri, melyben az askézis már nem jut társadalmi szerephez. Mihelyt pontosan megtervezzük szükségleteinket, előre számolunk azok kielégítésének lehetőségeivel, a termelt javak elosztásának mértékével és fokozatosságával, az egész társadalmat érintő szabályozók lépnek életbe, amelyek a bőséget a fogyasztás medrébe terelik.

Ha majd mindenki szükségletei szerint részesedhet az anyagi és szellemi javakból, ha az egyéniség kibontakozásának keretév és területév válik a közösség, azaz egyetemessé vál-hat az ember, mert szabadon megvaldíthatja magát, mert a teremtett rendben képességeinek és értékeinek összessége, sőt képességeinek és értékeinek kamatoztatása, felhasználása a közösség szolgálatában határozza meg a világban elfoglalt helyét — munka és askézis nem lesz többé szétválaszthatatlan, az ember önfegyelmző magartatása elsősorban magánéle-tére, családi viszonyaira fog korlátozódni.

Ha mindez jelenvaló lesz és kezdetét veszi, a hit éppúgy engedelmeskedik a fejlődésnek, mint minden egyéb, egyre biztonságosabban fog haladni Krisztus felé, mert a lélek szükség-leiteit és hiányait csak Krisztus tudja betölteni. A hit, mely szilárd a lényegében és békü-lékeny a formájában, az emberek iránti emberfeletti szeretet természetes megnyilvánulása-ként fog hatni. Az Egyház pedig, mint a Krisztus-hívók önkéntes társulása, egymaga lesz ennek a természetfölötti önzetlenségnek és szeretetnek a földi jelképe. Ekkor majd lassan-

ként „előtűrik az egészet irányító terv, amely századokon végigvonult s kezd megvalósulni körülöttünk. Valami nagy vállalkozás folytonosan továbbalakul a Mindenségben. Az Eredmény eléréseért történik minden, s ezt a fáradságos munkát leghelyesebben vajúdáshoz vagy születéshez hasonlítjuk: olyan szellemi valóság bontakozik ki, melyet az emberek lelke, hite alakít, s mindaz, ami anyagit magukkal visznek. Sok fáradsággal, az emberi tevékenységen keresztül s az emberi munka által gyűlik össze, válik ki és tisztul az új Föld” (P. Teilhard de Chardin: Hymne de l'Univers, Paris, 1961.).

Kiss László

GONDOLATOK A MUNKA KERESZTÉNY SZEMLELETÉRŐL

Tudatos életünk nagy részét munkában töltjük; boldogulásunk főként attól függ, megtaláljuk-e munkánk értelmét, célját. Napi munkánk keresztény szempontból sem közömbös, hiszen lehet az számunkra olyan túlértékelt, hogy elidegenít önmagunktól és embertársainktól éppúgy, mint Istentől; de lehet számunkra kényszer és szükséges rossz is, amit kedvetlenül végzünk, lehet kereszt és áldozat, melyet valamilyen magasabb cél érdekében vállalunk; lehet egyszerű feladat, örömteli alkotás, célratörő tevékenység is, — és lehet számunkra: út Jézuson át Istenhez.

Ha megkérdezzük az egyszerű munkás embereket, miért dolgoznak és egyáltalán mi értelmese van munkájuknak, a legtöbben azt válaszolják rá: azért, hogy megkeressék kenyerüket, a saját maguk és családjuk fenntartásához szükséges anyagiakat. Legtöbben szükséges rossznak tartják, mert valamiből meg kell élni; arra nem is igen gondolnak, hogy végzett munkájuk a világ formálása, a többi ember javát szolgáló tevékenység és önmaguk, személyiségük kibontakoztatásának eszköze. Keresztény emberekben felmerül az a gondolat is, hogy a munka Isten büntetése, hiszen az édenkertből kiűzött Ádámnak „arca verejtékével” kellett megkeresnie kenyerét; azután, hogy a munka: jó cselekedet, „állapotbeli kötelesség”, alkalom az érdemszerzésre és a bűneink vezeklésére. Hallottak már az „imádkozzál és dolgozzál” elvéről, példakép gyanánt pedig gyakran állították eléjük a Szentcsalád tagjait: a názáreti műhelyben dolgozó Jézust, a háziasszonyi teendőket nagy lélekkel végző Szűzanyát, szent Józsefet, az ács mestert. Gyakran beszélnek arról is: nem az a fontos, milyen munkát végzünk, hanem, hogy milyen lélekkel végezzük, — mégis sokan magasabbrendűnek, inkább emberhez méltónak tartják a szellemi munkát. Fájdalmas szakadás állt be sok ember életében és lelkében a vallásos hite és napi munkája között is. Sokan állítják, hogy azért nincs idejük imádkozni, templomba járni, mert sok a dolguk. Így egyesek lassan — Istentől elszakadva — a munkában keresik életük értelmét; mások viszont a munkától húzódozva „csak Istennek” akarnak élni.

A francia dominikánus *M. D. Chenu* érdeme, hogy először mutatott a munka-teológia megteremtésének szükségességére és el is végezte annak alapvetését (1). A második Vatikáni zsinat nagy szellemi erjedése és a teológiának új távlatokat nyitó fejlődése a munka-teológiában is érezteti hatását. Ma az emberekben egyre erősödik az igény és törekvés arra, hogy az élet és a teológia közti szakadékot áthidalják, egyre nagyobb az érdeklődés a „földi valóságok teológiája” iránt. A munka szorosan kapcsolatban van a világgal, melyet formál, az emberi közösséggel, melynek javára szolgál, és a munkát végző személlyel, akiknek fejlődését elősegíti.

1. A munka és a kozmosz

Az emberi munka keresztény szemléletében a helyes tájékozódás alapja az első isteni parancs: „Töltsétek be és hajtátok uralmatok alá a Földet!” (Ter 1,28). A héber „kabas” ige jelentése: rátaposni, rálépni, valamire rátenni lábát a hatalomátvitel jeléül. Ez a hatalomátvitelre való felszólítás nem pusztításra és rombolásra szól, hanem építésre és továbbfejlesztésre. Felhívás a természet titkainak, erőinek, törvényszerűségeinek kifürkészésére, az emberi élet szebbé-jobbá tételére, így a teremtés isteni művének folytatására és beteljesítésére. Mindezt az ember munkájával hajtja végre, így éppen munkája révén lesz az ember

a teremtő Isten munkatársa. Isten hasonlóságára és képmására való teremtettségében az ember átfogja és átáthítja a világmindenséget, mert az emberben egyesül az anyagi és szellemi, sőt természetfeletti rendeltetésével és az isteni kegyelem által az isteni valóság is. Minden munkának reális vonatkozása van tehát Istenhez és az Ő teremtő művéhez. A munka „belevág Isten tervébe”. Az Isten képmására teremtett ember ugyanis megbízást kapott, hogy vesse uralma alá a földet, továbbá, hogy Isten a mindenséget teremtőjeként elismerje, magát és a mindenséget rá vonatkoztassa úgy, hogy miután az ember uralma alá hajt mindent, csodálatos legyen Isten neve az egész világon (Zsolt 8,7—10). Mindez a legközönségesebb, hétköznapi dolgokra is érvényes. „Azok a férfiak és nők, akik a maguk és családjuk lét-szükségleteinek előteremtése során úgy tevékenykednek, hogy közben a társadalomnak is hasznos szolgálatot tesznek, munkájukat joggal értékelhetik a Teremtő műve folytatásaként, testvéreiknek tett szolgálatként és személyes hozzájárulásuként a gondviselés történelmi tervének megvalósulásához” (2).

Teilhard de Chardin felfogása szerint „az ember már nem a világ mozdulatlan közép-pontja, aminek sokáig képzelte magát, hanem ő a fejlődés tengelye és nyílveszeje” (3) és „az átalakulás alatt álló Világ-Szövetnek az Ember a legmozgóbb pontja” (4). Az ember a világ fejlődésének egyre merészebben előrelendülő nyílhegye, akiben összesűrűsödnek és egyre tevékenyebbé válnak a fejlődést serkentő energiák. Az ember a tudatos tevékenységével és munkájával a Teremtő társaként kapcsolódik bele a fejlődésbe, viszi és irányítja azt egyre előbbre a fejlődés Ómega pontja felé, aki maga a megtestesült Isten, Jézus Krisztus.

Az isteni Ige megtestesülése és a megváltás új kapcsolatot teremtett Isten és a kozmosz között. A világmindenség a teológia mai felfogásában az „ember testi mivoltának kiterjesztése”, illetve az ember maga is a kozmosz része. A megtestesülés révén a világmindenség „Isten Fiának felszentelt temploma” lett, és így Jézus Krisztus nem csupán az új Ádám, az emberiség Feje és Királya, hanem a kozmosznak is Feje és Királya. Krisztusban, mint Főben mindent egybe kell foglalni (Ef 1,11). Az ember a kozmoszt, a mindenséget éppen munkája útján hódítja meg, a munkájával terjeszti ki és így teszi bensőséggé a megtestesült Isten főségét a kozmoszban. „Munkánk mindegyikével azon fáradozunk, — atomnyi mértékben, de valóságosan —, hogy megvalósuljon a Pléróma, — azaz hogy valami kevéske beteljesedést vigyünk Krisztushoz. Munkánk mindegyike, — mert többé-kevésbé távolról és közvetve ráhat a lelki világra —, hozzájárul ahhoz, hogy Krisztus beteljesedjék misztikus egészébe”, — írja Teilhard de Chardin (5).

A világvégi beteljesedés az ember testi feltámadását és a kozmosz átalakulását hozza magával: az „új Ég és új Föld” megteremtését. Nem csupán lelkünk hivatott az örök életre, hanem a testi-lelki egységből álló egész ember: de valamiképpen az egész világmindenség is. Az ember fejlődését kibontakoztató és a kozmoszt meghódító, átalakító emberi munkából sem csupán annak a „lelke” marad meg: a szeretet, és jószándék, amellyel végeztük, az érte járó érdem és jutalom, hanem annál több. De, amint a test elporlad a halál után, amint „elmúlik e világ alakja” (1Kor 7,31), a megváltás teljes tökéletességében csak a feltámadásban valósul meg és a világvégi átalakulásban, hasonlóképpen az emberi munkák és művek is átalakuláson mennek keresztül, de valamilyen módon megmaradnak. A Jelenések könyve szerint „Mostantól fogva boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg. Igen, mondja a Lélek, hadd pihenjék ki fáradalmaikat, mert tetteik elkísérik őket” (Jel 14,13). „Ta erga autón” talán több, mint a tettek emléke, az értük járó jutalom, vagy büntetés. Bár nincs itt helye naiv és gyerekes elképzeléseknek, hasonló talán ez ahhoz, mint mikor egy kis gyermek „segít édesapjának házat építeni”. Aránylag semmiségnek tűnik az a pár téglá, pár szál deszka, amit a gyerek odavisz apjának, hiszen az nem is szorul rá erre, mégis a gyermek munkája is benne lesz a felépült házban, amelyben majd együtt fognak lakni, amely lényegében az apa műve, s mégis mindkettőjüké.

Az emberi munka így nem csak a teremtés, hanem a megtestesülés folytatása is és a világ Istenhez való hazatérésének előkészítése. „A világi hívő pozitív munkája a világban abban áll, hogy keresztény léte, élete és működése révén ezt a világot, amelyben és amelyen dolgozik, Krisztushoz rendeli, a világban és a világon végzett munkáját keresztény szellemmel tölti meg, a világban érvényre juttatja Isten akaratát, és a földi alkotást az isteni törvényeknek rendeli alá, és ezáltal a megtestesülés folytatásában a világot mindinkább átalakítja és az Istenhez való hazatérésre mindinkább előkészíti” (6). Így „az eszkatológikus távlat, — a halál törése ellenére is, — beteljesíti és nem kiüresíti a földi távlatot” (7) — írja Chenu. „A folytatólagos megtestesülés, Krisztus Titokzatos teste: egentül olyan lelkiség témája, amelyben a munka világa megtalálja a maga helyét és egyensúlyát, s nem csupán érdemszerzés révén... Mindenesetre a keresztény (szellemi) tőke kozmikus szellemiséget hoz magával, amelynek egyik tengelye: a munka. Elérkeztünk ahhoz az órához, amikor a kicsinyek és egyszerűek, éppen munkás voltukkal lesznek fogékonyak Krisztus kegyelmére”

(8). — Hasonló L. Boros véleménye: „A mi műveinket a mindent megújító Krisztus nem veti el, hanem ragyogóvá teszi és a végérvényesség szférájába emeli.” Az „új ember egészen közel érezheti magát Krisztushoz. Az Isten eszköze ő a világ átalakításának nagy művében” (9). „A keresztény a világ életét magával viszi az Istennel való egyesülés lélegzetállító kalandjába. Kell, hogy másokat vonzzon maga után. Óriási a felelőssége. Nem magához tartozik, hanem a világhoz. Isten ajándéka ő a világ számára.” (10) „Az emberi alkotás által új világ keletkezik. Örök hazája az az átalakult testnek és benne végleges létéhez eljutott szellemnek.” (11)

Igy Jézus Krisztus által jut el a végső beteljesedéshez de ennek a *beteljesedésnek* valamilyen *előkészítője*: az *emberi munka*. „S ha majd minden alá lesz vetve neki, maga a Fiú is aláveti magát annak, aki mindent alávetett neki, hogy Isten legyen minden mindenben” (1Kor 15,28).

Isten az Ő Igéjében teremti a világot, a megtestesült Igében váltja meg, és az ítéletre jövő Igéje által viszi el végső beteljesedésébe, s mindegyik művében ugyanaz az isteni szeretet fénye ragyog felénk. Az ember munkája: Istentől szándékolt és elfogadott csekély és gyarló, mégis értékes hozzájárulás a teremtés, megváltás és beteljesedés egyszerű isteni művéhez.

2. A munka és emberi közösség

A keresztény ember életében nem mellékes szempont és esetleges, járulékos adottság az, hogy mások javára, a *közösség javára munkát végez*, hanem lényeges, alapvetően fontos és döntő tényező. Elég talán itt hivatkozni a Máté evangélium 25. fejezetében leírt utolsó ítélet jelenetére (Mt 25, 31—46), amely az irgalmasság „testi cselekedeteit”, mint Krisztusnak magának tett személyes szolgálatot értékeli, azok végzését vagy elmulasztását a végső ítélet döntő szempontjaként állítja elénk. Már pedig az irgalmasság cselekedeteit mindennapi életünkben leggyakrabban és hivatásszerűen napi munkánk által végezzük. Minden emberi munka javára van másoknak, közvetlenül egy vagy több embernek, egy kis közösségnek, családnak, de közvetve és áttételesen nagyon sok embernek, azt is mondhatjuk: mindenkinek. Mindennapi használati tárgyainkban, szükségleti cikkekben (élelmiszer, lakás, ruha, stb.) mi is sokaknak a munkáját élvezzük. „A keresztények... legyenek meggyőződve arról, hogy az emberiség diadalai az Isten nagyságát jelzik és emberi szóval ki nem fejezhető terve gyümölcsei. Mert mennél nagyobbra nő az ember hatalma, annál elmélyültebbé válik az egyének és közösségek felelősségtudata. Így az is világos, hogy a keresztény üzenet nem vonja el az embereket a világ építésétől, nem készíti őket arra, hogy elhanyagolják sors-társaik javát, ellenkezőleg, *parancsolóbb kötelességként* írja ezt elő számukra” (12). Ez a „*parancsolóbb kötelesség*” azt jelenti, hogy keresztény mivoltunkat a mások javára végzett jó munkában kell megélnünk. Az Isten iránti szeretet gyakorlati megvalósítása: az ember-szeretet, az emberek iránti szeretet gyakorlati megvalósításának egyik legfontosabb formája: *pedig: a munka*. „Gyermekeim, ne szeressünk se szóval, se nyelvvél, hanem tettel és igazsággal” (1Jn 3,18). „Az ember általában munkája révén tartja fenn magát, és családját, munkája révén társul testvéreivel és szolgálja őket, ezzel gyakorolhatja az igazi szeretetet...” (13).

A munkának ezenkívül *közösségteremtő és közösségformáló* ereje van. „A közös munka pedig, amelyben közös a remény, a szenvedés, a becsvágy és az öröm is, egyesíti az akaratokat, közel hozza a lelkeket, összeforrasztja a szíveket, az emberek felfedezik egymásban a testvért.” (14) A munkában érzi át az ember az élmény erejével, hogy milyen sok más ember munkájától függ, és milyen sok más ember függ az ő munkájától. Így a munka a közösséghez való hozzátartozás érzését fejleszti ki bennünk.

Az ember nem úgy dolgozik, mint egy automata, egy gép vagy egy robot, hanem beleviszi munkájába szívét-lelkét, egyéniségét. Egy építőipari segédmunkás mondta egyszer félig tréfásan, félig komolyan: a habarcskeveréshez szív és lélek kell. Ez valamiképpen érvényes minden munkára. A keresztény ember is beleviszi a munkájába szívét-lelkét, hitét, reményeit, vágyait, szeretetét. A jól végzett munka hozzájárul a jó közösségi szellem megteremtéséhez. *A hitét tetteiben, munkájában megvalósító ember egészséges, sajátsgosan vonzó légkört teremt maga körül, amelyben jól érzik magukat a munkatársai, szívesen dolgoznak vele együtt.* Így lesz a keresztény munkája: *Krisztus melletti tanúságtétel és példaadás is.* Erre a vonatkozásra különösen szent Pál hívja fel hívei figyelmét. „Becsületbeli kötelességnek tartásátok, hogy békességben éltek, két kezetekkel dolgoztok, ahogy lelketekre kötöttük. Akkor a kívülállókban tiszteletet vált ki életetek” (1Tessz 4,12). Saját munkás életét állítja oda követendő példaként az Apostol: „Hiszen tudjátok, hogyan kell követni minket. Nem élünk

tétlenül köztetek, hanem keserves fáradsággal, éjjel-nappal megdolgoztunk érte, hogy ne legyünk senkinek terhére. Nem mintha nem lett volna rá jogunk, hanem mert példát akartunk adni, hogy kövessétek" (2Tessz 3,7—9). A milétoszi búcsúbeszédében is erre hivatkozik: „Senki ezüstjét, aranyát vagy ruháját nem kívántam. Jól tudjátok, hogy amire magamnak és társaimnak szüksége volt, a kezem munkájával szereztem meg. Minden tekintetben példát adtam nektek, hogyan kell dolgozni, s a gyengéknek támaszokra lenni, Urunk Jézus szavaira emlékezve: nagyobb boldogság adni, mint kapni" (ApCsel 20,33—35).

A keresztény ember éppen munkájával hat kovászként: Krisztus fényét sugározza, a legvonzóbban és megcáfolhatatlanul tesz tanúságot Krisztusról, egyúttal pedig jó közösségi szellemet alakít ki maga körül.

A munkában jelentkezhet az „*elembertelenedés*” veszélye. „Kétségtelen, a munkának két arca van. Mivel pénzt, élvezetet és hatalmat ígér, egyeseket önzésre csábít, másokat lázadásra. De kifejleszti a hivatástudatot, kötelességérzetet, és felebaráti szeretetet is. A tudományos alapon és jobban szervezett munkának az a kockázata, hogy *elemberteleníti*, rabszolgájává teszi azt, aki dolgozik, holott csak az a munka emberi, amelyik értelmes és szabad.” (15) Az elembertelenedés veszélyeit magában a munkában kell legyőznünk, a munka erejével. Ezek a veszélyek: a munka istenítése, gépiessé válása, mások munkájának kizsákmányolása, az önzés, irigység, gőg, hatalomvágy, harácsolás, mások leigázására való törekvés és hasonlók. Ezek ellen a veszélyek ellen vérteti fel a keresztény embert élő hite, reménye és szeretete, az igazi vallásos lelkület és az Isten előtti felelősség tudata. A köznap munkája a keresztény ember hitének nagy próbatétele, de egyúttal alkalom is arra, hogy hite életszerűvé és elevenné fejlődjék, szerető tettekben megvalósuló hit legyen, hiszen „Krisztus Jézusban . . . csak a hit számít, amely a szeretet által tevékeny” (Gal 5,6). Munkájával valósítja meg a keresztény ember az Apostol figyelmeztetését: „Törekedjék mindegyikünk embertársa javára és épülésére” (Róm 15,2).

3. A munka és az emberi személyiség

Munkánk végzése közben fejlődnek ki testi-lelki képességeink, bontakozik ki személyiségünk. Miközben az ember az anyagot formálja, saját belső lelki világát is formálja és alakítja. Szellemi és fizikai munka nélkül nem fejlődik ki igazán teljesértékűvé az ember, hiányzik életéből szinte a legfontosabb, a cél és az értelem: miért élek? Mutatja ennek az igazságát a munka nélküli élő egyes milliomosoknak az „édes élet” élvezeteiben megcsömörölt életuntsága és unalma, léhasága és céltalansága, amely sokszor végződik öngyilkossággal is. A nyugdíjba vonuló ember is lelkileg összeroppan, ha nem talál értelmes elfoglaltságot magának, szociális otthonok, börtönök, zárt intézetek lakói is, ha egészségesek, szinte megváltásnak érzik azt, ha valamilyen munkát végezhetnek. Munkája végzése közben és ezáltal tesz szert az ember gazdagabb önismeretre, például milyen súlyt képes felemelni, milyen munkát mennyi idő alatt tud elvégezni. A munka önuralomra nevel: megtanulja az ember, hogyan takarékoskodjék erejével, ügyességre tesz szert, testi-lelki képességeit megeddiz. Munka közben ismeri meg az ember a világot, az anyag tulajdonságait, formálhatóságát, a munkával tesz szert a dolgok feletti uralomra. Tanulás és szellemi munka révén hatol be a természet titkaiba, ismeri meg törvényeit, célirányosságát, tanul meg elámolni és csodálkozni Isten alkotásain, feltárul előtte az igazság és szépség birodalma, a tudomány és művészet világa. Kudarccok és baklövések, melléfogások és ügyetlenkedések, sikertelenségek nagyobb figyelemösszpontosításra ösztönzik, viszont a jól sikerült munka igazi sikerélményt és sok tiszta örömet jelent, főleg, ha az a tudat táplálja, hogy ez mások javát és hasznát is szolgálja.

A munkának jellemformáló ereje van. A munka végzése közben bontakoznak ki az emberi jó tulajdonságok és erények: becsület, hűség, kitartás, szorgalom, pontosság, nagylelkűség, stb. A keresztény embert éppen hite őrzi meg a rossz tulajdonságoktól és bűnöktől, ön maga formálásában szüksége van Isten kegyelmére. „A megtestesült Isten nem azért jött, hogy lefokozza bennünk azt a nagyszerű lehetőséget, azt a ragyogó törekvést, hogy magunk tegyük magunkat önmagunkká” — írja Teilhard de Chardin (16). A jól végzett munka már maga is gyakorlati Isten- és emberszeretet. A többi isteni erényeket is munkája közben bontakoztatja ki a keresztény ember: munkájában ölt testet a hit, lesz élővé a remény. Ezért a keresztény ember jól dolgozik, és becsületesen elvégzi a munkáját akkor is, ha senki sem látja, ha külön meg nem dicsérik, vagy meg sem jutalmazták érte, mert hiszi és tudja, hogy munkáját Krisztusban és Krisztusért végzi, aki egyedül képes igazán értékelni az emberi munkát. „Bármit tesztek, tegyétek szívből, mintha az Úrnak, s nem embereknek tennétek. Hiszen tudjátok, hogy az Úrtól jutalmul kapjátok az örökséget” (Kol 3,23—24).

A keresztény ember számára a munka Krisztussal való találkozás. „E világ foglalkozásai, ha nem is mennyeiek, — írja Newman bíboros, — mégiscsak mennybevezető utak... értékek, ha nem is önmagukban, hanem a célért, ahová vezetnek” (17). „A kereszténynek Isten kell látnia mindenben... a választottaira bízott teendőiben is. Rá fog jönni, hogy hivatása teljesítése közben szembe találkozik Krisztussal, és ezért nem hivatása elhanyagolása közben fog jelenlétének örülni, hanem ellenkezőleg, akkor fogja lelkében megérezni Krisztust, a hétköznapi dolgokban is mintegy szentségi módon, mikor hivatásbeli kötelességeit teljesíti” (18). Az élő hit szellemében végzett munka tehát nem von el Krisztustól, hanem közelebb visz hozzá, hiszen munkánk által az embereknek szolgálva: Neki szolgálunk, magunkban, másokban és a világban egyaránt.

A munka a keresztény ember számára az örök üdvösség munkálása, és Isten megdicsőítése is. Ha a hétköznapi dolgokat és munkánkat Istenre vonatkoztatjuk és Hozzá emeljük, akkor megvalósul a „hívók egyetemes papsága”. A keresztény ember munkájába hitéből visz fényt és életet. A munka így lehet számunkra imádság, Krisztussal való találkozás, ugyanakkor azonban nem pótolja, nem helyettesíti magát az imádságot. A nagylelkűen, szeretettel, jó szándékkal, hivatástudattal végzett munka sok nemes öröm forrása számunkra, de nem szűnik meg kereszt és áldozat is lenni. A szentmisében felajánlott kenyér és bor mint a „föld termése” a kozmoszt jelképezi, de „az emberi munka gyümölcse” is. Abban a kenyérben és borban, amely a szentmisében Krisztus Testvé és Vérévé válik, benne van a mi munkánk is, mely belekapcsolódik a krisztusi áldozat lüktető vérkeringésébe: itt nyeri el teljes értékét, szépségét és legmélyebb értelmét, hatékonyságát.

Szent János szerint: „Isten a szeretet, és aki kitart a szeretetben, az Istenben él és Isten öbenne” (1Ján 4,16). Az engem szerető Isten az egész világban mintegy dolgozik és fáradozik érte, tehát nekem is dolgoznom és fáradoznom kell öéréte. „Minden erőmből” úgy szerethetem Isten, ha testi-lelki erőim megfeszítésével dolgozom érte. Az Isten iránti szeretetem a tevékeny, munkás tettekben megvalósuló emberszereteten lesz igazán áttetsző, mások számára érthető, emberszívközeli: így leszünk „támaszra a gyöngéknek”, az elesetteknek, öregeknek, betegeknek, szegényeknek tevékeny segítői.

Isten túlszorduló szeretete mindennek végső forrása: az emberi munkának is Ő lesz a végső célja. A keresztény ember hivatása és feladata, hogy ezt felismerje és az isteni szeretetnek viszonzásaképpen szeretetet vigyen bele a munkájába, ez legyen munkánk éltető eleme. Az élet: Krisztus, aki az élet értelme, de Ő az élet, a gyümölcsöző munka is; vagy ahogyan a görög szöveg mondja: karpos ergou, a munka gyümölcse. Életem minden munkájának ugyanaz a gyümölcse, aki Szűz Mária méhének „áldott gyümölcse”: Jézus Krisztus.

JEGYZETEK:

1. M. D. Chenu: Pour une théologie du travail. Seuil, Paris, 1955. — 2. Az Egyház a mai világban. Róma, 1967. 34. — 3. P. Teilhard de Chardin: Az emberi jelenség. Occidental Press, Washington. 1968. Bevezetés. 23. o. — 4. P. Teilhard de Chardin: i. m. 328—29. o. — 5. P. Teilhard de Chardin: Le milieu divin, Paris, 1957. 50. o. — 6. Sustar: Der Laie in der Kirche, in: Fragen der Theologie heute. Benziger, Einsiedeln—Zürich—Köln. 1958. 534. o. — 7. M. D. Chenu: Pour une théologie du travail. Seuil, Paris, 1955. 29. o. — 8. M. D. Chenu: i. m. 30. o. — 9. L. Boros: Aus der Hoffnung leben. Theologia publica. Olten und Freiburg in Bresgau. 1968. 121. o. — 10. L. Boros: Wir sind Zukunft. Matthias Grünewald, 1969. 97. o. — 11. L. Boros: i. m. 27—28. o. — 12. Az Egyház a mai világban 34. — 13. Az Egyház a mai világban. 67. — 14. Populorum Progressio, Róma, 1967. 27. — 15. Populorum progressio, Róma, 1967. 28. — 16. P. Teilhard de Chardin: Le milieu divin, Paris, 1957. 62. o. — 17. J. H. Newman: Do in glory to God in the world. 1846. nov. 1. Par and pl serm VII. 11. Newman Breviarium. Budapest, Szent István Társulat, 1961. 367—68. o. — 18. J. H. Newman: i. m. 368—69. o.

Mennyire vagy jó? — Amennyire meg tudsz bocsátani!

Mennyire vagy bölcs? — Amennyire szenvedni tudsz!

Olyan tiszta vagy, — amilyen erős a hited, és annyira leszel nagy, — amilyen mélyen élsz a szeretetben!

(Ferenes mondás)

Nézz mindig nyitott szemmel, — és ugyanazt gondold át csukott szemmel!

— Higgyünk magunkban, — amikor mások kételkednek bennünk; és kételkedjünk önmagunkban, — amikor mások nagyon bíznak bennünk! — Minél nagyobb lesz tapasztalatunk, annál kevesebb az illúzióink!

(Olasz ferences gondolatok)

TÁVLATOK

A TECHNIKA MINT TEOLÓGIAI PROBLÉMA

Nem könnyű feladat a *technika problémáiról* szólni. Akik azon mérgelődnek, hogy túlzásúfoltak az autóbuszok, rossz a közlekedés, hogy az autók mérgezik a városok levegőjét és mindezért a modern technikát kárhóztatják, azok nem a technika problémáját élik át, hanem gazdasági, társadalmi és szociális problémákat. Még csak az sem áll, hogy a technika csupán a *ma* kérdése lenne. Amióta van ember, van technika is. A kerék feltalálása a maga korában ugyanolyan műszaki vívmány volt, mint ma az űr- rakéta. Igaz, a technika napjainkban, a humanizált világban központibb helyet foglal el életünkben. De a technika gyökerében egy az *emberi cselekvéssel*: amint *Sachsse* írja, a technika maga az ember, amennyiben átalakítja a világot (*Technik und Verantwortung*, 1972. Rombach, Freiburg, 49. o.). Az erkölcsi probléma, melyet a technika felvet, éppen az, hogy mennyire marad emberi az ember cselekvésében. A technika *teológiai problémáját* pedig abban kell keresnünk, mit tud segíteni a teológia a technika értelmezésében (vö. Szennay András: *Teológia és élet*, Bp. Szent István, 1966. 78—89. o.), és tud-e a teológia hathatós motívumokat feltárni a technika megkövetelte felelősség felébresztésében és ébren tartásában (vö. Herder *Korrespondenz*, 73/4. 205—206. o. *H. Schulte-Vieting*: *Technik und Verantwortung*). — Mindkét kérdés jelentős, nemcsak a hívők számára, akik a technikai világ munkásai, de más világnézetűek számára is.

A technika mint jelenség

Carl-Heinz Ratschow a „*Theologie der Gegenwart*” hasábjain írt tanulmányában (1972/1, 19 skk.) fenomenológiailag ezekkel a jegyekkel rajzolja meg a technikát. — 1. Technika nincs természeti törvények nélkül: azokra épül. Csak azáltal lehetséges, hogy azokat feltételezi. 2. Ugyanakkor belsőleg független a természettörvényektől, azoknak

tagadása. 3. Mindig teleologikus, a jövő felé nyitott, épp ezzel mutat az eszkatológiai távlatok felé.

Az első két — egymást kizárni látszó — tételt Ratschow képekkel szemlélteti. A vilanymozdony, amennyiben még csak terv, természettörvény, mert fizikai törvényszerűségek teszik lehetővé megalkotását. Ha már létrejött, több, mint törvények összege: anyag és cél, adottság és jövő egybeötvöződése. A repülő feltételezi a nehézkedés és mozgás törvényeit, ezek nélkül nem lenne. De ha már felszáll, nem más, mint e törvények tagadása, legyűrése; a repülő a természettörvényektől való megszabadulás jelképe lett tudatunkban. Ez a tagadás nem azt jelenti, hogy egy-egy technikai vívmánynak nem lenne előképe a természetben. Létrejöttüket is természetes szükség diktálja. De mindig jelen van bennük valamilyen többlet, amit csak az alkotó géniusz adhat nekik, s az ember fokozatosan kiszakad általuk a közvetlen adottságok köréből. Gondoljunk például az űrtechnikára: itt már előbb jelentkezik az elmélet és csak azután kap gyakorlati célt is.

Ezt a kiszakadást, felülemelkedést Ratschow úgy jellemzi, mint az *Új születését*. A technikai fejlődéssel járó sok-sok fáradság tehát nem más, mint a vajúdás gyötrelme, amelyben a világ szüntelenül újjászületik. Az az igazán felemelő a technikában, hogy a természet fölött aratói győzelmek sorozata. A „szabadság művészete”, mondja Ratschow. Azért lehet a történelemben technikai fejlődés, mert az ember *szabad*. Az új felé törő lendületében a technika révén érvényesíti az ember a természet fölötti fölényét, így lesz igazán emberré. „Mű”-anyagokat, sohasem tapasztalt jelenségeket állít elő laboratóriumaiban, a szó szoros értelmében megváltoztatja a világot. Befolyásolja az életfolyamatokat, belátható időn belül talán életet is nevel majd mesterségesen. A „mesterséges”-nek itt már nem lehet rosszalló értelme, nem másodrendű a „természetessel” szemben. Mint Teilhard mondta, a

technika révén lép ki az ember végleg a „kőkorszakból”. A világ, melyben ma — és főleg majd holnap — élünk, egészen az ember műveivel benépesített világ lesz.

Ez az „új”-ba, a jövőbe való átlépés adja a technika *teleológiai* tartalmát. A világ előrehaladása célra tart. Nem véletlenszerűen szóródó jelenségek összege, hanem célos folyamat. Nem jelenti ez azt, hogy a technika felhőtlen optimizmusra nevel. Kétfarcú, veszélyeket és távlatokat egyaránt tartogat (vö: Szennay András, i. m. 81. o.). De mindenképpen többé tesz bennünket, mint amik eddig voltunk.

Mint Ratschow írja, a tulajdonképpeni probléma csak itt következik. A technika jelenségtani vizsgálata addig vezet el bennünket, hogy a technika a kozmoszra építi a „metakozmoszt”, amelyben élünk. Ez a *metakozmosz* maga a tiszta fejlődésfolyamat. Felmerül azonban a kérdés, merre nyitott ez a fejlődés? Meddig mehet el ez a metakozmosz a kozmosz felülmúlásában? — A technika azt a meggyőződést alakítja ki bennünk, hogy az embernek nemcsak a világot „de önmagát sem szabad tisztán mint adottságot tekintenie, hanem mint lehetőséget kell hogy felfogja, csakis így lehet színkronban világával.

Lehetőség és felelősség

A technikai világ alapkategóriája tehát a *lehetőség*. Nem a lét (ens) állandósága, nem a „szubsztancia”, hanem a fejlődés, a bontakozás. A világ egyébként *is mozgás*, az új felé törekvés, ez a tulajdonképpeni törvény a világban. Az ember tudatosan veti bele magát ebbe az áramlásba s így a történet történelemmé avatja. Felelősséget vállal az anyag lehetséges történéseért.

Ez a humanizálás nem egyértelmű. Azzal, hogy az ember az anyag fölé kerekedhet, nyitva előtte a *manipuláció* lehetősége is. A manipuláció azt jelenti, hogy a technikai vívmányok nem maradnak meg kizárólag a műszaki szakemberek körében. Gazdasági és politikai erők kezébe kerülnek, ott eredeti céljuktól elszakadnak, az emberek közötti elidegenedés forrásaivá lesznek. A technika hatalommá válhat. A felelősség kérdése itt merül fel: meddig és mire használható fel erkölcsösen mindaz az érték, amit a műszaki haladás felhalmoz?

Az a szabadság tehát, amelyről szövegtünk — a természet fölé való emelkedés képessége — nem jelenthet teljes kötetlenséget, felelőtleniséget. *Nyitott szabadság*, lehetőség a többre, a nagyobbra, a jóra, elkötelezettség az embernek megőrzésére. Egyedül felelősségtudatunkon múlik, hogy a modern

technika a világ pusztulására fog-e szolgálni (vö. Az Egyház a mai világban, 37.), apokaliptikus rémségeket uszít-e az emberiség, az atomerő, a biológiai fegyverek, a még kiismerhetetlen energiák révén, vagy pedig az emberiség felemelését szolgálja. Nagy kérdés, nem jutott-e túl korán az emberiség olyan tudományos és műszaki szintre, amelynek még nem tud erkölcsileg megfelelni? Hol van még az a felnőtt emberiség, amely ekkora szabadság súlyát kibírja? Egyáltalán, lehet-e ekkora szabadságért felelni?

Úgy érezzük, hogy a teológia és a természettudományok között kezdődő párbeszéd éppen azért lehet ma — és holnap még inkább — termékeny, mert a természettudományok is felvetik ezt a kérdést és tovább adják a teológiának (mint minden létértelmező gondolatrendszernek): *mi teheti képesé a kor emberét a technika által fölkinált szabadság elviselésére?*

Technika és keresztény hit

A technika lényege a lehetőségek megvalósítása. Minden új műanyag, minden új orvosság, új elektromos mozdony, új repülőgép lehetőség a legközelebbire. A lehetőség mint kategória annyira beivódik a modern ember pszichéjébe, hogy nem is tudja másképp látni a világot, mint — vagy kiteljesedést, vagy katasztrófát tartogató — lehetőséget. Ezért születnek olyan filozófiák, amelyek a szükségszerűt, a jövőt vagy a kilátástalanságot tudatosítják.

Ezen a ponton kell visszatérnünk az imént felvetett kérdésre: mit segíthet a hit a felelősség vállalásában. Ratschowval együtt azt felelhetjük: *a hit kiemelkedő értelemben a lehetőség kategóriájára épülő gondolkodásmód*. „Minden lehetséges a hívőnek.” A hitnek is az a leglényege, hogy a láthatóból a még nem láthatóra, a jelenlévőről a jövőbelire, az újra, a jövőre, a beteljesedésre fordítja a figyelmet. Mindannak, amit a „lehetőség metakozmosza”, a technika követel, alanyi oldalról — legáltalánosabban érve a szót — csak a *hit* felelhet meg: a hit a nemesebben, a többen, az előremenetelben, még a lehúzó erők s a borús perspektíva ellenére is. Ez az, amit a teológia a technikai kornak sugallhat: az emberiben, a jövőben való hit az, amely képesíti a modern embert a felelősség viselésére. A keresztény ember számára természetesen a hit nem csupán az emberben való hit, hanem az a látás, amellyel — hagyományos teológiai kifejezéssel — mindent „sub specie Dei”, szinte Isten látásával tud nézni.

Ha tehát bevezetőben azt kérdeztük, hogy milyen motívumokat tud feltárni a teológia

a felelősség vállalására, azt kell felelnünk: első helyen magát a hitet, ezt a belső kitérülést tudja ajánlani. Magukat a keresztényeket pedig elkötelezi arra, hogy tudatosan álljanak bele a lehetőségek világába. Értenuük kell a metakozmosz történéseit, ellen kell állniuk a manipuláció csábító erejének. A lehetőségeket, mint a *teljesebb létezésre* való lehetőséget kell számba venniük, s ebben Krisztus-hitük nemhogy akadály lenne, de nagy nyereség. A keresztény, aki kitérül imájában a végtelennel, legfelső fokon éli át, hogy világa nem adottságok kövülete, hanem születés, a váratlanul érkezése, „adventje”, a több szabadság egyre teljesebb jelenléte, az egyre nyitottabb lehetőség. Mindaz, amit a modern ember a lehetőről mondhat, csak szekularizált változata annak a transzcendenciának, amely felé a keresztény hit sóhajtvá kitérülökzik.

A hitnek természetesen ugyanúgy megvan a kísértései, mint a célvesztettségnek: a tétlen csodavárás, vagy (épp ellenkezőleg) a saját erőnkben való *elbizakodottság*. Az utóbbi a technikai világ kísértése. A modern ember megszokja azt, hogy számos nehézséget egyetlen gombnyomással megold (és fokozottabban így lesz ez a robotok és automaták korában), egyre inkább az a tudat alakul ki benne, hogy minden tőle függ, minden az akaratának a függvénye.

A keresztény hit ennek az „ego-diasztolénak” visszametszésében is segíthet. Józan mérsékletre int. Nem tőlünk függ minden és nem tudunk mindent megoldani. Nagy katasztrófákat, sok tragédiát elkerült volna az emberiség, ha mindig ügyelt volna hatáira, adottságaira. A hit a lehetőre tekint, nem a lehetetlenre, figyelembe kell vennie a tárgyi feltételeket. A hit tehát *reális látás*, a tárgyi és alanyi szempontok együttnézése.

Változás és megváltás

A technika fenomenológiai vizsgálata nemcsak a lehetőség-kategóriához vezet el bennünket, hanem a „*mozgás-tudathoz*” is. A technikai világ minden előző kornál jobban tudatosítja bennünk a változások szükségességét. A technika teológiai értelmezése ezen a másik ponton is lehetséges. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a metakozmosz, mely ma épül, sokkal közelebb áll a világ megváltásába, tehát *megváltoztathatóságába* vetett keresztény hithez, mint az ókori görög gondolkodás „kozmosza”, melyben öröknek és változhatatlannak tűnt minden. Ha technikai világot akarunk — márpedig nem tudjuk nem akarni —, akkor erre a fejlődésstruktúrára kell ráhangolódunk. A feszültség talán épp abból fakad körünkben, hogy

a mérhetetlen technikai és tudományos előrehaladással nem halad együtt mindenütt a társadalmi-történelmi alakulatok átfurmálódása és a belső, *tudati átalakulás*, a kor törvényéhez való hozzáidomulás.

Újra felvethetjük a kérdést, *segíthet-e a keresztény hit* ennek a tudatosításnak munkájában? — Egyértelműen igennel kell válaszolnunk. Az arisztotelészi-metafizikus istenfogalom ugyan „mozdulatlan mozgatónak” írta le Istenet, ez az istenfogalom azonban túlságosan egyoldalú kategorizálás. (Vajon az „Isten meghalt” teológia nem annak vetülete-e, hogy sokak számára a metafizikus Abszolútum-fogalom nem tartható már?!) Az az Isten, akiről az üdvtörténet képet ad, változatlansága mellett a történelemmel *együttcselekvő*, maga is részt vesz a világ alakulásában; Jézus Krisztusban pedig személyesen éli át az emberi létezés lehatároltságát, változandóságát, halandóságát. Így mutat rá az üdvtörténet arra a legnagyobb titokra, hogy Isten valamiképpen mozgás, a *szereket* ösmozgása, minden fejlődésnek, alakulásnak forrása és eredője.

Erre az életszerű fogalomra mintha árnyék vetült volna évszázadokon át. Pedig a keresztény hit nagy újdonsága éppen az volt az ókori természet- és misztériumvallásokkal szemben, hogy ennek a dinamikus istenfogalomnak nyomán belevitte a világba a *mozgás hitét*, a kozmosz átalakíthatóságának gondolatát. Ez a hit az idők folyamán eltorzult, monolitikus lett. A mai keresztényeknek, akik ezt a hitet képviselik, nem kell egyebet tenniük, mint hogy felszínre hozzák hitük már-már eltemetett mélyrétegeit, eredeti fényében csillanták fel a szentírási istenfogalom tartalmát és ennek nyomán egész hitükkel álljanak ki a *változás*, a fejlődés történése mellett. Nem fordulhat elő többé, hogy keresztény emberek a hit nevében, sőt „Isten nevében” ellenszegülnek mindannak, ami új, „ördöginek”, istenellenesnek tartsanak minden technikai újdonságot, társadalmi előrelépést. A modern világ fejlődésszerkezete nem idegen a kereszténységtől, hanem legbensőbbben következik hitünkben és ezért *erkölcsi felelősségünket ép-pen hitünk táplálhatja*.

A változás természetesen sohasem jelenthet a keresztény ember számára gyökér nélküli újat, nem jelentheti az értékek feladását, hanem csakis a pozitív értékek továbbfejlesztését és újjászervezését. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert a technikai világ sokszor annyira magával ragad embereket, hogy szakítanak mindenfajta hagyománnyal, családi, közösségbeli, kulturális és egyéb kötöttségekkel. A felelősség az örökség vállalását is jelenti, szerves növekedést kíván.

Nemcsak a szabadság és a változás törvénye rejt magában problémákat, a kereszténység és egyáltalán mindenfajta gondolkodási rendszer számára, hanem maga az a *metakozmosz* is, amely a technika révén épül. A világ, amely alakulóban van, egészen másnak ígérkezik, mint a „régí”, a „természetes”, a közvetlen adottságokra épülő világ. Az embert kezeművei veszik körül, minden mesterséges és újarcú lesz. Hiába látjuk az átalakulás pozitív irányát, akkor sem kendőzhetjük el az igazságot, hogy a technizálódó élet újabb veszélyeket hordoz.

Legfőbb veszély az *emberi kapcsolatok elmechanizálódása*. A szakmunkás, aki napja javarészt gépek, tárgyak között tölti és már-már csak alkatrésze a kollektiva szerkezetének, maga is könnyen eltárgyasodik. Az automatizálás, a helyes munkamegosztás, a sokoldalú képzés és általános műveltség megszerzése segíthet ugyan ennek a folyamatnak feltartóztatásában, de teljesen nem akadályozhatja meg. A társadalom megfelelő magatartásán kívül a keresztény hit sokat segíthet ennek az elmechanizálódásnak megakadályozásában, nevezetesen a *szeretetparancs* aktualizálásával. „Ha szeretet nincs bennem, csak zengő érc vagyok vagy pengő cimbalom... ismerjem bár az összes titkokat és minden tudományt” (1Kor 13,1—2) — mondja az Apostol. Az elszemélytelenedéssel, eltárgyasulással szemben tehát a leginkább ható orvosság ma is a *személyes szeretet, a személyes viszonyok kiépítése és gazdagítása*.

A szeretet fogalma persze ebben a metakozmoszban már átalakul. Nem egyszerűen a jelesebb alkalmakkor végzett erénygyakorlatokat jelenti, hanem a *testvériség állandó gyakorlását*. Nem szállhatok fel az autóbuszra sem, ha nem készülök fel türelemre, megértésre, belátásra. A szeretet a technizált környezetben állandó előfeltétele annak, hogy részt vehessünk a közösség életében. Jobban látjuk már az összefüggéseket is. Apró láncszemekként kapcsolódik egybe milliónyi ember munkája. Életünk a többi emberéhez kötött. Kétféle út nyílik előttünk. Vagy elszigetelődünk, elmaányosodunk, a tömeg ellenére, amely körülvesz bennünket a metrón, a stadionban, a munkahelyen, a moziban, vagy pedig igyekszünk személyes kapcsolatokat fenntartani s akkor emberinek mentjük meg nemcsak magunkat, hanem a világnak azt a részét is, amelyben cselekszünk, élünk. Akkor a természet *főlé* emelkedés valóban a természetfölötti jelenlétét is növeli majd, hiszen „aki szeretetben él, Istenben él”.

Szeretet és közösségiség nélkül tehát nincs technika. Mint Ratschow megjegyzi (i. m.), ennek a közösségnek érdekes megnyilvánulása az, hogy a műszaki fejlődésben az egyes emberek szerepe eltörpül a mű mellett, az alkotás rendszerint túlnövi létrehozóját. Egy-egy pályaudvar, egy-egy új esztergagép tervezőjének nevét csak a beavatottak, később pedig csak a történészek tudják. Az alkotók *anonimek*, névtelenek maradnak. Nem kis részben azért, mert amit felfedeznek, azt előbb-utóbb ugyanis felfedezné más valaki. Az újnak, a szenzációs „sztárcikkeknek” áradatában egy-egy siker csak ideig-óráig áll az érdeklődés közepontjában. Van ebben valami kegyetlen, kérlelhetetlen, de valami felemelő is. Az *emberiség ügye* a fontos, nem az egyéni teljesítmény. A technika nyitja meg — a társadalmi feltételek mellett — az egyre fokozottabb *egyenlőségre* és kiegyenlítődesre vezető utat. Hallatlanul nagy lehetőség ez a testvériség-tudat kialakítására és a szeretet gyakorlására, alapvetően *keresztény gondolat* tárul tehát itt is fel. A szabadság, amelyről szözlünk, nem mások ellenére lesz a miénk, hanem a többi ember szabadságának — érdekének, törekvésének, értékeinek — figyelembevételével.

Technika és bensőség

A technika azonban nemcsak az emberek közti viszonyra hat ki, nemcsak társadalmi hatása van — pozitív és negatív előjellel egyaránt —, hanem kihat az *egyes emberek személyiségére, pszichéjére, idegrendszerére, szervezetére* is, és nem éppen kedvezően. Igaz, mint bevezetőben írtuk, mindez nem a technika értelmezésének kérdése, mégis a technika korával jár együtt, tehát erre is utalnunk kell.

Statistikai tény, hogy a műszaki haladással párhuzamosan, sőt azzal szinte mértani arányban nő a foglalkozási bántalmak, a légszennyeződés, a zajártalom okozta betegségek, de a balesetek és az öngyilkosságok száma is. A sok szív-, rák- és idegbetegség oka az, hogy a lassúbb életvitelre alkalmas, „klasszikus” szervezet, melyet őseinktől örököltünk, egyszerűen nem bírja elviselni a nagyobb terhelést, amelyet ma a munkahely, a közlekedés, az élet részabradít. Sokan emiatt pesszimisták a technika megítélésében. Mert ugyan mi értelme van, hogy még nagyobb terhet keressünk magunknak?

Értékelésünk realisabb lesz, ha arra gondolunk, hogy mennyi mindent *kapunk is* a technikától. Életfeltételeink fokozatosan átalakulnak, a gépek mind munkánkat, közlekedésünket könnyítik meg, a műszaki vívmá-

nyok segítenek bennünket a mostoha élet-körülmények megszelídítésében, egészségünk megőrzésében.

Ezek ellenére azonban nem kicsinyelhetjük le a technikai kor ártalmait sem. A kérdés, amelyet érintettünk, *társadalmi és gazdasági is*, mert csak az egész társadalom együttes összefogásával, egészséges intézkedésekkel lehet elejét venni számos problémának (zöldövezetek létesítése, a közlekedés rendezése, a munkaidő és a pihenés megfelelő arányának kivívása, üdülés, szórakozás biztosítása stb.). A *technikára* is vizsgálhat a probléma, mert éppen műszaki úton oldható meg a nagyobb biztonság, a gépek vagy közlekedési eszközök által tartogatott veszély csökkentése. *Erkölcsei* kérdés is ez, hiszen egészsége és mások egészségének védelmében fokozottabb felelősséget ró az egyes emberre.

De a *hit problémája is* ez. Az egészséges életrend talán segít a test regenerálódásában, de a lélek felfrissülésében még többet segíthet a „lelki kikapcsolódás”, az elmélyülés, az intenzív lelki élet. Eppen a „rohanó világban”, akkor, amikor „semmire nincs időnk”: ma kell a keresztény embernek igazán keresnie az alkalmat a befelé tekintésre, az imára, a bensőségre, hogy ellensúlyozza „kifelé fordulását”. Nem menekülés ez, hanem a *személyiség lélekzetvétele*. Belső erő szükséges ahhoz, hogy adhassunk, hogy kifelé is több erőt közölhessünk.

Evilág és eszkatológia

Az eddig elmondottakból láthatjuk, hogy a technikai világ és a keresztény hit között számos ponton lehetséges a *dialógus*, a teológia segíthet a technika értelmezésében

és az általa megkövetelt felelősség vállalásában. Ennek ellenére nem tagadhatjuk, hogy a technika és a hit között *feszültség*, sőt konfliktus is lehetséges. Környezetünk végül mégis csak a „szekularizált világ”, abban az értelemben is, hogy a transzcendencia tudata elhalványult az emberekben.

A szekularizálódásban azonban nem kell „hitellenes” tendenciát látnunk. Nyomon követtük, hogy a technika problémái a hit problémái is, — azok szekularizált változatai. Ám akkor a dolgok két rendje között nem kizárás, nem ellentmondás feszül, hanem *kölcsönhatás*, mert struktúrájukban hasonlóak s mert egymásra épülnek. Ez azt jelenti, hogy nemcsak a keresztény hit járulhat hozzá a szabadság, a változásra-törekvés, a felelősségtudat növeléséhez, hanem az „világi város” sincs a transzcendens (a „mennyei Jeruzsálem”) ellenére, sőt azt készíti elő és közvetve azt építi.

Amint a fenomenológiai elemzésben láttuk, a technika alapvetően *teleologikus*, nem zárkózik be a jelenbe, hanem a jövő felé fordul. A technikai fejlődés célos folyamat, a gyakorlatilag végnélküli lehetőségek felé való előrehaladás. Teológiailag, a hit szavával szólva, ez a „végnélküli” éppen a *végtelent* célozza meg. A hívő úgy tekinti a jövőt, mint *Isten érkezését*, tehát nem csupán teleológiailag, hanem *eszkatológiailag* néz. A végpont, amelyre tekintünk, az Istenrel való teljes eltöltődés állapota (Isten lesz minden mindenben). Erről a végpontról visszatekintve, az egész szekularizációt, az egész technikai előrehaladást úgy foghatjuk fel, mint a végállapot előmunkálatát, *előtörténetét*, mely az „igazság otthonának” adja majd át helyét.

Cs. I.

Az Apostol nem tartotta magához méltatlannak akár valami paraszti munka vállalását, akár a kézműves foglalkozást. Ha a zsidókat említenénk: a pátriárkák nyáját legeltettek; ha a görögöket: filozófusaik voltak a vargák között; ha Isten Egyházát, az az igaz ember, aki Máriával volt eljegyezve, aki Krisztust szülte, — ács volt. Jó tehát mindenféle munka, amit az emberek feddhetetlenül és becsületesen végeznek.

(Szent Ágoston írja azoknak, akik a testi munkát hivatásukhoz méltatlannak tartották.)

Abban a házban, amely az Urat vendégül látta, kétféle élet volt: Mártában a jelen dolgok képe, Máriában a jövődöbelleké. Amit Márta végzett, abban élünk, amit Mária cselekedett, azt reméljük. Végezzük ezt jól, hogy a másikat teljesen elnyerjük.

(Szent Ágoston)

Aki dolgozni el nem fárad, annak kenyérben nem lesz hiánya!

Nézd meg a pesszimista ügyeit és rögtön optimista leszel!

(Olasz közmondás)

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Az év 26. vasárnapja (Szám 11,25—29; Jk 5,1—6; Mk 9,38—43. 45. 47—48)

Megértés és szigorúság

A szöveg összefüggéséből kitűnik, hogy Márk itt Jézusnak különböző figyelmeztetéseit állítja egymás mellé, s így jellemzi az evangéliumi elküldetést. Az első részben megmutatja, milyen legyen a hívő a kívülállók szemében, a második részben pedig arról szól, hogyan kell saját viselkedését ellenőriznie.

Jézus egyetemes megváltó volt, azért elkerülte a szűkkeblűséget és a szektás elzárkózást. Már akkor is akadtak olyanok, akik a kifejezett hitre nem jutottak el, de megéreztek Jézusban valami felsőbbrendűt, valami természetfölöttit, s ez már befolyásolta vallásos életüket. A pohár vízre való hivatkozás azt jelenti, hogy Isten elfogadja és megjutalmazza minden ember jötettét, azokét is, akik nem ismerik az evangéliumot. Ez a nagylelkűség nem korlátokat állít az emberek közé, hanem inkább a hit rokonszenves oldalát emeli ki, azért az egyház küldetésében mindig van szerepe. Nem szabad szűkölködnünk a jó elismerésével akkor sem, ha azt más világnézetű emberek teszik, vagy a környezetünkben olyanok, akik azt hangoztatják, hogy nem tudnak hinni. Azután gondolnunk kell arra, hogy a hit útját elő kell készíteni. A legtöbb embert nem a hit tételei ragadnak meg, hanem az a szeretet, amely a hívőből önzetlenül feléje árad. Sőt az Isten nagyságát és jóságát sem szavakkal kell felvázolnunk, hanem magatartásunkkal. Ha látják, hogy van bennünk remény, és bizalom, s ez a magatartás életünket is meghatározza, akkor a kívülállók lelkében is felébredhet a gondolat, hogy az Isten léte mégis csak valóság.

Nem kétséges előttünk, hogy Isten a hit vonalán nagylelkű az emberrel szemben, s hogy a kifejezett hithez sok akadályt és előítéletet kell leküzdeni. De ahogy Jézus értékeli bennük a jót, úgy elítéli bűneiket is. A

lelkiismeret szava bennük is működik, s annak alapján ítélet alá esnek. A malomkő és a tenger emlegetése azt mutatja, hogy a súlyos bűn súlyos ítéletet von maga után hívőknel és nemhívőknel egyaránt.

A második részben arról van szó, hogy a kísértés leküzdésében, saját magunk fegyelmezésében nekünk kell példát adnunk. Az előadás módja a régi szemita stílust követi. Ellentétekkel, párhuzamokkal, meglepő képekkel emeli ki azt, amit hangsúlyozni akar. A bűnnel nem szabad alkudozni: ha a szemed megbotránkoztat, vájd ki... Krisztus nem öncsonkítást követel, hanem határozottságot. Kijelentéseiben benne van a tanítás, hogy ebben az életben nem szabad sajnálnunk a fáradságot, az áldozatot, az örök élet bőven kárpótol mindenért. Máskor úgy fejezte ki ezt a tanítást, hogy aki keresi az életet, könnyen elveszítheti; aki ellenben nemes célok szolgálatába állítja, az mindent visszakar. Pál apostol már a megváltás misztériumával buzdít: akik Krisztushoz tartoznak, azok keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt (Gal 5,24).

27. vasárnap (Ter 2,18—24; Zsid 2,9—11; Mk 10,2—16)

Amit Isten egybekötött...

Krisztus állítása szerint a házassági kötelek létrejöttében Isten is közreműködik. A kijelentés világosan tanítja a házasság felbonthatatlanságát. Az ilyen törvényre szükség van, mert felhívja a figyelmet Isten tekintélyére és határozott akaratára, amely engedelmséget követel. A keresztény embernek azonban nemcsak a törvény kötelező ereje miatt kell megtennie kötelelességét, hanem a hit világánál azt is meg kell látni, hogy a parancs mögött ott van Isten szeretete és kegyelmi jelenléte. A házasság a legalapvetőbb emberi intézmény, hiszen ez biztosítja az emberiség fennmaradását. Ezért Isten különös segítséget akart adni hozzá.

Ez van belefoglalva a kijelentésbe: amit Isten egybekötött...

Általános értelemben azt jelenti, hogy a házasságot Isten rendelte, amikor az embert férfinak és nőnek teremtette. Az ő elgondolása a család, a szerelem, a szaporodás. A férfi és a nő megtalálja egymásban életének kiegészítését, az érzellem összhangját, a személyes odaadást és az önfeláldozó szeretet élményét. Ez a legmélyebb személyes kapcsolat csak a Teremtő műve lehet.

Beírta természetünkbe annak meglátását is, hogy ez a bizalmas viszony egész életre szóló lekötöttséget követel. Teljes bizalom, fenntartás nélküli szeretet csak úgy valósítható meg, ha mindkettő érzi a biztosítékot, hogy a másik nem akarja őt kijátszani vagy hangulata szerint kezelni. A személyes kitáruláshoz az kell, hogy a másik fél elfogadja és hasonló bizalommal viszonozza. A gyermekek nevelése is feltételezi ezt a bensőséges összhangot és maradándóságot.

Krisztus azonban többre akart hivatkozni, mint arra, hogy Isten természetünk megalakításával előkészítette a házassági köteleket. Ő úgy beszél, mint megváltó, aki a természetfölötti rendet hozza. Az ő szájában az isteni összekötés azt is jelenti, hogy Isten kegyelmével mindig segítette a jóakarató házastársakat, hiszen a megváltás kegyelmeit elővételezte. Az evangélista azonban már úgy idézi mondását, mint a keresztényeknek szóló tanítást. Rájuk vonatkozik teljes értelemben, hogy Isten összeköti a házasságukat. Az Egyház valóban szentségnek tekinti a keresztény házasságot, vagyis olyan szertartásnak, amely kegyelmet közvetít, megszenteli a házastársakat és Isten különös segítségét biztosítja számukra. Az apostol azért mondja nagy titoknak a házasságot, mert Krisztusnak és az Egyháznak a kapcsolatát jelképezi: Krisztus Egyházáért él, az Egyház Krisztusból él. A család tagjai meg lehetnek győződve, hogy egymás iránti szeretetük, fáradozásuk örök érdemet szerez számukra. A hitnek ez a vigasztalása elengedhetetlenül tudja azokat a nehézségeket is, amelyek emberi gyarlóságunkból fakadnak.

28. vasárnap (Bölcs 7,7—11; Zsid 4,12—13; Mk 10,17—30)

Üdvösség és tökéletesség

A gazdag ifjú kérése alkalmat adott Jézusnak, hogy a keresztény tökéletesség egész problémáját megvilágítsa. Először is visszautasítja a „Jó Mester” címzést. A rabbi kikényszerítették az ilyen megszólítást, Jézus az Isten dicsőségét keresi és az ő üzenetét közvetíti. Az evangélium szövegében már a keresztény tanítást kapjuk, nem

Jézus szavainak egyszerű felidézését. A válaszban kettős tanítás van: az üdvösség útja és a köteleesség útja.

Az üdvösség útja mindenkire kötelező, s ez Isten parancsainak megtartásában áll. Az ember köteles alárendelni magát Isten akaratának s ezzel az élet erkölcsi oldalát bemutatni. Az Ószövetségnek sok törvénye volt, de az evangélista csak a tízparancsokra hivatkozik, hiszen a keresztény környezetben a többi előírásnak már nem volt értelme. A tízparancsolat és az evangélium többi erkölcsi követelménye arra való, hogy formát adjon Istenhez és embertársainkhoz való viszonyunknak, s így az Isten országának követelményeit fejezik ki. A parancsok megtartásának jutalma nemcsak az örök élet, hanem már itt a földön különös lelki béke kíséri: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat. Atyám is szeretni fogja őt, hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14,23). Aki hisz, az a parancsokban nem a terhet látja, hanem a szeretet és hódolat kifejezésének eszközét. Így azok nem kisebbítik emberségünket, hanem növelik.

A szeretetnek azonban vannak fokozatai. Nem mindig elégszik meg csak azzal, ami kötelező, hanem külön áldozatot is akar hozni. A tökéletesség útja a nagyobb szeretet és nagyobb áldozat. A kép abból a korból való: oszd szét vagyonodat és kövess engem, vagyis állj az apostolok közé, váilald az evangélium hirdetését. Ha mindenedet odaadod az embereknek és az Istennek, akkor nagy jutalmad lesz az örök életben.

Ezt a képet át kell tenni a mai életbe, de úgy, hogy a lényege megmaradjon. A lényeg pedig az Isten ügyének és az emberek javának a szeretete, munkálása. Ebben főleg az önzés és az anyagiasság akadályoz. A másik kép: könnyebb a tevének átmenni a tű fókán... azt jelenti, hogy önzésünket és anyagiasságunkat magunktól nem győzhetjük le. Isten segítségére van szükségünk. Ő megérintheti a lelket, hogy örök javak után is áhítozzék.

A Péter kérdésére adott választ az evangélista megvilágítja, lemondó életnek a túlvilági ígéret mellett már itt is megvan a csodálatos gazdagsága. Az ember szellemiekben, lelkiekben többet kap, mint amit elhagyott és ezt a gazdagságot még a földi bajok között is élvezheti.

29. vasárnap (Iz 53,10—11; Zsid 8,14—16; Mk 10,35—45)

Keresztény ambíció

A két tanítvány kérése mögött az a népies Messiás-hit húzódik meg, amely ellen Jézus küzdött. Földi hatalmat és dicsőséget vár-

tak mellette. Mi itt az evangéliumban a feltámadás utáni apostoli katekézist kapjuk. A hívők akkor már tudták, hogy Jézus mellett lenni a mennyei megdicsőülést jelenti, ahhoz pedig érdemeket kell szerezni az ő követésével. Az érdemszerzés útja hármas:

Krisztussal együtt ki kell üríteni a megpróbáltatás kelyhét. Hitről, helyállásról, reményről és szeretetről csak olyan körülmények között lehet tanúságot tenni, amelyek összes képességeinket próbára teszik. Az ítéleten nem tetteinket visszük Isten elé, hanem magunkat. A tettek gyakorlása és a türelem által nekünk magunknak kell tökéletesednünk. Egyéniségünk kialakulásához hozzátartozik a munka öröme, a kellemtelen helyzetek megoldása, az igazságtalanság és sikertelenség elviselése, a kétségbeesés leküzdése és a másokért hozott áldozat tudata. Az evangéliumból tudjuk, hogy a Messiás szenvedésének emlegetése botrányt jelentett a tanítványok szemében is. Krisztus éppen ezért tér vissza ismétlően erre a kérdésre. Meg akar győzni bennünket, hogy igazi helyállás és tökéletes önátadás csak küzdelmes életben lehetséges.

Ha mindent megtettünk, a jutalmat akkor is rá kell bízni az Atyára. Először azért, mert a jutalom természetfölötti. Sokkal több, mint amit földi szolgálatunkkal kiérdemelhetünk. Isten bírása, az ő életében és boldogságában való örök részesedés minden érdemünk mellett is ajándék marad. Isten pedig szabadon rendelkezik ajándékaival. De ez a ráhagyatkozás annak is bizonyítéka, hogy őt valóban elismerjük atyáknak. Ő nem szűkmarkú, és biztos, hogy odaát minden jutalom felülmúlja itteni elgondolásunkat. De mivel atya, nem úgy adja javait, hogy egyiknek az előnye a másik rovására menjen. A földi jutalmazásban ez mindig előfordul. Isten végtelen javakban részesít, s azokat senki sem érezheti kevésnek.

Ennek az értékrendnek a szellemében kell a földi előnyöket is értékelnünk. Mivel itt az élet a tökéletesedésre és érdemszerzésre van beállítva, azért az anyagi javakat, a tekintélyt és a hatalmat úgy kell néznünk, mint alkalmat a szeretet és a szolgálat gyakorlására. Aki többet kapott, attól többet is követelnek; a felelősség arányosan növekszik az előnyös helyzettel. A keresztény ambíció csak az lehet, hogy a szeretet szolgálatában Isten országát építsük.

30. vasárnap (Jer 31,7—9; Zsid 5,1—6; Mk 10,46—52)

A hit gyógyító ereje

A gyógyítások mint csodák hozzátartoztak Krisztus küldetésének igazolásához. De az ő működésének célja nem a földi betegsé-

gek megszüntetése volt. Az evangélium nem úgy állítja eléünk Jézust, mint valami rendkívüli orvost. Ő maga ismétlően mondja, hogy gyógyításai Isten országának jelenlétéről tanúskodnak. Az ilyen kijelentést tanítványai is csak feltámadása után értették meg. Akkor már látták, hogy a megváltás végleges gyógyulást hoz, nemcsak a betegségből, hanem a halálból is. A testi gyógyulásról sokszor úgy beszélnek, mint a felemelés jelképéről. János evangéliumában a vakon született ifjú meggyógyítása szimbolizálja a kegyelmi megvilágosítást. Jézus a világ világossága: azért jött, hogy akik nem látnak, lássanak, de akik elbizakodottan hirdetik, hogy ők látnak, azok esetleg lelkileg vakok maradnak.

Márk még nem megy ilyen messze. Nála a vak meggyógyítása csak egy a gyógyítások közül; s a teológiai tanítás Jézus figyelemzetésében fejeződik ki: a hited meggyógyított. Márk evangéliuma egészen különlegesen kiemeli a hit gyógyító erejét. Szerinte Jézus a mennybemenetele előtt is azzal bocsátotta útjukra az apostolokat, hogy kifejtette előttük a hit karizmatikus hatásait (Mk 16,15—18). Az élet az Öszövétségben is az Isten ajándéka, a halál a bűn büntetése. Jézus nyilvános működése idején is az „élő Isten” küldöttének nevezte magát: azért jött, hogy életet adjon. Feltámadása után az apostolok már biztosak afelől, hogy benne „az élet jelent meg” (1Jn 1,1). Aki tehát Jézusban hisz, az az élettel jegyezte el magát.

A hit gyógyító erejét ebből a szempontból kell néznünk. A hitben elfogadjuk Jézust megváltónknak, urunknak, közbenjárónknak. A kinyilatkoztatás szerint az Atya arra rendelt bennünket, hogy Fia képmását öltsük magunkra (Róm 8,29). Számunkra az eukarisztia is az élet kenyere.

Amikor így az örök élet forrása felé fordulunk, legyőzzük életünk alapvető veszélyeztetettségét. Sorsunk nem a megsemmisülés, hanem a feltámadt Krisztus életében való részesedés. Ez a gondolat enyhíti félelmünket, erőt ad a betegség és gyengeség elviselésére, reménnyel tölt el és életkedvet ad. Sürget, hogy olyan javakat szerezzünk, amelyeket a rozsdá és a moly nem emész meg. Az ilyen lelkiület a természetes gyógyulásnak is előfeltétele. Amellett Krisztus ígérete ma is érvényes. Ha teljes bizalommal fordulunk hozzá, természetfölötti erejével is segítségünkre siet. Ő minden nemzedéknek igazolni akarja, hogy az életet osztogatja. Ezért teljesen keresztény magatartás az, ha a természetes eszközök felhasználása mellett imádkozunk is gyógyulásunkért.

31. vasárnap (MTörv 6,2—6; Zsid 7, 23—28; Mk 12,28—34)

A szeretet bennünket tökéletesít

Az Isten és az ember viszonyát nem lehet egyszerűen az embertársi kapcsolathoz hasonlítani. A mi életünk fogyatékos, tele van hiányokkal, veszélyekkel, erőtlenséggel. Az ember azért is vágyódik a szeretet után, mert mások segítsége nélkül gyámtalan. A szeretet megtagadása szomorúságot okoz és eszünkbe juttatja elhagyatottságunkat. A gyermekből nem lesz ember környezetének szeretete nélkül. Ezért Isten belénk oltotta a szeretet vágyát és megparancsolta annak gyakorlását.

De azt is parancsolja, hogy őt szeressük. Pedig ő nem tehetetlen, nem szorul rá senki gondoskodására és vigasztalására. Ő a világ teremtése nélkül is végtelen boldog volna, hiszen a lét az élet teljességét bírta, ezért tökéletesen elég önmagának. Nincsenek elérendő céljai, nem kell senkivel megosztani gondjait. Nem azért teremtette a világot, hogy dicséretünkben és ragaszkodásunkban megélje saját nagyságát és fontosságát. Még kevésbé azért, hogy érzelmei kielégülést nyerjenek. A világot saját erejéből teremtette, saját gazdagságát és boldogságát osztja meg vele. Ő csak adni akar, nem kapni. Saját maga előtt dicsőül meg, amikor teremtményei iránt irgalmas, leereszkedő és nagylelkű. Ha mégis parancsban adta, hogy szeressük, azzal is nekünk akart használni, nem önmagának.

A másik nehézség az, hogy úgy érezzük, a szeretetet ki kell érdemelni jóssággal, megértéssel, kedvességgel. Viszont akárhányszor a hívő emberen is erőt vesz a sejtélem, hogy Isten túl szigorú. Rideg világot teremtett, megengedi és elnézi bajainkat, nem törli le az igazságtalanságot, nem hallgatja meg kiáltásainkat. Hogyan parancsolhatja, hogy szeressük, ha nem győződünk meg irántunk való jóakaratóról?

A parancs a hívőknek szól, nem azoknak, akik nem ismerik a kinyilatkoztatást. Akinek nincs hite, az előtt valóban értelmetlen dolog Isten szeretetéről beszélni. A kinyilatkoztatás viszont éppen azt mutatja be, hogy ő szeretetből teremtett, üdvösségre hívta meg az embert, hajlandó irgalommal fordulni feléje, gyakorolja irántunk a türelmet, a megbocsátást, gyógyítja erőtlenségeinket és a végleges igazságszolgáltatást is megígérte az örök életben. Aki mindezt hittel elfogadja, az kötelességének érzi, hogy parancsainak megtartásával tanúsítsa szeretetét és engedelmisségét. Ebben a szeretetben mi magunk válunk nagygyá.

32. vasárnap (1Kír 17,10—16; Zsid 9,24—28; Mk 12,38—44)

Nagylelkűség Isten szolgálatában

Krisztus egész élete kinyilatkoztatás. Megvilágítja Istennek az emberekhez való viszonyát. A szegény özvegy alamizsnájának dicsérete azokban a napokban hangzik el, amikor a vallási vezetők gyűlölködése tetőfokra hágott. Jézus keresztrefeszítésében majd a világ bűne tetőződik, de őt ez a feszült légkör sem akadályozza meg abban, hogy észrevegye az egyszerű, jóakarató emberek feltűnés nélküli jótetteit. Isten módszere nem a tömegkezelés. Már az Őszövegben kinyilvánította, hogy tíz igaz kedvéért sokaknak megkegyelmez.

Isten nemcsak a történelem nagy eseményeit tartja számon, s nemcsak azoknak a nevét, akiről híradások szólnak. Ő hallja a gyermek egyszerű imáját, a beteg halk fohását, látja a kétségekkel küzdő ember tapogatózását, a szeretet gyakorlásának sokszor ügyetlen, de jóakaró megnyilatkozásait, s azokat az áldozatokat is, amelyeket szinte szegyenkezve hozunk, hogy csak ennyi telt ki tőlünk. Ilyen értelemben is van isteni igazságszolgáltatás. Aki felmagasztalja magát, azt megalázzák, viszont a szerényt felmagasztalják. Az örökkévalóságban azok a tettek szereznek hírnevet, amelyek Isten szemében nagyok voltak.

A magunk számára levonhatjuk a következtetést: a szándék tisztasága és a szeretet őszintesége a döntő. Isten szolgálatában azt adjuk oda, amink van, nem azt, amink lenne. Ez áll az Isten szeretetére és a felebaráti szeretetre egyaránt. Az egyházi hagyomány az ilyen szentírási helyek alapján fogalmazta meg az üdvösség alaptörvényét: aki megteszi, ami tőle telik, attól Isten nem tagadja meg a kegyelmét.

A szegény özvegy képe az Egyház történelmi életére is világot vet. Az Egyház küldetése nem az, hogy látványos intézményeket, kulturális emlékeket létesítsen, hanem hogy elvezesse az embereket az igazi áldozatos lelkületre. Templomaink és szertartásaink is csak ebből a szempontból értékesek.

33. vasárnap (Dán 12,1—3; Zsid 10,11—14; 18; Mk 13,24—32)

Isten a történelem ura

Jézus a próféták apokaliptikus stílusában beszél a világ végéről, illetve második eljövételéről, s amellet összekapcsolja vele a

Jeruzsálem pusztulására vonatkozó jövődőlést. Ezt az utóbbit megteszi előképnek és bizonyítéknak. Tudja, hogy ha Jeruzsálem pusztulása bekövetkezik, ez a teljesedés hitelt szerez másik jövődőlésének is. A világ végének idejéről semmit sem árul el, sőt bejelenti, hogy az kizárólag az Atya titka. Ezért fel kell tételeznünk, hogy ez a meghatározás: nem múlik el ez a nemzedék... Jeruzsálem pusztulására vonatkozik.

A prófétai stílusban az ilyen mozzanatok: a nap elsötétedik, a csillagok lehullanak... a régi világképből való, s jeleneni akarják mindannak elmúlását, ami ideigvaló, s annak megérkezését, ami majd az örök életet hordozza.

A jövődőlés lényege az, hogy a megdicsőült Krisztus maga jön el, illetőleg a világ követi őt abban az átalakulásban, amelyen ő átment a halálban és a feltámadásban. Ő már nem jöhet vissza a mi múlandó világunkba, hanem nekünk kell őt követnünk az örök hazába. Ezen túlmenően semmi közelebbit nem mondhatunk a világ jövődőlő állapotáról. Bizonyára olyan lesz,

hogy teljesen tükrözze a Teremtő bölcsességét és a Megváltó nagyságát.

A történelmet tehát Krisztus megjelenése zárja le. Ha ő mondja ki a végső szót, akkor az élet és a történelem szálai az ő kezében futnak össze. A Jelenések könyve is úgy beszél róla, mint aki egyedül képes felnyitni az élet könyvét. Az emberiség tehát nem nyitott kapu felé vándorol, hanem határozott cél felé. Ezt a célt nem veszélyezteti semmi. Isten előre látott minden eseményt és mindent előre beleszámított tervébe: a jót, a bűnt, a szenvedést és a halált.

Krisztus állandó éberségre int, de szavait nem fenyegetéssel, hanem bátorítással zárja. Eljövetele megdicsőülés lesz azok számára, akik evangéliuma szerint alakították életüket. A jónak ez a végső diadala, a megváltásnak ez a konkrét kifejezése megment bennünket a lehangoltságtól s erőt önt belénk, hogy minden nap újra kezdjük elhatározásainkat, mert fáradozásunk nem hiábavaló (1Kor 15,53).

Gál Ferenc

Az én filozófiám csúcspontja: egyszerűnek lenni, okosan!

Okos ember az, aki el tudja hallgatni az igazságnak egy részét, amit nem lenne alkalmas elmondani, de aminek elhallgatása nem rontja el és nem hamisítja meg a kimondott részét;

az, aki el tudja érni a maga elé tűzött jó célokat, kiválasztva az akarás és a véghezvitel leghatékonyabb eszközeit;

az, aki minden cselekedetben előre tudja látni és felmérni a szembenálló nehézségeket s az ellenkező végleteket, és ki tudja választani a legkevesebb nehézséggel és veszéllyel járó közepetet;

az, aki ha egyszer kitűzött maga elé valami jó, nemes és nagy célt, sohasem veszíti azt szem elől, sikeresen legyőz minden akadályt és jól végrehajtja;

az, aki minden dologban megkülönbözteti a lényegét és nem hagyja, hogy megzavarják a járulékos dolgok és így megőrzi és összpontosítja erőt a szerencsés vég érdekében;

az, aki mindezek mélyén a sikert egyedül Istentől reméli, benne bíz, és

ha nem is ért el sikert egészben vagy részben, tudja, hogy mindent jól cselekedett, amikor az Isten akaratára és nagyobb dicsőségére vonatkoztatta.

Az egyszerűség nem mondom, hogy megvetést, de kisebb tiszteletet kelt a tudálékosokban. De mi gondunk a tudálékosokra? Tekintetbe sem kell venni, ha ítéletükkel és modorukkal valamilyen módon meg tudnak alázni valakit: mindez saját kárukra és megszégyenülésükre üt vissza... Az egyszerű ember, aki nem szégyelli megvallani az evangéliumot olyan emberek előtt, akik csupán gyöngeségnek és gyerekségnek tartják. Nem hagyja, hogy embertársa megcsalja vagy előre megítélje és nem veszíti el lelkének derűjét, bármilyen magatartást is tanúsítanak iránta mások.

Az egyszerűségben semmi sincs, ami ellentmondana az okosságnak, sem pedig fordítva. Az egyszerűség szeretet, az okosság gondolat. A szeretet imádkozik, az értelem virraszt!

(XXIII. János pápa lelkigyakorlatából)

FIGYELŐ

Georges Casalis

AZ EMBERISÉG JAJSZAVA SZÓLÁSRA KÖTELEZ

A hold meghódításának gigantikus, emberfeletti és egyben embertelen kalandja véget ért, éppúgy, mint azok az idők, amikor egy egész népet a napalm-halál veszélyeztetett. Georges Casalis evangélikus teológusnak 1969 őszén tartott beszéde azonban ma sem vesztett aktualitásából (G. Casalis: Prédication acte politique, Paris, 1970. 93—99). Arról van ugyanis szó, hogy ébren tartjuk az emberiség lelkiismeretét, bátorítsuk őket, hogy minden erejükkel olyan világra törekedjenek, amelyben végre az igazságosság és a szabadság uralkodik, nem pedig a nagyzási hóbort, az embertelen hadigépezet, a börtön, a kínzás, a maximális profit az egyik oldalon, és az elkeserítő nyomor a másikon.

Vannak olyan idők, amikor az Ige vezet minket a világhoz és a történelemhez és van, amikor a világ kiáltása és sokféle jele utal az Ige történetéhez és az emberekhez. Ezzel azt akarom mondani, hogy sokszor Krisztus buzdít minket arra, hogy forduljunk az emberekhez és szolgáljuk őket, máskor viszont az emberek útján találjuk meg Krisztust és megtanuljuk igazán megérteni őt. Ezt a második utat választjuk ma, amire az Írás is számos példát ad. Feltűnt-e már nekünk, hogy az Apostolok Cselekedeteinek beszédei mind egy-egy esetből, vagy külső eseményből indulnak ki és a Szentírás tanításában végződnek, nem pedig megfordítva?

A problematikus holdkutatás

A hétvégén sok megrázó esemény történt, mégis egy és ugyanazon tényre utalnak. Itt van először is az Apolló-XII útja és a hozzáfűződő további kutatások, — megdöbbentő és nagyon vitatható győzelem! — P. Giulio Girardi barátom — akit száműztek Rómából, mert úgy vélte, hogy az evangélium sokféle visszhangja fellelhető az ateizmusban — ezeket a számomra felejthetetlen sorokat írta még az Apolló-XI programja alkalmából: „Mennyire nem gondolnak azokra a

nagyszerű kilátásokra, amelyekre alkalmuk nyílt volna, ha az értelemnek az energiának és a fáradozásoknak ilyen bőségét nem a világűr kutatásra, hanem a föld átalakítására fordították volna, hogy végre mindenkinek otthona legyen?... Úgy látszik, egy újfajta elidegenedési folyamat van kialakulóban és ezt az elidegenedést a világűr okozta, egyrészt az emberiség kisajátítása miatt, másrészt a képzeletre ható azon erőszuggesztió alapján, hogy az égbolt kutatása elvonja az emberek figyelmét a legsürgősebb és a legizgatóbb földi feladatoktól. Talán a világűr legyen az új ópium a nép számára? Ki dönt arról, hogy a szegényeknek járó pénzt ilyen fantasztikus elgondolásokba fektessék, mialatt ők éhen halnak? Belebonyolódunk egy olyan gazdasági, politikai rendszerbe, amely magával ragad bennünket és mi többé-kevésbé végszzerű adottságnak tekintjük. Ha tehát a világűr kutatást rendszerünk fényes vívmányának tartjuk, akkor ezt az ítéletünket nem lehet magára a rendszerre vonatkozó ítéletünktől elválasztani.” — Gondoljanak majd P. Girardi szavaira, ha a jövő héten az újságokat olvassák, vagy a képernyő előtt ülnek.

„Halálmenet” a vietnámiak életéért

A mondottakat hangsúlyozza az a tény, hogy az Apolló kilövésének órájában az USA-ban megindult a „halálmenet”, hogy a szörnyű háborúnak a befejezését követelje, amely 15 év óta egy kis, hajlíthatatlan népet gyilkol, egy nagy népet meggyaláz, megbénít és a pusztulásba kerget, mert nem sikerül neki a békéhez vezető utat megtalálnia. Nálunk, Franciaországban, a kormány jóllehet hivatalosan elítéli a vietnámi háborút, mégis igen keményen bánik azokkal, akik szolidaritást vállalnak az Egyesült Államok békeharcosaival. Azt kívánják tehát, hogy annyira elkápráztasson minket az Apolló, hogy elfelejtsük Vietnámot? — Vagy

attól félnek, hogy az amerikai ellenzék mellettli harc immunissá tehet minket a hold-ópium és a boldog álmok hatásával szemben? Vagy fenyegetve érzik magukat a harmadik világ felemelkedésétől, amiért szabaddá akarják tenni magukat?

A megkínzott dominikánusok

Ugyanebben az időben Brazíliában a rendőrség megkínozta azokat a dominikánus papokat, akiket egy forradalmi vezető meggyilkolásával kapcsolatban őrizetbe vettek. Barátaink, a francia dominikánusok — többek között Carré, Chenu, Congar, Liégé — hosszú levelet tettek közzé szerkesztársaikról: „Tudjuk, hogy tettük főoka az, amely egyben minden hívő és erkölcsileg fejlett ember lelkiismereti felfogása, mely szerint a politikán az egész embernek és minden embernek kibontakozását értik, — és ez igazi kihívást jelent. Azok közé tartoznak, akik ma Brazíliában a nép hangját akarják hallhatóvá tenni és emiatt egyiket a másik után halgattatják el. Úgy gondoljuk, hogy teljes joggal nevezhetők keresztényeknek és törekvésükkel — hogy az életet a hittel összhangba hozzák —, csak tiszteletet érdemelnek. Szolidaritást vállalunk velük.”

A barátoktól támogatott éhségstrájk

Párizs egyik déli peremkerületében, — ugyancsak ebben az időben —, péntek este öt ember azzal vált el egymástól, hogy a köréjük tartozó különféle szellemi irányzatú barátaikkal együtt a szó legteljesebb értelmében ökumenikus csoportot létesítenek és így harcolnak a szegények jogaiért és emberi méltóságáért. Sikerült az érzéketlen és személytelen közigazgatási gépezettel szemben jelentős győzelmet kivívniok. Amikor tiltakozó éhségstrájkjuk 19. napján elérték céljukat, — a francia protestánsok Grenoble-ban tartott 13. közgyűlése, egyházunk kétszáz képviselőjével a következő üdvözlőlevelet küldte nekik: „Gyülekezetünk az öt férfi azon tanúságtételét, hogy a Palaiseau-i templomban a Saclay-i atomerőközpont legszegényebb munkásai érdekében éhségstrájkot kezdtek, — tisztelettel és megrendüléssel fogadta. Elismeri a Palaiseau-i közösség tettében az egyházzolgálat igazi formáját. A vállalat vezetősége magatartását pedig, amely a jóérzésű emberek segítő közbelépése ellenére sem volt hajlandó tárgyalni a 98 elbocsátott takarítónő ügyében —, felháborítónak minősíti.” A felhívásra ugyanis, — amire az öt strájkoló

élete kockáztatásával a közvélemény lelkiismeretét felrázta, — a vezetőség csak megvetéssel válaszolt.

A gyűlés felszólítja az egyházakat, hogy a jövőben méltassák figyelemre az ilyen tanúságokat, miszerint társadalmunkban ilyen szélsőséges eszközökhöz kell folyamodni, ha az igazságosság elemi követelményét akarjuk kifejezni.

A példákat folytathatnám, de most elég erre a négy jellemző esetre szorítkoznom.

A bőség és az értékek felfogása

Értjük, hogy mit jelent mindez? Egyik oldalon a hold felé száguldó három ember, akiket az egész civilizált világ hatalma, gazdagsága és tekintélye kísér, mintegy szimbólumai egy olyan világnak, amelynek sikere a kizsákmányoláson, sőt — érdekük esetén, — a szegények kiirtásán (Vietnám) nyugszik. Ezek az asztronauták azt képviselik, amit Girardi az „Übermensch erkölcsének” nevezett, mivel emberfeletti, de egyszerre embertelen is. A másik oldalon állnak azok, akik sohasem fognak a holdra lépni, még nem is álmognak róla, mert, amit ők minden áron, még életük árán is el akarnak érni, az olyan föld, — ahol az igazságosság és a szabadság uralkodik. Ezért harcol a nép Vietnámban, ezért harcolnak a „halálmenetek” résztvevői és az egész világon olyan emberek, akik mások igazságtalan halála ellen tiltakoznak. Ezért börtönözték be a francia dominikánusokat, ezért tartott ki Saclay-ban az öt férfi rendíthetetlenül az éhségstrájkban, míg céljukat el nem érték: hogy az egyszerű munkásnők létminimumát biztosítsák.

A dominikánusok legkiválóbb teológusaival és a francia protestánsok közgyűlésével együtt megpróbálom mindazok tanúságából, akik nem engedték magukat a holdprogrammal elidegeníteni, a hozzánk intézett kérdést meghallani. Mindenek előtt úgy gondolom, hogy radikális döntést hoztak: szabad akarattól véglegesen lemondanak a gazdagságról, hogy a szegényekkel legyenek, értük dolgoznak és hozzájuk hasonlóak akarnak lenni, olyan szegények, mint ők.

A gazdagság butává és embertelenné tesz

Az éhségstrájk 18. napján az öt férfi egyike azt mondta nekem, amit Pierre abbé tizenöt évvel ezelőtt hangoztatott: „A gazdagság legnagyobb átka az, hogy butává tesz”, — vakká és süketké mások iránt. Habozás nélkül kiszolgáltató egyik napról a má-

sikra száz idősebb asszonyt a nyomornak, vagy akár egy egész népet napalm-pusztításra. A gazdagság olyan formában ember-telenít el, hogy a gazdag — egyénenként, vagy összességében tekintve — az emberiségnak azt a részét, amely nem éri el az ő gazdasági nivóját, nem veszi emberszámba vagy megveti.

Amikor azonban ezek az emberek a szegénységet választják a szegények hangját teszik hallhatóvá, — amint ezt a dominikánusok levele írja. Egy hatalmas, de eddig még néma hangot szólaltatnak meg: a mérhetetlen nyomor és kétségbeesés hangját, azokét, akik az egyéni vagy a kollektív gazdagság „hulladéktermékei”, vagy legjobb esetben „nyersanyagai” a társadalomban vagy a népek családjában.

Az elmúlt hét elején egy magasállású ember ámulva mondta nekem: „Valóban ez az első eset, hogy a takarítónők problémájával foglalkozunk”. Elismerik, hogy a francia tőke nagyon „rendesen és becsületesen” emelkedik, — ha ezt a kifejezést itt használni lehet — és ugyanakkor országunkban anyagilag súlyos csapás, ha egy ember öreg korára nagyon nélkül marad. Lehet-e tehát azon csodálkozni — kérdezi a francia protestánsok gyűlése — hogy az emberek

mindenütt a világon ilyen „szélsőséges esz-közökhöz” folyamodnak, ha az igazságosság elemi követelményeit érvényesíteni akarják?

Amikor tanúságtevőink egy kifejezett rendellenesség áldozatának hangját képviselik, azon „legkisebbek” feljajdulásai, akikkel Krisztus azonosította magát. Így fog bebizonnyosodni, — Krisztus kereszthalálától egészen a mai napig — hogy ott, ahol egy szegény mindenét odaadja, amije van, — és ha már semmije sincs, saját magát is —, valami Új keletkezik, modellje, vázlata és végül a valósága egy olyan emberi világnak, ahol az igazságosság uralkodik.

Krisztus szeretetének jelenléte a történelemben az az egyetlen erő, amely sohasem fog megszűnni, és életre kelti közöttünk, a „gazdagok” között, — mert potenciálisan mindnyájan azok vagyunk, — magát Jézus Krisztust. És akkor képesek leszünk a tevékeny szolidaritás, az igazságosság szolgál-tának útjára lépni, amely megnyitja a történelmet az emberiség jövője számára.

(A beszédet, mely német fordításában a Diakonia 1973. 3. számában jelent meg, a Diakonia szerkesztőségének szíves hozzájárulásával közöljük.)

A 2. Vatikáni Zsinat Tanítása a Munkáról

Az emberi tevékenység a teremtésmisztérium fényében

Sok keresztényben él az a felfogás, hogy a munka Ádám bűnének következménye, az ősi engedetlenség miatt ránszakadt büntetés. Pedig a teremtéstörténet szerint Isten már a bűnbeesés előtt „a paradicsomban helyezte az embert, hogy művelje és őrizze azt” (Ter 2,15), a teremtés a hét munkarend-jének mintája volt; a munka tehát az ember alaptevékenysége, az istenképiségnek is kifejezése. — Ezt a kinyilatkoztatott igazságot veszi a zsinat a munkáról adott tanítás kiindulópontjának. A zsinat utáni teológiának is jelentős feladata, hogy a „jahvista” teremtéstörténet optimista látását vegye át, feltárja a munka pozitív értékét.

De vajon miben áll ez a pozitív tartalom? — Sokan abban látják a munka közvetlen célját, hogy az élet fenntartásához szükséges javakat állítjuk elő segítségével. Lényegében Aquinói Tamás tanítására megy vissza ez a szemlélet, aki szerint az ember

testi létében különböző anyagi javaktól függ, mint pl. az étel, a ruha, a lakás; a munka arra való, hogy ezeket az életfontosságú feltételeket megteremtse. A zsinat is elismeri ezeknek a közvetlen céloknak a jogosságát. Az Egyház a mai világban c. lelkipásztori konstitúció, mely alapvető a munkáról adott zsinati tanításban, így ír erről: „Az ember általában munkájával tartja fenn a maga és családja életét, munkája révén társul testvéreivel és szolgálja őket” (67). Sürgeti a zsinat, hogy mindenki intenzíven vegye ki részét abban a munkában, amely az emberhez méltó körülményeket biztosítja.

A mindennapi munka azonban a keresztény ember számára nemcsak kenyérkereset, nemcsak a megélhetés biztosítása, hanem a felebaráti szeretet gyakorlótere is; másokkal együtt, másokért is dolgozik, nemcsak magának. A munka tehát együttműködés, szociális tevékenység is: „a munkás munkája révén társait szolgálja, ezzel gyakorolhatja az igazi szeretetet” (67).

A zsinat még ennél a szociális szempont-

nál is továbbmegy. Magunk is tapasztaljuk, hogy ha megvan mindaz, ami megélhető-sünkhöz szükséges, ha a közelebbi célok-nak eleget tejtünk, akkor is ott él bennünk a lendítő erő, hogy mindig újabb és magasabb célokat érjünk el alkotásunkkal. Ez az erő hajtja kutatásra a tudósokat, készíti a további fejlődésre a technikat és a kultúrát. A legelrejtettebb munka is része ennek az egyetemes növekedésnek.

A konstitúció így adja vissza ezt a folyamatot. Tevékenységében az ember „nemcsak a világot és a társadalmat alakítja át, hanem önmagát is tökéletesíti. Sokat tanul, kiműveli képességeit, kilép magából és fölé emelkedik. Ez a fajta gyarapodás — helyesen értelmezve — értékeesebb, mint a külsőleg felhalmozható gazdagság. Az ember értéke elsősorban attól függ, mivé lett, nem pedig attól, hogy mi van a birtokában” (35). Érdemes ráfigyelnünk, hogy a zsinat nem „erkölcsi erények gyakorlásáról” beszél, hanem a szellemi és kulturális képzés és a mesterségbeli tudás tökéletesítéséről. Ezek által növekszik ugyanis az ember értéke.

Felmerülhet természetesen ezen a ponton a kérdés, hogy miként viszonylik ez a szellemi értéknövekedés és személyes kiteljesedés Isten országa ügyéhez? Nem az a fontos-e a vallás szempontjából, hogy lelkiileg tökéletesedjünk? — Hogy a kérdésre válaszolhassunk, tisztán kell látnunk, hogy az ember személyes fejlődését éppen a munka segíti elő, amellyel résztvesz a világ átalakításában, mint Isten teremtő munkájának társa. Ezért teszi hozzá a konstitúció a munkáról adott „definíció” már jelzett pontjaihoz: „... ezzel gyakorolhatja az igazi szeretetet és az isteni teremtés tökéletesítésének is munkatársává válhat” (67). „Az Isten képmására teremtett ember ugyanis — folytatja a gondolatot a zsinati irat másik helye — megbízást kapott, vesse uralma alá a földet s mindent, ami hozzá tartozik (Ter 1,26—28 nyomán) és kormányozza a világot igazságosan és szentül”, ezzel az uralomba-vétellel szolgálja a teremtő tervét, hogy „Isten neve csodálat tárgya legyen az egész világon” (34).

Az ember azzal követi ezt a teremtésben kapott isteni parancsot, hogy feltárja a természetbe rejtett energiákat és sajátmagát is fejleszti szellemiekben és technikában, tehát továbbviszi a teremtés művét. Többször is hangsúlyozottan utal a zsinat az emberi munka és tevékenység e legmélyebb, igazi értelmére (34, 57, 67). A teremtés tehát nem annyit jelent, hogy az ember egy kész, lezárt világot vesz át, — amint azt a középkor sztatikus vilásképe állította —, hanem olyan kozmoszt ad Isten, melyben az ember

az ő munkatársa lesz a lehetőségek kibontakoztatásában.

Ez a feladat, az anyag átszellemiesítése és a természet uralomba-vétele oly nagy, hogy az emberiség csak együttes erőfeszítéssel kezdhet neki. Minden egyes alkotó, tudós, fentaláló az egész közösségért van s a közösség az egységéért. „Mindez a legközönségesebb, hétköznapi munkára is érvényes” — olvassuk (34). A legelrejtettebb élet is belejátszik tehát a műbe, és pótolhatatlan: az újságíró csak úgy, mint a csatornatisztító vagy az autóbuszsofőr. „Azok a férfiak és nők, akik a maguk és családjuk létszükségleteinek előteremtése során úgy tevékenykednek, hogy közben a társadalomnak is hasznos szolgálatot tesznek, munkájukat joggal értékelhetik a teremtő műve folytatásaként, testvéreiknek tett szolgálatként és személyes hozzájárulásként a gondviselés történelmi tervének megvalósításához” (34).

Ami az világi munka és a vallásos feladatok ütközési lehetőségét illeti, a konstitúció kimutatja, hogy nincs ellentét közöttük. „A keresztények ne gondolják, hogy amit az emberi alkotó géniusz és bátorság létrehozott, szembenáll Isten hatalmával; de azt sem, hogy az eszes teremtmény esetleg Isten vetélytársa. Inkább arról legyenek meggyőződve, hogy az emberiség diadalai Isten nagyságát jelzik, s emberi szóval ki nem fejezhető terve gyümölcsei” (34).

Ennek a teremtő tervnek a fényében világlik ki, hogy „a keresztény üzenet nem vonja el az embereket a világ építésétől” (34, vö. 57). A keresztény embernek ugyanolyan felelősségteljesen kell vállalnia hivatása terheit s a földi haladásban való tevékeny részvételt, mint amennyire Isten dicséretére és vallása gyakorlására hivatott. Két pólus tekint itt egymásra, melyeknek egyikét sem szabad a másik rovására hangsúlyoznunk. A lehetséges szélsőséges álláspontokkal kapcsolatban joggal jegyzi meg a zsinat: „Nem szabad mesterkélten ellentétet támasztani a hivatásbeli és társadalmi tevékenység és a vallásos élet között” (43). Egészséges egymásra-hatás lehet csak a helyes viszony a két pólus között. Ahol az ember úgy végzi földi feladatait, hogy ezzel Isten akarátát is keresi, ott az emberi tevékenység Isten cselekvésével találkozik (67).

Az emberi tevékenység a bűn árnyékában

Külön fejezet (a 37.) foglalkozik a konstitúcióban a „bűn által kikezdett emberi tevékenységgel”, tehát azzal, hogyan vetett árnyékot a bűn arra a pozitív tartalomra, amelyet a munka kezdettől fogva hordozott.

Mint említettük, a zsinat elveti azt a véle-
ményt, hogy a munka mindenestől büntetés
lenne, azonban felhívja a figyelmet arra,
hogy az emberi haladás, mely igen nagy jó,
komoly kísértések forrása lehet. Ha ugyanis
„felborul az értékrend, s a jó a rosszal ösz-
szekeveredik, akkor az egyesek és a cso-
portok tekintet nélkül a másokéra, csak a
maguk javát keresik” (37).

Világos tehát, hogy nem maga a munka
rossz, hanem a bűn, az önzés az, ami meg-
rontja. A zsinat ugyan nem használ szoci-
ológiai kategóriákat — osztályharc, profit-
hajhászás, elidegenedés —, nem is felada-
ta, hogy konkrét megoldást adjon, a mon-
dat mögött mégis ott feszül a modern gaz-
dasági és társadalmi struktúrák minden el-
lentéte, a kizsákmányolás módjaitól a nép-
írtó háborúig, hiszen erkölcsi-vallási szem-
pontból mindezek gyökere: az önzés. A zsi-
nat szerint a bűn árnyékában élő világban
a műszaki-tudományos haladás is „veszély-
es” lehet, ha enged az elembertelenítő
kísértéseknek: akkor a világ „már nem az
igazi testvériség otthona, megnövekedett ha-
talma megsemmisítéssel fenyegeti az ember-
iséget” (37).

Teljes realitással látja tehát a zsinat, hogy
az ember tevékenysége nem választható el
az erkölcsi tényezőktől: „az embernek szün-
telen harcban kell kivívnia csatlakozását a
jóhoz, és az a feladat sincs híjával a fá-
radáságnak, hogy Isten kegyelme segítségével
megteremtse önnön belső egységét”
(uo).

Az Egyház feladata is kettős ebben a
munkában. Lelkesít és int. „Krisztus egyhá-
za, a teremtő tervébe helyezve bizalmát,
egyrészt elismeri, hogy a haladás képes az
emberek igazi boldogulását szolgálni; más-
részt mégsem teheti meg, hogy ne hangoz-
tassa az apostol szavát: „ne szabjátok ma-
gatókat a világhoz” (Róm. 12,2), vagyis ah-
hoz a hiú és rosszindulatú lelküléhez, amely
az Isten és az ember szolgálatára rendelt
emberi tevékenységet a bűn eszközévé vál-
toztatja” (uo).

A szövegösszefüggésből azt is kivehetjük,
hogy a zsinat nem tekinti az egész világot
„bűnösnek”. Amint a Szentírásban is, a „vi-
lág” itt is az a lelküllet, amely megrontja az
embert és környezetét.

Az erkölcsi diagnózisra csak erkölcsi or-
voslást adhat a konstitúció, és azt meg is
teszi. A megoldást az önzésből való kisza-
badulásban látja, mellyel a megváltást tesz-
sük valóságossá a magunk számára: „Arra
a kérdésre, hogy hogyan lehet legyőzni e
bajt, a keresztények azt felelik, hogy a gőg
és a rendetlen önszeretet által naponta vál-
ságba sodort emberi tevékenységet Krisztus
keresztjével és feltámadásával kell meg-

tisztítani és tökélyre vezetni” (uo). A meg-
oldás tehát nem a világból való kiszakadás.
„A Krisztus által megváltott és a Szentlélek
által új teremtménnyé alakított embernek
ugyanis szabad, sőt kell is szeretnie Isten
teremtményeit. Istentől kapta őket, s úgy
tekint rájuk, tisztelettel, mintha Isten kezé-
ből csordulnának” (uo). Ugyanakkor a ke-
resztény ember nem is vész bele a horizon-
tális létezésbe; mindig független — szabad
marad mindattól, amit kezébe vesz. „Úgy
nyer bebocsátást a világ javainak valódi
birtoklásába, hogy — mint akinek semmije
sincs, de mindene megvan (2 Kor 6,10) —,
hálát ad értük a Jótevőnek, és szellemi
szegénységben és szabadságban használja
s élvezi őket. Minden a tiétek: ti Krisztuséi
vagytok, Krisztus pedig Istené” (1Kor 3,22—
23)” (uo).

A munka és Krisztus műve

A munka értékelésében a zsinat így nem-
csak a természeteszmével hozza az emberi
tevékenységet összefüggésbe — pozitív és
negatív szempontból egyaránt —, hanem
feltárja azt a szílat is, amellyel a keresztény
ember evilági tevékenysége Krisztus művé-
hez kötődik. Krisztus adta ugyanis az em-
beriségnek a szolgáló szeretet legnagyobb
példáját, követői ennek a szeretetnek to-
vábbvitelében számíthatnak leginkább ke-
gyelmére és segítségére. „Azt is valljuk —
mondja a konstitúció —, hogy az ember az
Istennek felajánlott munkával bekapcsoló-
dik Jézus Krisztus megváltó művébe, aki Ná-
zaretben dolgozva kiváló rangra emelte a
munkát. Ebből ered kinek-kinek az a köte-
lessége, hogy becsületesen dolgozzék” (67).

A zsinati atyák valóságérzéke itt is meg-
mutatkozik. Krisztus követését (a munkában)
nem tüntetik fel rózsákkal szegélyezett út-
nak. „Példájával arra tanít (Jézus), hogy mi
is hordozzuk a keresztet, amit a test és a vi-
lág rak az igazságosság és a béke útján já-
rók vállára” (38).

Krisztus azonban nemcsak mint példakép
hat bennünk. Feltámadása óta „Lelkének
erejével ott dolgozik az emberi szívekben.
Nemcsak felszítja az eljövendő világ vágýt,
hanem élteit, megtisztítja és megszilárdítja
azokat a nemes óhajokat is, amelyek alap-
ján az emberi család igyekszik emberibbé
tenni életét, s e célnak alárendelni a föl-
det” (uo). A csüggedés órájában, fárasztó
munkánk közben arra kell gondolnunk, hogy
Krisztus „biztosította azokat, akik hisznek a
szeretben, hogy a szeretet útja mindenki
előtt nyitva álljon, ezért nem hiábavaló az
egyetemes emberiség megteremtésén fára-
dozni. Arra is buzdít, hogy a szeretetet ne

tartogassuk csupán az élet nagy pillanataira, hanem valósítsuk meg a mindennapi életben" (uo.).

A vallási élet megnyilvánulásai közül a zsinat az eukarisztiát emeli középpontba, mint amelyben egyesülrősödik az evilág — az anyag, az élet, az emberi munka és öröm — minden értéke s a transzcendens kifejezőjévé válik, tehát mintegy a munka apoteózis: „Az Úr itthagya övéinek a reménység zálogát, s az útravaló eledelt: a hitnek abban a szentségében, amelyben a természet emberkéz megművelte anyagai a testvéri közösség vacsoráján — a mennyei lakoma előfizeként — dicsőséges Testévé és Vérévé változnak át" (uo.).

Az emberi remény beteljesedése

Az emberi tevékenység végső távlatát — az evilági szerepére vonatkozó szempontokon túlmenően — a keresztény eszkatológia adja meg. A zsinat egy csokorba szedi itt a kinyilatkoztatás szétszórt magvait, melyek a végidőről szólnak:

„Nem tudjuk, mikor telik le a világ és az emberiség ideje (vö: ApCsel 1,7). Azt sem tudjuk, hogyan megy majd végbe a világ átalakulása. Biztosan elmúlik a jelen, bűntől eltorzított világ (vö: 1Kor 7,31), de — a kapott tanítás szerint — Isten új lakóhelyet s földet készít, amely az igazság otthona lesz (vö: 2Kor 5,2 és 2Pt 3,13), és amelynek boldogsága betölt, sőt felülmúl minden vágyat, ami az emberi szívben a béke iránt feltámad (vö: 1Kor 2,9; Jel 21,4—5). Akkor Isten fiai a halált legyőzve feltámadnak majd Krisztusban, s amit gyengeségre és romlásra vetettek el, romlatlanságba öltözik (vö: 1Kor 15,42 és 53). A szeretet és műve megmarad (vö: 1Kor 13,8; 3,14), s az egész természet, amit Isten az emberért alkotott, felszabadul a múlandóság szolgai állapotából (vö: Róm 8,19—21)" (39).

Teilhard tanítása ugyanebből a szemléletből táplálkozik, aki szerint minden evilági tevékenység utat készít az új világnak. A zsinat sem annyira a megszakíttóságot hangsúlyozza a régi és új világ között (mint a hagyományos igehirdetés), hanem inkább a folytonosságot.

Igy valósul meg az a szintézis, mely sokak tépelődését, lelkiismeretfurdalását oldja fel s mely eligazít napi gondjainkban, mikor elkötelezzük magunkat hivatásunk végzésére:

„Fülünkbe cseng az intelem: mit sem ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de önmagát elveszíti (vö: Lk 9,25). Az új föld várása azonban nem csitíthatja bennünk a mostani művelésének gondját, ellenkezőleg, serkentenie kell azt. Hiszen benne növekszik az új emberi családnak az a Teste, amely már-már egy új korszak körvonalaait sejteti. Amennyiben tehát a földi haladás hozzájárul az emberi társadalom jobb berendezéséhez, nagyon is jelentős az Isten Országá szempontjából, jóllehet a kettőt gondosan meg kell egymástól különböztetni" (39).

Arra a nagy problémára, hogy mi marad meg végülis munkánkból, műveinkből, a kultúra, a történelem „termékeiből", a zsinat ezt válaszolja: „Az emberi méltóság, a testvéri közösség és a szabadság értékeit, vagyis a természet minden javát és szorgalmunk gyümölcsét, amit az Úr Lelkében és parancsa értelmében meghonosítunk a földön, szennytől tisztán, ragyogóan s átszellemítve újra megtaláljuk később, amikor Krisztus átadja majd az Atyának az örök és egyetemes birodalmat, 'az igazság és az élet, a szentség és a kegyelem, az igazságosság, a szeretet és béke birodalmát' (vö: Krisztus Király ünnepeinek prefációja). Ez a Birodalom titokzatos módon jelen van már a földön is, de csak akkor bontakozik ki teljesen, ha majd az Úr visszatér" (uo.).

Amikor az Egyház az emberi munka és haladás mellé áll, éppen hitéből következőleg, nem tévesztheti soha szem elől reménye végső célját — s ezt is hangsúlyoznunk kell a zsinat tanítása alapján —, mely több mindannál, mint amit a földi eredmények elérhetnek. Az újszövetségi remény s az emberi történelem célpontja nem valamiféle (mégoly tökéletes) evilági állapot, mely saját erőnkől kivívható, hanem végső soron maga Isten:

„Az Úr a történelem végcélja, Ő az a pont, amelybe beletorkollanak a történelem és a civilizáció vágyai, ő az emberiség középpontja, minden szív örömeinek és óhajainak teljessége... Lelkében kelünk életre s egyesülünk, így vándorolunk a történelem beteljesedése felé, amely tökéletes összhangban van szeretete tervével, hogy 'Krisztusban, mint főben foglaljon össze mindent, ami mennyben és földön van' (Ef 1,10)." (Az Egyház a mai világban, 45.)

—i —n

A MUNKA BIBLIATEOLÓGIAI ÉRTELME

A hittudomány ma nagy átalakuláson megy át. A régi rendszerezések lebomlanak, a statikus jellegű meghatározások elégtelenek és helyükben már ott forr az ember, a világ és az Isten dolgainak új, nagy távlatú szemlélete. Napjainkban, a közbeeső időben a szömagyarázatok, az enciklopédiák és a szótári értelmezések virágkorát éljük. Ma nem fogalmakat határoznak meg, hanem sokoldalúan úgy világítják meg a nyelvi jelentést, hogy élvezhetően tárják eléink Isten szavának pontosabb, teljesebb értelmét. Közben szubjektív, olykor még homályos sejtések is tisztázódnak, új tárgyi összefüggést nyernek. A különféle bibliai kézikönyvek sem pusztán történeti, régészeti magyarázatot vagy kritikát adnak, hanem a szent könyvek nyelvezetét a mai igényekhez hangolják és egyben tudományos és vallási bevezetést is nyújtanak a Biblia helyes olvasási módjához.

Amikor a „munka” szó értelmét a Bibliateológiai szótárból kikeressük (*Vocabulaire de théologie biblique*, Cerf, Paris, 1966), egyben szeretnénk ennek a — mondhatnánk — zsinat utáni tudománynak, a bibliateológiának törekvéseit is bemutatni.

A bibliateológia egységében

A Biblia Isten szava az emberhez, a teológia pedig emberi szóval beszél Istenről. A *bibliateológia* azt az *egységes nézőpontot* keresi, hogy a *szentkönyvekben található különbözőségeket* (korok, kultúrák, műfajok, írói egyéniségek) *beillesse a kinyilatkoztatás egységes fejlődésébe*. Az Ószövetség Jahvista történetétől kezdve a papi és bölcsességi hagyományokon át vezet a szinoptikus evangéliumokhoz, elmélyíti szent Pál tanítását, feltárja szent János apokaliptikus látomásának jelentését. A bibliateológia így egyrészt annyi „teológiát” mutat be, ahány szerzőt találunk a Szentírásban, igazi feladata azonban mégis az, hogy mindezek felett a „*Bibliát, mint egészet*” tekintse, megtalálja szerves folytonosságát, az értelmezési összefüggést, és azt az alapelvet, ami ezen különálló „teológiáknak” egységét biztosítja. Ez az alapelv pedig nem más, mint a közös hit, amely történeti fejlődése során szerves egésszé formálta a két Szövetség könyveit, megszabta korlátait, kiválasztotta a „hiteles” műveket és elvezetett a beteljesítő középponthez: Jézus Krisztushoz. A *bibliateológia a mai ember számára* akarja Isten szavát hallatni. Ez a Szó, ez az Ige — minden tanítási rendszert meg-

előzően — *élményt és hívást jelent* számunkra: Isten maga jött közénk! A bibliateológia *egybefoglalja* az ember tudatelőtti és tudatkezdeti ösképeit, a keleti népek mítikus szimbolumait, amelyek mind átszűrődnek, újjászületnek és új szerepet kapnak a bibliai hit egységének a szolgálatában. Szellemi egységbe fogja össze a mindenkori ember gondolatait, megtanít arra, hogy a köznapi dolgokban egyszerű tekintettel átfogjuk és megragadjuk az Istent.

A valóságok a szimbólum nyelvén

A bibliai ember „akkor” és most is hitben éli át a mindennapi eseményeket, bevonja életébe a kinyilatkoztatást. A keleti ember ezt a magatartását érzékelhető képekben, szuggesztív hasonlatokkal adja át a másíknak. Metaforáit mindegyik saját ízlése és fantáziája szerint alkalmazza. A metaforák általánosan az elvont értelem feltöltésével el is szakadnak valóságuktól, természeti alapjuktól. Példánk: a „rév”-be jutni értelmében már senki sem gondol a folyóparti kikötőre, hanem azt a várt sikert érti rajta, ami végre elérkezett.

A Bibliában nem így van: a konkrét kifejezések mindvégig megmaradnak a maguk realitásában, az emberi tapasztalásba gyökerezve és így anyagi jellegükön át fejezik ki a szellemi valóságot. Megfigyelhetjük, hogy például Izrael világi messiánisztikus reménysege fokozatosan lelkivé bensőségesül és a magasabb istenvárás reményének lesz kifejezője. Az általánosan értelmezett metaforától eltérőleg tehát, a *bibliai szimbólumok állandó kölcsönhatásban maradnak a kinyilatkoztatással*. A bibliateológia szakemberei éppen azt kutatják, hogy a *világ elemei*, az ember átélte eseményei, szokásai *hogyan váltak az Isten és az ember közötti dialógus nyelvévé*, mintegy Isten szavának visszhangjává, kezdve a teremtés eseményének a bemutatásától, végig a kinyilatkoztatás egész történetében. Így bármely dolog, emberi és természeti jelenség és esemény szimbólummá lehet, amennyiben kapcsolatban marad az üdvösség eseményeivel és mindvégig megőrzi közvetítő szerepét. Tehát — és ennek megkülönböztetése nagyon fontos — *valóságos dolgok és megtörtént események azok, amelyek szimbólum módján tovább élnek a kinyilatkoztatás nyelvezetében*. Így pl. *ténylegesen* volt egyiptomi fogság, ami azután a továbbiakban a bűn fogságát is jelenti. A körülmetélés mindennapi ritusa később a lélek körülmetéltségét,

Istennek átadottságát jelenti. Krisztust keresztire feszítették, — és mi mindnyájan keresztire feszítettünk benne a világnak. *A Biblia szimbolikus nyelve tehát a történeti valóságból emelkedik ki, kifejezi a kinyilatkoztatás misztériumait, hogy azután újra visszaadja magát a történelemnek.*

Végül is a Biblia szimbolikus nyelve Jézus Krisztusban nyeri el jogcímét és teljességét, aki emberré lett, a mi „húsunkba” testesült, munkás ember módján élt, táplálkozott, dolgozott és pihent. Ő lett a *cselekvő Kinyilatkoztatás*. Az Ige ezzel a tétével formálta véglegessé a szimbólum kiváltságos útját, ahol ma is végbemegy Isten és ember találkozása. *Az Ige tétében a legegység földi valóságok — így a munka is — teljes értelmét nyernek.* Ezzel a helyzet megfordult: addig az ember képzelete metafora segítségével fejezte ki a valóságot, Jézus Krisztus viszont látható szimbóluma lett minden valóságnak.

A Bibliában mindenütt találkozunk munkálkodó, dolgozó emberekkel. De az akkori kézi vagy mezei munka még nagyon különbözött a mai rendszeres és szervezett munkától. A Szentírás ezért az olvasóban könnyen azt a benyomást keltheti, hogy nem ismeri vagy rosszul fogja fel a munkát. A Biblia olvasása után még nem biztos, hogy egykönnyen eljutunk a munka helyes keresztény értelmezéséhez. A fantáziában véletlenül szerzett, vagy téves vélemények is megragadhatnak. Szükséges ezért az Ó- és Újszövetséget folyamatos egészében áttekinteni, hogy helyes bevezetést nyerjünk a munka valóságába: jól *értékeljük*, megértjük *szenvedés-jellegét* és felismerjük *megváltói erejét*.

A munka értéke

A munka Isten eredeti terve és természetes parancsa, hogy a fejlődő, félkész világot az emberi alkotás színhelyévé tegye. Tehát — az átlagos elítéllettel szemben — a munka nem a bűnből ered, nem annak következménye. Még a bukás előtt „Jáhvén Isten vette az embert, az Edenkertbe helyezte, hogy azt őrizze és művelje” (Ter 2,15). Isten meg akarta osztani alkotó erejét az emberrel, hogy miután a mindenséget létbe hívta, az ember kezébe adja a hatalmát és ez uralma alá hajtja a földet (1,28). — A tízparancs előírta, hogy a hat nap munkája után ünnepelje meg a szombatot (Kiv 20,8). A munkának ez az „emberi hete” tükröződik a teremtés hatnapos leírásában és azt hangsúlyozza, hogy Isten az embert a maga képére teremtette munkája végzésében is. Ezért nem lehet csodálkozni azon sem, hogy a szentíró a teremtést az emberi munka

gesztusaival írja le. Az Úr, mint fazekas „ujjaival” formázza meg az embert (Ter 2,7), „elkészíti” az eget, és a csillagokat „helyükre erősíti” (Zsolt 8,4). Ezzel kölcsönösen megfordítható az a nagyszerű himnusz, amely megéneklé a teremtő Istent és egyben lefesti az embert, aki reggel munkába megy és napestig dolgozik (Zsolt 104,23).

Az ószövetségi Szentírás világosan kifejti a *munka természetes értékét*. Igaz, Istennek munkára vonatkozó akaratát nem találjuk kifejezett parancsba fogalmazva. Ez azonban nem meglepő, sőt természetes, hiszen a munka olyan nyilvánvaló és természetes életfeltétele az embernek, mint a lélegzés. Az ember már jóval előbb elkezdett dolgozni, még mielőtt tudta volna, hogy a munka kötelessége, hogy üdvösségére szolgál. A Bölcsesség írásaiban, — ahol Izrael felhasználta az akkori emberiség általános erkölcsi tapasztalatát — igen szigorúan szól a lustáról, azon egyszerű oknál fogva, hogy „a lustának nincs mit ennie” (Péld 13,4) és, — ha az éhség nem serkenti munkára (16, 26) — végül is éhenhal (21,25). Szent Pál is — magasabb érveit megelőzően — kimondja, hogy „aki nem dolgozik, ne is egyék” (2Tessz 3, 10). A Biblia a lustaságot a züllés egyik formájának tartja és megcsodálja az asszonyt, aki mindig friss és „nem eszi a lustaság kenyerét” (Péld 31, 27); kicsúfolja a lustát, aki olyan, mint a „sáros kő”, mint egy „marék trágya”, amit undorral elhajítanak (Sir 22, 1). Nagyra értékeli a földműves jól végzett munkáját, dicséri a kovács és a fazekas ügyességét (28, 36 sk), megcsodálja Salamon palotáját (1Kir 7, 1—12), mindenek felett Jáhvén templomát (1Kir 6, 7); elítéli ugyan a lelkileg elvakult bálványkészítőket, de elismeri ügyességüket és méltatlankodik, hogy művészetüket ilyen „sem mire pazarolták” (Iz 40, 18).

Izrael nemcsak a *munka* gyümölcsét csodálta, hanem tudta, hogy a munka a *közöségi életnek* szilárd alapja, *társadalmi helyzetük biztosítója*. „Földművelés és kézművelés nélkül egy város sem épülhet fel” (Sir 38,). Nagyon reálisan fogalmazza meg a hajózás három tényezőjét: „a nyereség-vágy, ... a szakmai tudás és a Gondviselésbe vetett bizalom” (Bölcs 14,2) indítja veszeljes útjára a hajóst, aki ezzel is teljesebbé teszi a teremtést, „nehogy a Bölcsesség művei terméketlenül maradjanak” (Bölcs 14,5).

A munka szenvedés-jellege

Amilyen alapvetően érintette a bűn az egész emberi létet, olyan fokban hatott a munkára is; nehezzé és fáradtságossá tette az örömteljesnek szánt alkotást: „Arcod ve-

rejtékével keresd a kenyeredet" (Ter 3,19). Az isteni „átok” nem a munka tényét érinti, amint nem vonatkozik a gyermek világrajövetelére sem, hanem — amint a gyermek szülése az élet fájdalmas győzelme a halálón — úgy az ember mindennapi és véget nem érő küzdelme a munkában olyan árat jelent, amivel a bűn utáni állapotban „megfizeti” azt a hatalmat, amit Isten eredetileg ajándékkal adott a teremtésben. Ez ember hatalma ugyanis megmaradt, de „a föld ellenáll és le kell győzni erejét” (3,17 sk.). A küszködést és szenvedést azonfelül még megkeseríti az a tudat, hogy látszólagos vagy valódi eredményei elmúlnak, amint Salamonról mondja az Írás: „Jön a halál, amely mindent üressé tesz. Mit ért hát neki a fáradságos munkája, a mindennapok küzdelme, a sokféle ügyek gondja és az álmatlan éjszakák? — Minden csak hiúság” (Péld 2,22). A Biblia jól jellemzi, hogy azért lett fájdalmas és sokszor eredménytelen a munkánk, mert a bűn kiterjesztette felette hatalmát: zsarnokság, erőszak, igazságtalanság, kapzsiság a munkának nemcsak nyomasztó terhet ad, de a megosztás és gyűlölet eszközképzévé is teheti. A munkásokat megcsalják bérükben (Jer 22,13), a parasztokat kifosztják a sok adóval (Am 5,11), a nép idegen uralom alatt robotol (2Sám 12,31) és még saját uralkodója is kihasználja (1Sám 33,25 sk.). Ebbe a nyomorult helyzetbe az egyén nem annyira saját hibájából kerül, inkább ez a „munka világa” Adám nemzetségében. Izrael népe Egyiptomban jól ismerte ezt az embertelen életet. Kényszer munkában élt, könyörtelen felügyelők hajszolták, ellenséges nép között, idegen uralkodók hasznára. A munkát úgy szervezték meg, hogy megtörjék az ellenállását, hogy kiirtsák a népet (Kiv 1,8 sk; 2,11 sk; 5,6 sk). Ez már akkor is igazi koncentrációs és munkatábor volt!

A munka megváltó ereje

Járvé kiszabadította népét ebből az embertelen helyzetből és a népével kötött szövetségben a munkát is megtisztította a szörnyű kínoktól. Megmaradt azonban a munka fáradságos jellege. A szombat törvénye egy nyugalmi nappal enyhítette a munka nyomasztó állandóságát (Kiv 20,9 sk), biztosítva a pihenési időt az embernek és minden élőnek (Kiv 23,13). Isten maga a példa, aki dolgozik és aki pihen is. Nem önkényúr, hanem éppen az, aki minket is megszabadít a szolgaságból (Törv 5,15). Törvénye védelmezi a rabszolgát és a bérmunkást: „Napszámosságod bére ne maradjon reggelig tenálad” (Lev 19,13), mert este enni kell adni a családnak. „Ne tartsd vissza a szűkölködő és

szegény napszámosság bérét, se testvéredét, se a jövevényét, aki veled lakik földeden... hanem még napszámosság előtt fizess ki munkadíját, — hiszen szegény és abból tartja fenn életét, — nehogy miattad kiáltson az Úrhoz és Ő majd bűnül tulajdonítsa neked” (Törv 24,14—15). A próféták ismételtlen emlékeztetnek erre a korai „munka-törvényre” (Jer 22,13). Izrael ígéretül kapja, hogy ha hűséges marad a Szövetséghez, munkája termékeny lesz, „Isten megáldja kezei művét” (Törv 14,29), a munka megtermi természetes gyümölcsét: „aki házat épít, lakni is fogja” (Am 9,14).

Amíg az Ószövetség józanul leírja a munka nehézségeit, ellentmondásait, az Újszövetségben Jézus eljövetele felemeli és megdicsőíti az emberi munkát. Jézus fizikai munkás fia (Mt 13,55), maga is munkás (Mk 6,3). Szent Pál is hangsúlyozza, hogy két kezével dolgozik (ApCsel 18,3) és erre büszké is: „Ti tudjátok, hogy ezek a kezek keresték meg azt, ami nekem és környezetemnek szükséges volt. Minden alkalommal megmutattam nektek, hogy hogyan kell dolgozni és ezzel a gyöngéket segíteni” (ApCsel 20,35 vö 1Kor 4,12). Jézus arról beszél, hogy „Atyám szüntelenül munkálkodik, ezért én is munkálkodom” (Jn 5,17), ugyanakkor a földi javakért aggódók munkája elé helyezi az égi javakat: „Ne fáradozzatok veszendő ételért, hanem azért, amely örökre megmarad” (Jn 6,28). A Gondviselés példájára bemutatja az ég madarait, amelyek „nem vetnek és nem aratnak...” (Mt 6,26), a mezők liliomait, „amelyek nem fáradoznak és nem fognak ruhákat” (Mt 6,28). Az egyoldalú szemlélőnek úgy tűnhet, hogy Jézusnál egyszer csekély értéke van a munkának, másutt meg igen nagy a jelentősége. Ezek azonban nem feloldhatatlan ellentmondások, hanem a keresztyén magatartás két, lényeges pólusának dialektikus egyensúlyát jelentik. Beszél ugyanis az evangélium az elvesztegetett munkáról, sőt van önző, bűnös munka is. Ilyen, amikor pl. csak magunknak, vagy — csoportönzés címén — csak hozzátartozóinknak kaparintjuk meg a javakat, túlhasználjuk magunkat, másokat kizárunk a munka örömeiből, eltitkoljuk a könnyítés, az érvényrejtés lehetőségét. Vagy amikor úgy elvesztegetjük erőnket, hogy szellemi lelki értékekhez nem jutunk hozzá: anyagilag meggazdagodunk, de lelkiekben elszegényedünk.

Jézus „radikális és abszolút követelménye”, hogy Isten akarjuk elnyerni és minden más ezután következék, mert „evilág alakja múlandó” (1Kor 7,31). Isten ügyének elsőbbsége érték szerinti és nem időbeni. Nem lehet tehát elhagyni jelenlegi vagy napi kötelességünket lelkünknek valami kedves ájtatossága miatt, hanem úgy kell végez-

nünk munkánkat, hogy azzal jót tegyünk embertársainknak; így az ebből fakadó szeretet fogja elhozni Isten országának békéjét a lelkekbe.

A munkát az evangélium szellemében „helyére kell tennünk.” Elébe helyezni Istent és nem azt tenni az Ő helyébe. Ezzel nem szorítjuk háttérbe, hanem éppen megteremtjük a munka igazi értékét. Jézus nemcsak a hasonlatokat veszi a munka világából: pásztor, szőlőműves, magvető; nemcsak az aratáshoz vagy halászathoz hasonlítja az apostoli munkát (Mt 9,37); nemcsak figyelmesen utal a kiválasztottak foglalkozására (Mt 4,18), hanem egész magatartásával a munkás világába és életszemléletébe helyezkedik. Istent a pásztorhoz hasonlítja, aki az elveszett bárányt vállalni viszi, vagy a házat söprögő asszonyhoz (Lk 15a). A mi tűzhelyünkön sült kenyeret szaporítja meg, nem mennyei eledelt varázsol azok elé, akik az ő szavát hallgatva megéheztek. Ez azonban csak kivételes eset, egyébként ránk bízva a mindennapi kenyerünk megszerzésének és megsütésének gondját. Jézus mindenben, így a munkában is megtartja az emberi felteteleket, a munka alól nem akar feloldani. Istenben bizakodva kell tőle erőt kérnünk — amint ezt a Miatyánkban bemutatja — és azután munkálkodva kell elérnünk üdvösségünket. Szent Pál az új tájak és szokások embereinek tovább fejtegeti Jézus tanítását. Kéri híveit, hogy „kerüljenek minden olyan testvért, aki tunya életet él... hiszen mi sem ettük senki kenyerét ingyen, hanem keserves fáradtsággal, éjjel-nappal dolgoztunk érte, hogy egyikünknek se legyen terhére...” (2Tessz 3,6). Akkoriban ugyanis elterjedt a hír, hogy közel a világvége és már nem érdemes dolgozni.

A munka krisztusi értelme ma és az örök életben

Az új Ádám, Krisztus a bűn terhével nehezített munkának új értelmet adott, hogy az ő módján valósítsuk meg küldetésünket a világban (Zsid 2,5). Kinyilatkoztatta és a természetfeletti szeretet konkrét követelményére alapozta Isten fiainak hivatását, a munkát pedig szolgálatukra rendelte, hogy helyes ítélettel felhasználják azt. Helyreállított királyságát — ami nem e világból való, miként azt az Ószövetségben áhítozták —, ott él minden ember lelkében; olyan, mint a kovás, amely a munkának is megadja lelki ízét. Így kell a szeretet dimenziójában a munkánkból eredő minden kapcsolatból új testvériséget kialakítanunk Jézus Krisztusban (vö. Filemon-levél).

A szeretet törvénye arra kötelez (Jn 13,34),

hogy sokszor önzésünk és érdekeink ellenében cselekedjünk, olykor az igazságosság jogából is engedjünk és amennyiben lehet, csökkentésük mások küszködését, szenvedését a munka területén is. Az Úr végső eljövetele majd a feltámadás fényébe öltözteti a választottakat, és a világ feletti uralmuk Átala és Benne lesz teljessé a halál és a szenvedés felett. De már a mi életünkben is elővételeződik a munka megdicsőülése, még pedig abban a mértékben, ahogyan beteljesedik Krisztusban, ahogyan résztvesz a teremés helyreállításában. Csakis ilyen értelemben — és nem a rabszolgaságba való beletörődésért — írja Szent Pál, hogy ha a rabszolga Krisztusban elviseli életállapotát, már „felszabadult Krisztusban” (1Kor 7,22). Így az ő élete is szimbólum lesz, „amelyben a múlandóság szolgaságából felszabadul, hogy felvegye Isten fiainak dicsőséges szabadságát”. (1Kor 7,31).

Indokolt a gyakori kérdésünk: mindezek feül lesz-e még valami maradandó megvalósított munkánkból? — A Szentírás nem biztat semmiféle evilági messianizmussal: elmúlik ez a világ (1Kor 7,31) és a szakadás a világ jelen és jövő állapota között nem hagy helyet semmi olyan világ-berendezésnek, amely minden változás nélkül átmenne a jövőendő állapotba. Az emberi munka *maradandó* tényezőjét és értékét legjobban talán a szentpáli tanítás síkján lehet értelmezni: „A jelen szenvedések nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez, amely nyilvánvaló lesz rajtunk. A sóvárgó természet Isten fiainak megnyilvánulását várja” (Róm 8,19 sk.). A mennyei Atya „tudunkra adta ugyanis jószágos tetszése szerint akarátának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességében Krisztusban, mint Főben foglaljon össze mindent, ami a mennyben és a földön van”. (Ef 1,10).

A Biblia ugyan sokat szól a munkáról, mégis maradnak még kérdések, nem elégszülhet ki teljesen „szent kíváncsiságunk”. A Szentírás azonban, a maga egységében világosan közli: *Isten arra a reményre hívott meg, hogy a megváltott és a mi munkánk erejében is felszabadult teremés lesz lakóhelye a Krisztusban egyesült Isten népének.* Az Istenbe vetett bizalmunkra a Szentlélek sugallja a választ: „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív föl nem fogta, amit Isten azoknak készített, akik szeretik Őt” (1Kor 2,9). Biztosak lehetünk, hogy — amíg e világban jó lélekkel munkálkodunk — mennyei Atyánk sem télenkedik. A próféták látomásában, szent Pál élményében, Krisztus példájában mégis csak megsejtjük örök mennyei tevékenységünk misztériumát.

Sz. M.

MUNKA ÉS PIHENÉS

„Hiába próbálom eltusolni érzéseimet. Mert ott akkor jöttem rá, hogy baráti segítséggel, de mégis csak ketten, megcsináltunk egy házat... Ezt a kis hajlékot mi építettük. És ez megropogtatta csontunkat, lefogyasztott... és csaknem megölt... *Igy életem át a manuális munka* egytizedek óta sóvárgott gyönyörét. És most újra megtanít pihenni! Nem lazálni, nem üdülni, henyélni, — volt ebben is részem elég — de pihenni... Senki sincs vasból. Elfárad az emberi test. És, *ha joggal pihen, kétszeresen pihen.* Mert vége ennek úgy sincsen soha...” (Geryles Endre, Népszabadság, 1973. ápr. 1.)

A munka és pihenés egymást feltételező és kiegyensúlyozó tényezők. Csak az tud teljes emberségével és egyéniségével dolgozni, aki jól tud pihenni. Helyes pihenésre tanítani az embereket, igazi humanizmust jelent. Mert munkára felkészítenek a tanulmányok, a szakképesítés, vagy végül is betanítják a munkahelyen, de felismerni, kinek hogyan kell pihenni, — ezt tudatosítani kell az emberekben és végsősoron ezt mindenkinek magának kell megtanulnia.

Paul *Chauchard*, francia idegélettan professzor a mai élethez szükséges pihenést mutatja be könyvében (*Travail et loisirs*, Mame, Paris, 1967). Az életnek, a társadalmi követelményeknek megfelelő munka szinte állandó felfokozottságban tartja az idegzetet, épp ezért tudatosan kell kialakítani egy olyan idegi gátlást, amely ezt a túlzott serkentést egyensúlyba állítja. Arra mindenki büszke, hogy érti a munkáját, — de hogy tud-e pihenni, azt már nem kérdezi senki. Munka közben, vagy a szabadidőben elcsalják a kollégák egymást inni, kártyázni. Ötletszerűen megnézzük „valamit” a moziban, színházban vagy üzleti reklámok áldozatai leszünk zsúfolt étteremben, fászdító utazáson, méregdrága üdülőhelyeken.

Egyensúly-eltolódás: ideges túlterheltség

A mai, főleg városi ember legtöbbje kötött munkaidőben, zsúfolt helyeken végzi munkáját, határidőre dolgozik, magasabb teljesítményért hajszolja magát. Ezért gyakoriak a túlterheléses panaszok, fáradtság, idegesség, amelyek nemcsak átmenetiek, hanem maradandó, sőt kóros állapotá is válhatnak.

A munka először is fáradttá tesz. Pihenni, leülni, aludni szeretnénk. S ez rendjén is van az otthoni munkánál, de a munkahelyen nem lehet, mert nem vagyunk készen, eset-

leg hajszolnak vagy nem szakíthatjuk meg a munkaidőt. Ezért már szinte görcsös feszültségben dolgozunk tovább, izgulunk, hogy nem leszünk meg időre, otthon pedig már vár a másik műszak, a család. És amikor minden elkészült, akkor sem tudunk megpihenni. Az izgalom és a szorongás már „tárgyaltanná vált”, „úgy marad”. A szervezet nem tud a munka ütemével lépést tartani és utána feloldódni. Ilyenkor nemcsak egy-egy tagunk fáradt, hanem az idegrendszerünk mondja fel a szolgálatot. Az agy ingerre most már túlfokozatlan hat a szervekre, nemcsak a kötelező cselekvési időre „feszít”, hanem utána is „görcsben” marad. A túlfeszült testrészek, szervek aztán ismét visszahatnak az agyra. Főleg az ingerfelvevő ideg válik túlérzékeny és ilyenkor a legkisebb külső inger: egy köhintés, szó, vagy hangsúly indokolatlanul erős visszahatást vált ki. Ennek pedig rendszerint az a vége, hogy saját túlfokozottságunkat valakire vagy valamire kivetítjük, másokat ártatlanul megtorlásban részesítünk. Nagyon ütök a gyerekekre, gorombán viselkedem az idősekre, vagy — a legjobb esetben — odavágok egy tányért. Végre feloldódtam. Ideges — mondják —, most nem jó hozzá szólni.

Pihenni „akarunk”

Ilyen primér-ösztönös megoldásokat az intelligens embernek ki kell iktatni és helyette meg kell tanulnia tudatosan fellazítani, pihentetni magát. Jól pihenni: bizonyos alapismeret és nem kevesebb akaraterő kérdése. A fizikai munkát mindig könnyebb kipihenni, sőt annak közbeiktatásával könnyebb pihenni; a szellemi fáradtság azonban gyakran nyomasztó érzésként nehezedik ránk. Nem tudjuk fellazítani magunkat s ezért nem tudunk pihenni. A munkából lázas semmittevés lesz, beszélgetésből felelőtlen kibeszélés, megdondolatlan elszólások. A fáradt ember vigyázzon szavaira! Ha az ilyen fáradtságot nem pihenéssel vezetjük le, hanem doppingszerekkel, kávéval, dohánnyal, gyógyszerekkel akarjuk erősíteni gyöngeségünket, esetleg idegesítő filmekben, zárt füstös eszpresszóban keresünk kikapcsolódást, — mindez csak pillanatnyi enyhülést jelenthet. A túlhajszoltságnak hamarosan maradandó változásai is jelentkeznek: belső szervei görcsök, gyomorfekély, gyulladások, cukorbetegség, izom- és idegfájdások léphetnek fel, amelyeket mozgásszervi és testalkati elváltozások kísérhetnek. (Vö. Hen-

rik Seyffarth: Lazítás és légy egészséges, Budapest, 1972).

A Jores szerint a tudományban a szervi változások és betegségek csak mintegy negyedrésznének ismerik fizikai és élettani okait, a háromnegyedrésznének lelki diszpozíciót, pszichogén tényezőzt rónak fel okul. — A mai orvosi pszichoszomatikus szemlélet megfelel a teológiát is mindinkább átalakító antropológiai áramlat felfogásának: amint az ember nem választható le teljesen testéről, ugyanígy lelkétől sem: „Mindig az egész embert éri, ami bármelyikkel is történik”. (Nyíri T.: Antropológiai vázlatok, Bp, 1972. 213. o.) Ez embert ezért nemcsak lelkiéletében, de a gyógyászatban sem lehet lelki és testi „részre” különíteni, sőt ennek is egy-égeit mereven „tájakra” bontani: egyik a szívet vizsgálja, a másik a májat, a harmadik a vesét, és végül nincs, aki az egész szervezetet összefoglalja „emberi” mivoltában. Ugyanilyen egyoldalúság azonban, ha a „lélekkel” olyan lelkivezető foglalkozik, akinek halvány fogalma sincs a lélektanról, a biológiáról és tanácsokat ad olyan kényes és felelős esetekben, amihez még a szakorvost is külön kell felkutatni.

„A szellem adja meg az emberi test sajátos arculatát” — írja Chauchard. Ugyanígy a helyes Biblia-szemlélet alapján sem lehet a testet az ember egyik „elemének” tartani, „hiszen az egész ember hús és az egész ember lélek” (uo. 212). „A Bibliában az emberrel találkozunk, — mondja Xavier Léon-Dufour — amennyiben szellemisége a láthatóság és a tapasztalhatóság dimenziójába került.”

Mindebből világos, hogy a jövő orvosának és papjának a feladata, — természetesen ezzel összefügg a képzése is, — hogy mintegy átfedje az eddigi kettősséget és egységében értelmezze és kezelje az embert.

A pihenés, mint lazítás

A pihenés elkülönítendő a szabadidőtől. A szabadidő a kötelező munkán kívül, az aktív és a passzív pihenés ideje. Ahhoz, hogy egészségesek maradjunk, minden nagyobb erőfeszítés után pihenni kell, — természetesen az igénybevétel és a regeneráció egyensúlyában. A hat-nyolcórás megszakítás nélküli erőfeszítés éppoly káros teljesítményünkre, mint amilyen demoralizáló egy csekély erőfeszítés után a hosszú „lógás”. Itt tehát a *munkaerkölcs védelmében* való pihenésről lehet csak szó. Ha egy munkahelyzetet sokáig erőltetünk — elfáradunk; nemcsak emelésről vagy teherhordásról van szó, hanem a szellemi alkotás köz-

ben megfeszített ülésről és tartásról, sőt az arcizmok merevségéről is. Ilyenkor már azal is megerőltetjük magunkat, hogy az izmok feszülése akadályozza a helyes vérkeringést, a sok ülés ellazítja a belső szerveket, vagy épp görcsbe vonja, s ezzel magunk is feszült állapotba kerülünk. Lazítani kell tehát, illetőleg a feszítés-lazítás helyes egyensúlyát beállítani. A *lazítás* ilyenkor *első sorban külső*. Amennyiben elhagyható a munkagép, az íróasztal, — felkelünk ablakot nyitni, nagyot lélegezni, nyújtózni. Ritmikus fej- és karmozgatás, néhány percig „lyukat nézünk” a levegőben. — Ha valaki tárgyal, vagy ülésezik, legalább testtartását változtassa meg, könnyítsen helyzetén. A legtöbb helyen — minden tudományos tervezés és tervszerű beszerzés ellenére — rosszak az ülőhelyek; a székek, padok dőlése a gerincet fárasztja, feszíti, ha pedig átülünk egy kényelmes karosszékre, bele-süpped a támasztékra váró testünk. —

Hosszú feszültségi állapot után sokan kerülnek alkatiilag a feszültség állapotába. A mindenre megrettenő ember hátrahőköl még akkor is, amikor előre rohanna. Amikor az irodájában rettegő beosztott behúzott vállal, merev nyakkal tekinget, vagy belehajol aktáiba, vagy a röpdolgozatot író, percekért harcoló diák, a gyorsan főző-mosó háziasszony felhúzott vállal, beesett mellettel, merevített karral dolgozik — hamarosan tartása is sajátos jellegűvé válik. Az úgynevezett foglalkozási típusok az állandó funkció bemerevedett struktúráiból keletkeznek. Vannak státuszpókok is, amelyek a „felsőbb-ség” merevségéből erednek: a hátradólt tartás, merev nyak, felfelé irányított fej lehet a góg jele, és hordozója erre hamarosan merevült háttal és lúdtalpas lábbal fizet rá. Végsősorban azért is lehetünk feszültek, mert így neveltek minket. A növekedő test laza tartású, mint a fiatal fa. Mégis, de sokszor hátbavágtak minket: húzd ki magad! A tornán mereven masírozattak, a lányt megszólították, ha nem húzza be a hasát, nem feszíti keblét. Így nem csoda, ha sok fiatal idegesség, indulatosság, vagy kedvetlenség, „feszesség” válik.

A „humanizáció” útján

A külső fellazulás után meg kell tanulni tudatosan *belsőleg is lazítani* magunkon. Ezt nevezik autogén tréningnek. Ha fáradtak vagyunk, legelőször is engedjük el magunkat, adjuk át testünket űlve, vagy fekvé a nehézkes törvényeknek, hogy szinte érezzük a föld vonzóerejét. Ezzel felszabadítjuk légzésünket, akaratunktól függő izmainkat, attól függetlenül működő zsigereinket és las-

san tapasztaljuk a belső görcs feloldódását.

A pihenés további foka — Vitzto svájci orvos szerint — hogy lépünk ki eszmerendszerünkéből, becsontosodott gondolkodási és cselekvési módszereinkből. Kezdjük előlről az életet, mint a kis gyermek, akiknek csak most ébrednek az öntudat és próbáljuk tudatosan végigélni magunkhozterésünket, humanizációnk útját. Csodáljuk meg testünket, nézegessük kezünket, érzékeljük, hogyan tudunk mozogni, miként járunk, eszünk, alszunk. Tudatosan fogjuk fel a hangot, mint egy új csodát, próbáljuk felfogni az illatot, az ízeletet, a színeket. Mint aki eszméletvesztés, vagy nagy betegség után visszanyeri erejét és érzékszerveit, — legyünk hálásak és csodálkozzunk mindenben. Ez a csodálkozás tülmutat pusztán esetleges létünkön és megsejtet valamit a Lét teljességéből. Így válik racionális énkünk eggyé testünkkel. Materializáljuk magunkat, hogy úrrá legyünk materiánkon. Az automatizmusokat könnyed természetességgel tudatosítsuk; így szórazkodató lesz a légzés, a járás, a mosakodás. Újszerűen járjuk mindennapi utunkat, érdekes lesz az utca rendje, a közlekedés, a tolongó tömeg inkább humoros, mint idegesítő és úgy érezzük — minden fölény nélkül —, hogy felettük vagyunk, és mégis gyermekké lettünk. Ezért mondják, hogy kisgyermekkel sétálni pihentető: azonosulunk vele, minden újra titok lesz és csoda.

Az automatizmus tudatosításának másik előnye, hogy *újranevelhetjük önmagunkat*. Megszabadulhatunk a reflexek egyoldalúságától és mivel ismertté lettek előttünk, megszabadulhatunk megrögzött szokásainktól is. Az érzéklés és a mozgásos-cselekvési folyamatokban eddig nem ismert lehetőségekkel kerültünk szembe. Amint az érzéklési befogadás, a mozgásos kihatás egyensúlyát a kezünkben tartjuk, visszanyerjük önellenőrzésünket, nemcsak egyes tevékenységünkben, de egész belső világunkban is és ez elősegíti békénket. Szabadnak érezzük magunkat, mert bensőleg tanultunk meg jót akarni, nem pedig külsőleg kényszerítették ránk. Nem feszültséget és szorongást érzünk többé, mivel a visszaszerzett biztonságérzetünk hatáskörébe vonja érzelmeinket. Így feloldódik a tárgyalannak tartott szorongás. Ezért mindig magunknak kell megválasztani a belső helyzetünknek megfelelő helyes lazító magatartást, hogy öntudatunk, személyiségünk és emberi kapcsolataink kibontakozását szolgálja.

A szabadidő pihenése

A szabadidő helyes eltöltése mutatja legjobban, hogy nem lehet elkülöníteni a mun-

ka-pihenés fogalmát. A társadalmilag hasznos és ezért megfizetett munka jogilag ugyan elválasztható a pihenéstől, de a valóságban az aktív pihenés intenzíven gyümmölcöző, sőt gyarapító munka is lehet, viszont soha nem ilyen főcéllal. Az élet két fontos tényezőjét személyiségünk benső kölcsönhatásában kell tekintenünk. Azaz kinekinek más a munka és más a pihenés. Főleg a városi embernek kell megtanulnia a technizált és mesterséges életkörülmények között is helyesen alkalmazkodni, helyesen élni. Az alkalmazkodás minden élő számára a létbenmaradás alapja. Vissza a természethez! — Rousseau elvét bölcs mértéktartással fogadjuk. Menjünk ki a szabadba, hogy megérezzük egységünket a természettel és a fentebb tudatosított érzékléssel élvezzük a tenger, a hegyek illatát, a lombok és az ég színeit és magunkat egészen elengedve, valóban pihenjünk. Ezért mennek sokan egyszerű körülmények közé pihenni, végigjárva nemcsak a benső hominizáció, hanem a külső civilizáció útját is, a sátorlakástól a nyers-evésig és a napfürdőig. Behozhatunk magunknak betonvilágunkba is egy maroknyi természetet. Igaz, komoly szakértelmet kíván, hogy olyan növényt és állatot tartsunk otthonunkban, amely nem halódik, hanem virul, — mégis, aki ezt megtanulja, nagy felüdülést jelent számára. Egy nap-hosszat tárgyaló jogásznak a legjobb kikapcsolódás az egy óra, amit szóltanul, szemlélődve tölthet kivilágított akvárium előtt. Kollányi Ágoston írja, hogy csak az élő világ összhangjában érzi jól magát; állat és növény mindig van közelében.

A pihenés aktív és passzív formáját váltogatnunk is kell, igényünk, fáradságunk, idegállapotunk szerint. Van, amikor a testi munka, a séta, a túra, máskor a fekvés, napozás, vagy szellemi sport ad felüdülést. Egyszer a csendes magány jelenti a kikapcsolódást, máskor az emberek társasága. Van, aki a családtól távol tud jól pihenni, — mások csak együtt, ha közelükben érzik azt, akit szeretnek, akiről gondoskodniuk kell. Felelősségünk fenntartása mellett bármelyiket választhatjuk szervezetünk regenerálása, további munkaképességünk érdekében. — Azt azonban ne feledjük, hogy társunk, családtagunk is pihenni, kikapcsolódni akar. Bár igaz, hogy a múlt bennünk él és jelenünk szinte „megjósolja” a jövőnket, — mégis ilyenkor felejtünk el mindent a másiktól és az idegen személynek járó megbecsüléssel közeledünk egymáshoz. Köveszük legalább ilyenkor Pégyu elvét: ne hánytorgassuk a múltat, ne csináljunk folytonos gondot a holnapból, a jelen pillanatot élvezzük gondtalanul, — így lesz szabadidőnk, szabadságunk pihentető.

A vallásos embernek nem kell kivonnia magát a többi ember pihenéséből és szórakozásából, *nem kell más tennie, de azért tegye másként*: minden fáradtságában is nagyobb készséggel, több tapintattal és több szeretettel! A vallásos, sőt egyházi embereknek is szükséges a test felfrissítése. Engedjük, hogy kikapcsolódjon saját eszmevilágából, gondolatilag, érzelmileg is pihentesse magát. — Még ma is akad, aki megbotránkozik, ha egy papi ember névnapján jobban örül egy üveg nemes bornak, mint egy ájtatos szentképnek. — A testnek is meg kell adni a felüdülését, ezért illeszkedünk be a többi ember pihenésébe anélkül, hogy az ösztönök felszabadító ereje elsodorna bennünket. Amint a gépszív lazítása sem a szét-esésre, hanem a gép biztosítására szolgál, úgy a test lazítása sem az egyén, a karakter ellazulását jelenti, hanem azért van, hogy erősítsük idegzetünket, fokozzuk az önellenőrzést és akaraterőnket. Az lenne a legnagyobb visszaélés, ha pihenésünk célunk

ellenébe sodorna minket. Aki ismeri adottságait, ismeri gyengéjét, szenvedélyességét, vagy befolyásolhatóságát, annak már előrelátnia kell, mi okoz kárt benne akár munkájában, akár pihenésében.

A keresztény ember pihenésének ez a „máskéntje” éppen az, hogy belátja gyengeségeit és elég alázatos ahhoz, hogy nem tudjon mondani a káros szenvedélyeknek. Hiszen nem csak munkánkban, de pihenésünkben, olykor talán ott még jobban figyelnek ránk: ott is tanúságot kell tenni, hogy az nem öncél, kielégülés és pusztá élvezet, hogy pihenésünk is örömünk a Szentléleekben: „Hiszen Isten országa nem eszemiszom, hanem igazság, béke és öröm a Szentléleekben”. (Róm 14,17). Ezért lesz számunkra pihenés mindaz, „ami a békességet és egymás épülését szolgálja” (uo. 19), mert így a világ is megtudja: „Akár esztek, akár isztok, akár bármi más tesztek, tegyetek mindent Isten dicsőségére!” (1Kor 10,31).
ég.

A KERESZTÉNY UNNEPI MUNKASZÜNET

Mostanában keveset hallani igehirdetésünkben a vasárnapi és ünnepnap munkaszünetéről. Úgy látszik, mintha túlhaladott álláspont lenne erről beszélni, hiszen a legtöbb dolgozó embernek vasárnaponként van ideje arra, hogy egyéni dolgait — házépítést, kertgondozást, háztartási munkákat — elvégezze. Pedig a munkaszünet erkölcsi kötelezettsége nem szűnt meg. Igaz, ma már sem a hívők, sem a lelkipásztorok nem tudnak a „szolgai munka” kizárása alapján eligazodni abban a kérdésben, hogy milyen és mennyi munka végzése bűn a vasárnapokon, de mégis mindannyian érezzük, hogy ez a munkaszünet olyan erkölcsi kérdés, amiből komoly következmények származnak. Ehhez a témához szeretnénk néhány szempontot adni Bernhard Häring gondolatai (1) alapján.

A munka tudatosan megélt életünk nagyobbik részét kitöltő tevékenység, amelynek fizikai-gazdasági értéke mellett erkölcsi értéke is van. A gazdasági értéket aránylag egyszerű megállapítani, mert általánosan elfogadott mutatók szerint mérhető. Az erkölcsi érték már bonyolultabb, mivel at-

tól függ, hogy milyen célok szolgálatában végzi a dolgozó ember.

A marxista *közgazdászok* a munkát így definiálják: társadalmilag hasznos tevékenység. Ezzel a munka közösségi jellegét hangsúlyozzák. Rendszerint többen dolgoznak együtt és a munka eredménye sokakra kihat. Egész társadalmakat érint a munka gazdaságossága, a termékek elosztásának igazságossága, a tulajdonjogok, a munkából fakadó fejlődés, stb.

Ezzel szemben *teológiai*lag úgy tekintjük a munkát, mint célszerű emberi tevékenységet, amely az előbbi társadalmi és gazdasági tényezők *mellett* sokszoros összefüggésben áll üdvösségünk titkaival: a teremtő Istennel, a bűnnel, Krisztussal, az Egyházzal.

Attól függően, hogy figyelembe veszi-e valaki ezeket a vallási tényeket, vagy sem, lényegesen különböző erkölcsi értéket kap a munka. A sok megoldandó és újra átgondolandó erkölcsi kérdés közül, amelyeket a munka értékelése ma felvet, csak egyet szeretnénk kiemelni: *hogyan befolyásolja az istentisztelet kedvéért megtartott munkaszünet, a kultikus nyugalom a munka szemléletét és erkölcsi értékét?*

1. Az emberi munka a teremtő Isten fényében

a) A munka Isten teremtő hatalmának szikrája bennünk

A Szentírás legelső könyvében leírt kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy Isten uralkodói szolgálatra rendelte az embert. Gondunkra bízta az egész világot, hogy csak neki, a Teremtőnek szolgálva uralkodjunk minden teremtményben. (2) De ezt a világ feletti uralmat nem kaptuk készen. Feladatunk, hogy azokkal a képességekkel, amelyekkel emberi méltóságunk révén rendelkezünk, megtanuljunk uralkodni a világon. E feladat megoldása az a tevékenység, amit az imént úgy neveztünk, hogy munka.

Még a bűn után is megcsillan valami istenhasonlóság a munkában, amellyel szellemiségünk pecsétjét verjük rá az anyagvilágra: Isten nagyságát és hatalmát a világgal szemben első fokon a teremtő szó fejezi ki, amellyel létbe szólított mindent. Ez a nagyság csillan meg bennünk, amikor munkánkkal a dolgokat az egyik létformából a másikba készítjük át. Igaz, nagyon halvány a hasonlóság, hiszen nekünk sok fejtorésbe és fáradságba kerül minden eredmény, de a fontos az, hogy ez a hasonlóság bármilyen fokon is, de van! A hívő embernek ezért jelenthet utat a munka Isten felé.

b) A kultikus nyugalom részesedés Isten nyugalomában

Isten igazi nagysága azonban nem a teremtesben mutatkozik meg, hanem abban, hogy abszolút világleletti. Mérhetsenül felettünk áll és egészen független teremtményeitől. Semmi olyan lehetőség nincs Istenben, ami ne volna tökéletesen megvalósulva, ezért nem ismeri saját isteni életében a változást és az időt.

Az a kultikus nyugalom, amit a keresztény ünnepnapokon az Egyház megkíván, ebben az isteni nyugalomban akar részesíteni egy rövid időre. A hívő ember tudja, hogy Isten világában sokmindent neki kell elvégeznie, de tisztában van azzal is, hogy az az idő, amit Teremtőjének szentel, nem vész el. A munkaszünet alatt Őrá akar figyelni, tiszteletét akarja feléje kifejezni, s ezzel nem hogy csorbát szenvedne világ feletti uralmunk, hanem éppen ezáltal szentelődik meg, lesz a teremtő mű folytatásává.

2. A kultikus nyugalom Krisztus fényében

a) A kultikus munkaszünetben találkozunk a Megváltóval

Krisztus is úgy vette magára a munkát, mint fáradságos, kudarcoknak kitett emberi

tevékenységet. Mint ács, nem használta csodatévő erejét, hanem a megváltás eszközüvé avatta a munkát. Engedelmességét nem csak a kereszten mutatta meg mennyei Atyja felé, hanem akkor is, amikor elfogadta a názáreti évek munkás életét. Így lett a büntetésként kapott munka Krisztus kezében megváltó áldozatának összetevője.

Aki az ünnepnapokon részt vesz a szentmisén és csatlakozik Krisztus áldozatához, az alkalmat talál arra is, hogy megossza Vele gondjait. Az elmúlt hét terheit úgy teszi le az oltár elé, mint engedelmességből és engesztelésből viselt terhet. Közben a munkát ismerő Krisztustól erőt meríthet a következő hétre. Így a mi munkánk is jó szívvel vállalt engesztelés eszközüvé válhat. S aki hagyja, hogy Krisztus hetente egyszer levegőt vándoroljon a munka terhére, úgy fogja újra felvenni azt, mint az Úr könnyű és édes igáját. Megtapasztalja, hogy Krisztus hajlandó munkatársunk lenni s ha vele dolgozunk, segít, hogy életünk gyümölcse megdicsőítse Istent.

b) A kultikus nyugalom részesít a feltámadt Krisztus nyugalomában

Krisztus feltámadása óta a hívő közösségekben a hetedik nap nyugalma többet jelent, mint csupán a Teremtő megnyugvását műve felett. Krisztus, miután végigdolgozta rejtett életét, végig fáradozta három nyilvános évét és átszenvedte a nagyhét keserves napjait, a feltámadás Uraként lépett be Isten boldog nyugalomába. Nincs többé hatalma rajta a fáradságnak, a szenvedésnek és a halálnak, legyőzte a bűnt minden következményével együtt. Tevékenységében nem kötik többé a világ fizikai törvényei, és most már Isten abszolút nyugalomból építi Egyházát.

Az Úr megígérte, hogy megosztja velünk a sorsát: „Ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is” (3), s imádkozott is azért, hogy ez megtörténjék: „Atyám, akarom, hogy akiket nekem ádát, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit Te ádát nekem, hiszen Te szerettél engem a világ teremtése előtt” (4). A keresztény ember életének célja, hogy ebbe a dicsőséges nyugalomba eljusson. Ünnepnapjaink kultikus nyugalma ezt a jövőt elővételezi, megtörve hétköznapijaink egyhangú sorát.

3. Az ünneplő és ünnepelni nem tudó ember különbsége

A komolyan hívő keresztény az imént felsorolt szempontokra építi munkás életét és így ünnepel. A munka neki is olyan teher, amely újra meg újra megkínózza, probléma neki is a gazdaságosság és minden társa-

dalmi következménye, de munkája nem öncél. Amikor ünnepel, Istenében lélegzik, benne frissül fel. Neki szenteli ünnepi nyugalmát és az istentisztelet, elsősorban a szentmise alatt felszabadul a munka és a gondok nyomása alól, hiszen Teremtőjét tiszteli, akinek képét viseli magán és Megváltójával találkozik, akitől erőt és eligazítást kaphat. Az ünnep után úgy veszi fel újra a munkát, mint Krisztus munkás életének és keresztjének ráeső részét, amellyel engedelmességét és bűnbánatát fejezi ki és Krisztus-stílusú életet tanul belőle.

Ha valaki nem tud ünnepelni, nem meri egy napra sem kiszakítani magát munkája kötelekeiből, rabszolgája lesz olykor a haszonnak, máskor a fejlődésnek. Igazában egy önmagára záródó kör csapdájába kerül, ahonnan nem tud kitörni: dolgozik, hogy gondtalanabb legyen pihenése, hogy jobban menjen a munka. Ahhoz, hogy ebből a körből ki tudjon törni, kell valaki, akiért dolgozik, különben a munka eltárgyasítja és felemésztí az embert. Ha van valaki, akinek a munka eredményét akár közvetlenül, akár mint munkabért el lehet ajándékozni — és a dolgozó ember ezt az ajándékozó gesztust meg is teszi, — már a felebaráti szeretet világába lépett, ahonnan nincs messze a Teremtőt és Megváltót ünneplő istenország.

Hogy a munka területén ki hogyan áll,

hogyan értékeli a munkát: rabszolgája-e, vagy ura; tehernek éli-e meg vagy Krisztus keresztjének ráeső részeként; átoknak tekint-e, amit, ha tetszik, ha nem, vonszolni kell, vagy útnak az örök élet nyugalma felé — ezt a kultikus nyugalom megtartásával, komolyan vételével mérhetjük le. S ha az ünnepnap munkaszünet kérdésében ítéletet kell alkotnunk, vagy tanácsot kel adnunk, feltétlen figyelembe kell vennünk a munkaszünet előbb felvázolt szempontjai szerint: elviseli-e a munka és a munkaszünet keresztény értékelése ezt a munkát ünnepnapon? Valóban annyira halaszthatatlan-e, hogy felment a munkaszünet törvénye alól? Ha igen, nem fogja megzavarni az ünneplés lelki oldalát. De ha nem, akkor a feleslegesen vállalt, végzett, vagy végeztetett munka megfosztja az embert attól a felemelkedési lehetőségétől, amit Isten a kultikus munkaszünet törvényében felkínált neki.

JEGYZETEK:

1. Bernhard Häring: Das Gesetz Christi II. kötet 306—316. o. — 2. A szentmise negyedik kánonformájában. — 3. Jn 12,26 — 4. Jn 17,24.

Diós István

ÖTVEN ÉVE HALT MEG GIESSWEIN SÁNDOR, A MODERN VILÁG FELÉ KITÁRULÓ EGYHÁZ MAGYAR ÜTTÖRŐJE

A sikerekben gazdag, de súlyos megpróbáltatásokat se nélkülöző élete a kis vidéki mezővárosból, Tatáról indult el. 1856-ban született, apja az Eszterházyak gazdatisztje volt. Középiskoláit a tatai piarista, — majd mint kispap, — a győri bencés gimnáziumban végezte. Teológiai tanulmányait Bécsben kezdte és Budapesten fejezte be. Zalka püspök 1878-ban szentelte pappá. Rövid káplánkodás után a győri aulába került, 1897-ben kanonok lett. Zichy Nándor ajánlatára 1903-ban szinte egyhangúlag a Szt. István Társulat alelnökévé választották. Ettől kezdve életét nagyrészt Budapesten töltötte, de győri lakását is fenntartotta. 1905-től keresztény szocialista programmal élete végéig a mosonmagyaróvári kerület képviselője volt. 1909-ben pápai prelátus lett. A Tudományos Akadémiának, számos hazai és külföldi társadalmi és kulturális egyesületnek volt vezető tagja. 1923. nov. 15-én, előre

megérezve halálát és felkészülve a nagy útra, távozott az élők sorából.

GieSSwein a XIX. század végén meginduló polgári katolikus szervezkedésnek Zichy Nándorral, Prohászkaival együtt egyik kiváló egyénisége volt. Tudományos és társadalmi tevékenységével már Győrött országos hírnevet szerzett, sőt külföldön is ismerté vált neve. Budapesti munkássága országos és nemzetközi méretekben bontakozott ki. Erre az alapot kitűnő szellemi képességei és nagy nyelvtudása szolgáltatta. Nyelvtudása segítségével eredetiben ismerte meg a kor tudományos fejlődésének legújabb eredményeit, és az akkor kibontakozó nemzetközi egyesületekben német, olasz, francia, angol nyelven mondta el értékes hozzászólásait, tartotta előadásait.

Eszménye volt a reneszánsz uomo universale-ja. Mind irodalmi, mind gyakorlati tevékenységének alapja keresztény humanizmus-

sa volt. Ennek fényénél kereste kora laicizált műveltségének és szilárd meggyőződésen nyugvó hitének harmóniáját.

Az imperializmus korszaka kiélezte a belső társadalmi feszültséget és a nemzetállamok közötti versengést. Ez irányította Giesswein figyelmét arra, hogy keresse a szociális kérdések, a háború és béke problémájának, és a nemzetek békés egymás mellett élésének megoldását a korszerű keresztény szelvényben.

Lényegében reformista irányzata miatt egyre távolodott a mindinkább megmerevedő konzervatív és sovíniszta irányba haladó közéleti katolicizmustól. Viszont az elveknek mindinkább forradalmi bátorsággal való kiállásával közeledett a radikális polgárság és a szociáldemokrácia felé. Felismerte bennük a humánumot, mely lényegében keresztény forrásokból is származott.

A közéleti katolicizmus törést látott Giesswein ideális pályakezdete és elhajló pályavége között. Ma, ötven év távlatából, az Egyháznak a modern világ felé való kitérülése után úgy látjuk, hogy a pályavég nem le-törés, hanem úttörő tevékenység volt a tágabb értelemben vett lelkipásztori tevékenységnek azon a területén, ahol ma elsősorban a világi hívek kötelesek lelkipásztorkodni, de ha a szükség úgy kívánja és az Egyház érdeke követeli, a papok is végezhetnek lelkipásztori munkát. Giesswein ezért nemcsak korszerű lelkipásztor volt a maga korában, hanem egyben úttörő modern világunk felé.

Gondolatvilágának és tevékenységének mélyebb megismerése céljából néhány szemelvényt hozunk írásaiból és beszédeiből.

Ahogy ő visszatekintett munkásságára

Talán e csekély ajándékkal hálálhatom meg az emberiségnek és édes hazámnak azt, hogy a Gondviselés kegyelméből negyven éve forgatom a tollat. A tudomány és szociális publicisztika különféle terein tettem ezt, de soha nem tettem oly nagy örömmel, mint akkor, midőn hazám népét az emberiség és emberiség érzelmi kapcsolataiba beilleszteni segédkeztem, mert — nézetem szerint — ez ma egyszersmind a legnagyobb hazafias feladat, amely által nemzetünk és hazánk restaurálását a legjobban szolgálhatjuk. (Háború és béke között, Bp. 1921. 10.)

Örök elvek, változó világ

Van egy dolog, amely nem veszt el addig, míg ember él a földön: ez a kulturális haladás. Lehet ugyan ebben is visszaesés,

de egyének és államok romjai közül is csak újra kihajt a kultúrának elpusztíthatatlan csírája. (G. E. 168.)

Egy dolog bizonyos, a legmostohább idők között sem szabad egy nemzetnek sem két dologról megfeledkeznie: a múlttól és a jövőről. Amely nép csak a jelennek él, amely nem emlegeti ősei nagyságát... melynek nincsenek nemes céljai... nincsenek vezérei, akik a népet eszméikért lelkesíteni tudják, azt a népet a legszerencsésebb körülmények se tudják nagyvá tenni. (A. É. 1917. 66.)

A múlt és jövő kapcsolatát nemzeti öngyilkosság nélkül nem szabad elveszítünk. Az a nemzet, mely múltját nem tudja megbecsülni, jelenében nem fogja a jövő háláját kiérdemelni. (K. Sz. 1918. X. f. 865.)

Minden törvényben kell lennie valaminek a lex aeternából, az örök törvényből, az igazságosság kútfejéből, de nem hiányozhatik belőle az, amit az idő és hely körülményei beléje diktálnak. S azért, amíg a törvény lelkét képező alapelvek abszolút értékű, addig ennek alkalmazása rendszerint relatív értékű. Nem tesz és nem akart sohasem kivételt tenni ez alól az egyházi törvényhozás sem. (A. É. 1918. 55.)

A kereszténység külsőleg nem szüntette meg egy tollvonással a szolgai állapotot, — mert ha ezt tette volna, talán sokezer ember éhen halt volna, — de a szolgát urának testvérévé tette. (G. E. 39.)

Amit a tudomány és a vallás ellentétéről beszélnek vagy írnak, nem az igazi tudománynak és nem az igazi vallásnak a tusája, hanem a vallásnak vagy tudománynak illetéktelen területre való átviteléből keletkező ellentét. (G. E. 50.)

Az emberi megismerés, melynek koronája a tudomány és az emberi szív ösztönszerű vonzódása a természetfölöttihez, aminek a vallás a koronája, nem lehetnek ellentétes ható erők, hanem az élet harmónikus kialakításának tényezői. (G. E. 53.)

Ha talán naív tévedésnek mondhatjuk azt a szociális optimizmust, amely minden hiba és foltnélküli társadalmat tart elérhetőnek, mindenesetre nagyobb, mert esetleg végzetes hiba az a pesszimizmus, mely minden társadalmi bajt javíthatatlannak tart. Emellett nemcsak haladásról nem beszélhetnénk, hanem hanyatlásnak kellene bekövetkeznie... ez vigasztalanabb a Nirvánánál. (G. E. 142.)

A reneszánsz kora túlzásba ment akkor, midőn a jelent a múlttal pótolni, sőt félrelétni törekedett... nem kisebb túlzásba esnek azok a túlmoderne, akik az elmúlt idők minden gondolatát, eszméjét, csak lebecsülni tudják és abban tetszelegnek, hogy ők a

megszokottól, a hagyományostól teljesen föl szabadítják magukat, bár ebben a képzelt eredetiségben nagyon kevés az az új, ami jó és szép is volna. (A. É. 1917. 69.)

Kultúra, nacionalizmus és internacionalizmus

Az igazi kulturális munka nem az elválasztásban és féltékeny elszigeteltségben, hanem a kapcsolatok megteremtésében rejlik. Ez minden korra nézve áll, de még inkább fokozottabb módon a mienkre, melynek főproblémája éppen az, hogy a nemzeti géniusz és nemzetközi kultúra közötti kellő harmóniát megalkossa. (A. É. 1917. 67.)

Minél jobban fejlődik a kultúra, annál jobban törekszik az általános emberi, a humanizmus felé, de sohasem teheti ezt az egyénnek és a kollektív egyéniségnek, a nemzetnek a megtagadásával. (G. E. 45)

A kultúra az a nemzet életében, ami a növény életében a virág... A virág nemcsak poézis, hanem az élet legfontosabb valósága, amely a növénynek fennmaradását, fajfenntartását mozdítja elő és terjeszti. Így a nemzetek életében is a kultúra nemcsak luxus-portéka, nemcsak dísz, hanem egyszerűen az igazi életfenntartó elem, amely a nemzetnek örök életet tud biztosítani. (P. B. 1912., G. E. 226.)

Zrínyi Miklós a legszebb virága volt a harmónikus népeket egybekapcsoló szellemnek, melyről a mai kornak nincs is tiszta fogalma. Ma egyfelől színtelen és jellemtelen kozmopolitizmussal találkozunk, mely „ubi bene, ibi patria” elve szerint a nemzeti érzelmeket cserekereskedés tárgyává teszi, másfelől pedig egy rövidlátó, magát túlbecsülő s másokat lenéző és lekicsinylő sovinizmus választja el a lelkeket és teszi lehetetlenné a testvéries megértést és közös kultúrmunkát. (A. É. 1918. 57.)

Ha sokszor úgy is van, mint Spengler panaszkodik, hogy a költő, a pap, a tudós mind zsurnalisztává lettek, azért maradtak még igazi költőink, igazi papjaink, igazi tudósaink, ha számra kevesebben is és ha szakvuknak nincs is ma az a súlyuk, aminek lennie kellene. (K. Sz. 1920. 523.)

Élvezettel és sok tanulsággal olvastuk el Spengler könyveit, de mikor letettük, megint elővesszük szent Agoston örökbecsű könyveit az Isten városáról, amelyből megtanuljuk, hogy az embereknek, nemzeteknek és birodalmaknak van céljuk, éspedig az, hogy a Gondviselés tervei szerint dolgozzanak Isten városának felépítésében. És ez minden kultúrának igazi forrása és fenntartó ereje. (K. Sz. 1920. 525.)

Háború, béke, népek szövetsége

A háború nem a hadüzenettel és puskák ropogásával és nem az ágyúk szavával kezdődik. Benső okai már évek és évtizedek óta működnek. A hegyi beszéd és tízparancsolat felfüggesztése is nem a mi Szerbiához intézett ultimátumunkkal vette kezdetét. Benne volt az már abban a kettős morálban, mely az egyéni és állami tevékenységet más-más látószögből ítéli meg. (K. Sz. 1918. 868.)

Az emberiséget a természet százféle támadásai ellen vértező tudomány, ma az emberítés és pusztítás tudományává lett. (A. É. 1917. 65.)

Áldozatos lelkekre van most szükség, kik az apostolok és misszionáriusok elszántságával és igénytelenségével lépnek a felbőszült elemek elé s akik a hegyi beszéd igazságait saját példájukkal is hirdetik.

A sok vér nem azért folyt, hogy az erőszakos hódítási világa új cégér alatt újból megkezdődjék s hogy a nacionalista imperializmusban csak a szereplők cserélődjenek ki. Új világrendnek kell kezdődnie, mely a nemzetek testvériségén és egyenlőségén épül fel. A francia forradalom meghozta az országok határain belül a jogegyenlőséget és testvériséget, a mostani világháború forradalmának meg kell hoznia a nemzetközi egyenlőséget és testvériséget. (K. Sz. 1918. 870—873.)

A világháború által a nemzeti önhittség még inkább megnövekedett és még mindig sokan vannak, akik ezt továbbfejlesztve, a világot ezáltal újra lángokba akarják borítani, mert önző érdekek az, hogy itt a földön ne legyen béke... A jövő azonban azoké, akik a békét hozzák a világ számára.

Ha minden népnél meglesz az igazi demokrácia, akkor a népek meg fogják érteni egymást és akkor ebből a demokráciából kialakulhat a népek szövetsége. (P. B. 1917., G. E. 242.)

A korszerű keresztény teokrácia és dialógus

Mi eddig csak a középkor külsőségeit kezdtük utánozni, de szelleme ismeretlen maradt előttünk; műrestaurátoraink a gót dómokból — néha túlzó radikalizmussal — eltávolították a későbbi idők barokk díszítményeit, de a mi társadalmi intézményeinkben mi még mindig barokkizálva vagyunk. Innen van aztán a sok társadalmi anakronizmus és történelmi hazugság, melyek folytonos igazságtalanságaikkal és igaztalanságaikkal bántólag hatnak lelkünkre és elég-
telenséggel töltik be a szívüket.

Elavult szimbólum számtalan van a mi társadalmi életünkben és intézményeinkben. Ezekkel hitettük el sokszor magunkkal, hogy állami életünk keresztény, pedig nem volt az. A világháborúnak kellett jönnie, hogy ennek a kereszténytelenségnek a tudatára ébredjünk.

Az új idők nyelvén és mentalitásán át kell a szívekhez férkőznünk s azokat a hegyi beszéd örök igazságai szerint orientálni. A misszionárius nemcsak keresztet és katekizmust visz magával, hanem ástót, kapát... no meg gyógyszereket a különféle betegségek ellen. Munkával és karitással dolgozik, fárad, kultúrát terjeszt; így kell nekünk is Krisztus országát a változó államformákon keresztül fenntartanunk.

Egy nap elmúlt a világtörténelem ezeréves napjaiból. Csillagzata most száll alá vérvörös színbe borítva a látóhatárt. Mi Krisztussal búcsúzzunk az elmuló naptól és Krisztussal köszöntjük az új idők felkelő napját, a ma született magyar népköztársaságot.

Ha a mostani, bármily fejlett, de belül korhadt kultúrvilágra reá ront a szocializmusnak bámulatosan szervezett ereje, mi nem csendőrpuskákkal és gépfegyverrel álljuk útját, hanem békésen a kereszt jelével jövőnk feléje és azt mondjuk neki: e jelben, csak e jelben fogsz győzni és új világot, új társadalmat és műveltséget teremteni. Krisztus szeretete nélkül nem alkotjátok meg a nemzetek szövetségét, mely a mi ideálunk is. (K. Sz. 1918. 866—875.)

Egyenlőség és Testvériség manapság általánosan hangoztatott jelszavakká váltak, a valóságban azonban alig léteznek... ez az egység áttörte az emberi faji egységének gondolatát... a fajt faj ellen, az osztályt osztály ellen uszította. Ez kaotikus egység-gondolat, amellyel szembe kell helyeznünk a harmónikus egységet, hogy így a béke és kölcsönös egymást megsegítés harmóniája által lehetővé tegyük a népeknek egymás mellett való megélhetését és ezáltal megakadályozzuk a barbárságba való vissza-süllyedését. (A nemzetközi jog alapelvei. G. E. 190.)

Az új tanítás (a kereszténység) nem teremtett szociális forradalmat, de terjesztett megváltozott szociális gondolkodást, mely azt, ami azelőtt csak fenkölt lelkek kincse volt, közvagyonná tette; az igazságosság érzetét fölgerjeszteni, lángragyújtani s tevékenységbe hozni, — ez a kereszténység szociális feladatának kvintesszenciája. Nem az a direkt hivatása, hogy új jogi intézményeket létesítsen, vagy régieket feldöntsön; hanem az, hogy bevilágítson az emberi és társadalmi élet minden zugába, rejtekébe, hogy felrzza az alvó lelkismereteket, védelmébe vegye a szegényeket és gyengéket.

(Társadalmi problémák és ker. világnézet 1908. G. E. 144.)

A keresztény kultúra kiváló tényezője, hogy a lelki és világi hatalom közötti harmóniára törekszik. (Ker. kult. lényege. 1920. G. E. 48.)

Ne féltsen senki sem a szolidaritás és testvériség érzelmeitől az egyéniség szabadságát és sérthetetlenségét. Az egyén, aki a mai szociális viszonyok mellett és a munkamegosztás előrehaladásával mind egyoldalúbbá válik, épp azért is mindinkább reaszorul a szolidaritás kölcsönös kötelekeire; minél individuálisabb lesz az egyén, annál szolidárisabbnak kell lennie a társadalomnak. (G. E. 138.)

A keresztény felfogás szerint a magántulajdon nem föltétlen és nem kizárólagos s az élet magasabb jó, mint a magántulajdon, általános szükség esetén a magántulajdonnak háttérbe kell szorulnia.

Magában véve a kereszténység se nem kollektivista, se nem a magánbirtoklás föltétlen védelmezője.

Csak egy dolog nem fér meg az igazi keresztény szellemmel, s ez a társadalmi igazságtalanság, akár kollektívizmus, akár individualizmus leple alatt történjék. (G. E. 150—155.)

Súrlódások mindig lesznek és kell is, hogy legyenek, mert súrlódás nélkül nincs mozgás, de a súrlódásnak nem szabad oly mérvűnek lennie, hogy belőle tengelyégés származzék. (G. E. 48.)

Az állat fölött a természet uralkodik, az ember pedig a természet fölött tud uralkodni, s annál magasabbra száll, annál jobban és merészebben halad előre, minél jobban tud a természet fölött uralkodni. (G. E. 44.)

Rövidítések: A. É.: A Szt. István Akadémia Értesítője. — G. E.: Giesswein Emlékkönyv. Bp. 1925. — K. Sz.: Katholikus Szemle. — P. B.: Parlamenti beszédek.

Jánosi Gyula

Könyvfigyelő

A Szent István Társulat legújabb kiadványai:

Sinkó Ferenc: A fekete madár és egyéb elbeszélések.

Bárdos Lajos: Missa de Angelis és a latin ordinárium többi énekei.

Szigeti Kilián: Missa Hungarica.

TEOLÓGIAI LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

DIAKONUS KÉPZÉS A RÓMAI EGYHÁZMEGYÉBEN

A 2. Vatikáni zsinat egyháziról szóló rendelkezésének, majd VI. Pál diakonátusra vonatkozó Motu propriojának (1967) hatására a világ különböző részein egyre terjed a diakonátus gyakorlatának bevezetése. 1972-ben az olasz püspöki kar is foglalkozott a kérdéssel, és elhatározta a diakonusképző központok felállítását.

A római egyházmegyében jelenleg 70 férfi készül elő a diakonátus felvételére. Életkoruk általában 20 és 45 év között van (a legfiatalabb 19 éves). Foglalkozásukra nézve van közöttük kereskedő, munkás, orvos, mérnök, felső tanulmányait végző tanuló stb. — Többnyire családos emberek. A jelöltek hetente találkoznak a Diakonus-képző Központban (Centro Diaconale di Roma). Hitbéli és gyakorlati képzésüket egyrészt e heti előadások és könyvek, jegyzetek segítik elő, másrészt nem kisebb jelentőségű számukra az a tény, hogy már a kiképzés idején is aktívan résztvesznek a lelkipásztori munkában: a liturgikus cselekményekben, hitoktatásban, jegyesoktatásban, vagy a felnőtt keresztényoktatások tartásában.

A Vatikánban kiadott „Osservatore della Domenica” c. lap részletesen foglalkozott a római centrum életével és jelentőségével (1973, IV. 15). A folyóirat hangsúlyozza, hogy „az Egyház egy, a múltban bevett gyakorlatát fedezte most fel újra jövője számára”; s e „felfedezés” több szempontból is fontos. Teológiai téren a cikk utal a szent-ségi kegyelem erejére; lelkipásztori vonatkozásban pedig rámutat, hogy a diakonátus szolgálata egyrészt aláhúzza Isten népének — minden egyes kereszténynek — egyetemes papi küldetését és felelősségét, másrészt nagy segítséget jelent a kor részben új pasztorációs problémáinak legyőzésében, különösen azáltal, hogy tehetővé teszi a kis

keresztény szeretetközösségek kialakítása iránti igény megoldását.

(tomka)

A TEOLÓGIA hasábjain többször szerepelt a nőknek az összegyűlésben, különösen pedig a magyar egyházban betöltött szerepének kérdése, illetve nem egyszer elhangzott az a kérdés, hogy a nők is végezhesenek teológiai tanulmányokat, és kapjanak helyet a magyar egyház életében. Ezzel kapcsolatban nem kerülheti el figyelmünket az a tény, hogy a *Vatikán közvetlen fennhatósága alatt álló római pápai egyetemeken* nemcsak az természetes, hogy a hallgatók soraiban számtalan nő is helyet foglal (részben azért, hogy teológiai-keresztény képzettségüket növeljék, részben azért, hogy a későbbiek során különböző „egyházi feladatkörökben” helyezkedhessenek majd el), hanem egyre inkább az is megszokottá válik, hogy a nagyobb részt mégiscsak papokból álló hallgatóság oktatásában, illetve továbbképzésében női „tanerők” — tanársegédek — is résztvesznek.

A bencés rend római egyetemén (az Ate-neo di S. Anselmóban) több napos teológiai szimpoziumot rendeztek az 1973-as évi nyári szemeszterével kapcsolatban. A szimpozium a szentségben, s ezen belül a *nők papságának* kérdéseivel is foglalkozott. Az előadó — P. Vagaggini, a Pápai Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja — hangsúlyozta, hogy semmi akadályát nem látja a nők pappá szentelésének, és lehetségesnek tartja, hogy rövidesen megérik az idő e probléma pozitív megoldására is. A kijelentés, illetve ennek teológiai megokolása semmiféle ellenkezést nem váltott ki a résztvevők között.

a. nc.

A BETEGÁGY MELLETT

„Újra felfedeztük emberi testünket, és a tudomány minden tekintetben megerősítette az ember egységét és teljes oszthatatlanságát.” J. Ratzingernek ezen megállapításából (Mérleg, 1972/4; 357.) indulunk el, amikor a betegágy melletti feladatunkat, küldetésünket felülvizsgáljuk. Nem feledhetjük, hogy a beteg még evilág lakója, akihez nem egy más-világ behívó-kézbesítőjeként, hanem az egész embert támogatni, segíteni akaró embertestvérként kell közelednünk. Ha az orvos, nyilván orvosi oldalról nézve, ezt írja: „Az összes testi segítség megadásán túl... az egész embernek kijáró megértést és törődést kell nyújtanunk. A testi és lelki kínok nem választhatók el egymástól” (dr. Hárdi István: Ápoláslelektan, Bp. 1966. 54.) — akkor ezt fordítva: a pap oldaláról is tudomásul kell vennünk.

Bizonyos, hogy betegség esetén nemcsak a fizikai energiák összefogásával igyekszik a szervezet a betegség kiküszöbölésére, hanem ide fordítja a lelki energiákat is. A fájdalom, gyengeség, a súlyvesztés és egyéb tünetek egészen le tudják foglalni a gondolatait, lelki tevékenységét. Innen indulnak el esetleges, — talán türelmes meghallgatást igénylő — panasza. Nagyon fontos, hogy ezek meghallgatásához mindig legyen időnk és erőnk. Ha belépünk egy beteghez, nyugodtan vegyük fel elsősorban a jószándékú látogató szerepét. Végül is a beteglátogatásra közvetlenül adott Jézus utasítást, (Mt 25, 36), a megkenésre „csak” Szt. Jakab apostol közvetítésével (Jk 5,14). Jobb, ha nem is mindjárt az imádság harsogásával lépünk be, hanem a szeretetteljes emberi érdeklődéssel: hogy van; mit érez; fogott-e; van-e étvágya? Miután így ezekből a lelkét teljesen lefoglaló gondokból kiadhatott valamit, sikerült egy kis „helyet” készítenünk lelkében, ahol lábat vethessen a test-feletti érdeklődés is.

Ezt a „helyet” bővíthetjük, ha az életbe, gyógyulásba vetett reményét visszahozhatjuk, vagy növelhetjük. Az élet szolgált példákat ahhoz, hogy ismerőseink köréből a „hasonló betegségből” való felgyógyulásra hivatkozhatunk. Minden negatív példa említését okvetlen el kell kerülnünk. Ilyeneket ugyanis hoz számára a félelem. A remény felkeltésére különösen szükség van olyan betegnél, aki még nem jutott el az apátia állapotába, s így ragaszkodik az élethez. Lehet, hogy a mi biztató szavunk jelenti számára az egyetlen reménysugarat, mert környezetében nem tud hosszabb időn át úgy viselkedni, hogy az esetleges szomorú

realitásokat ne sejtetnék akaratlanul is a beteggel. Sajnos, nem mindenki veszi tudomásul Axel Munthe-nak, a híres svéd orvos-írónak, — bizonyára a gyakorlatból leszűr — figyelmeztetését és jótanácsát: „Senki sem akarja tudni, hogy mennyire beteg. Mindenki fél a haláltól, s megvan rá a jó oka. Mennél kevesebbet tudnak beteggeink az igazságról, annál jobb nekik. Orvosok és uralkodók maradjanak háttérben” (S. Michele regénye, 152. o.). Vagyis ne nyilatkozzanak olyat, ami a reményt kioltja: Itt meg kell említenünk egy szakemberek és „jól-értesültek” — de sajnos egyháziak körében is — elterjedt hibát, a betegségekkel kapcsolatos pesszimizmust. Ha egy leletből három betegségre lehet következtetni, akkor biztosan a legrosszabb kap a hír szárnyára. Ez nemcsak a humánus magatartással, de a pszichológiával is ellenkezik, s ha a beteg eljut gyógyulásában komoly ártalmat jelenthet. Hiszen köztudomású, hogy a régi igazságot: Dum spiro, spero, meg is lehet fordítani: Amíg remélek, addig élek. A remény elvesztése magát a halált is jelentheti. Példaként lehetne klinikai eseteket is felhozni, de érdekesség kedvéért inkább Gonellának, az udvari bolondnak esetét emlíjük, akit gazdája megijesztése miatt halálra ítélték. Kivették a vesztőhelyre, szemét bekötötték, fejét a tőkére helyezték. A hóhér azonban a herceg parancsára nem pallossal sújtotta rá, hanem egy dézsa vizet öntött nyakába. S a bolond, amint a víz hozzáért, szörnyethalt. (Ráth-Végh: Tarka históriák, Bp. 1964. 671.)

Ha a beteg elvesztette a természetes lehetőségébe vetett reményét, akkor nekünk még mindig hivatkoznunk lehet Isten végtelen szeretetére, aki mindent megtehet és meg is tesz, ha javunkra válik. Itt már a hit világában járunk, ami a beteghez mindig közelebb van, mint az egészségeshez. „Alapjában véve senki sem hisz a maga halálában. Vagy ami ugyanaz: tudatlanul mindenki meg van győződve a maga halhatatlanságáról” (S. Freud: Zeitgemässes über Krieg und Tod. — London, 1945. 224—255.) Ezt az alapszabályt kell a hit által a tudatba emelnünk, s aztán már kész a lélek a szentségek vételéhez.

A szentségek kiszolgáltatása minél kevesebb sürgés-forgással és külsőséggel történjék. Ez nemcsak a kórházi betegellátásra vonatkozik, ahol szinte egészen diszkrétan ajánlatos eljárunk, hanem az otthonira is. A sok mozgás idegesíti a beteget. Az IMÁKAT is vegyük rövidre. A betegek keneté-

nek kiszolgáltatását a közvetlen forma előtt egy rövid imádsággal vezessük be, s utána is ugyancsak rövid hálaadás következzen. Viszont eseteként öntudatnál lévő, eszméletét vesztett és végül exitus előtt levő betegnél más-más imákra van szükség. Jelenleg használatos szertartáskönyveinkben levő imákat *mind* meg kell újítani. Ha azt akarjuk, hogy a beteg legalább lélekben velünk imádkozzék, akkor egészen egyszerű, elvont fogalmazást és magasztos érthetlenségeket mellőző imákat kell összeállítanunk. Ezek közül ne maradjon ki a Miatyánk sem! Ezt legalább a beteg is velünk tudja mondani. Nagyon fontos lenne egy egészen áttekinthető, könnyen kezelhető, teljesen *mai* imastílusú betegellátó könyv elkészítése. A betegellátás izgalmit ne fokozza idegességgé a könyvben való hosszas lapozgatás.

A betegágnál való viselkedésünkkel fokozatosan ki kell javítanunk egy ma már sokfelé tapasztalható szomorú szemléletet, mely a beteglátogató papot „halálmadárnak” nézi. Ehhez hozzásegítenek a nem hivatalos beteglátogatók is. — A plébániánkon 5 faluban élő 3600 hívőre a múlt évben 727 beteglátogatás jutott — szentségekkel. És számtalan „nem hivatalosan”. Így érthető, hogy 54 halottból egy hirtelen halálon kívül, csak kettő maradt szentségek nélkül.

Ha a szeretet melegével sikerült az emberi reményeket az Istenre hagyatkozás reményéig felfokoznunk, megkönnyebbült lélekkel távozhathatunk és azzal a tudattal, hogy megerősödött és megkönnyebbült lelket hagyunk a betegszoba ajtaja mögött.

Koroncz László

„Mégmunkálni a földet... mert csak utána jön az aratás. A Föld munkálása azt jelenti: legyünk rajta, hogy el-tűnjenek az előítéletek, tegyünk tanúságot a tevékeny, hathatós szeretetről, dolgozzunk becsületes és igazi, őszinte légkör megteremtésén, — tegyük felismerhetővé Isten jelenlétét az emberek világában.”

A. Liégé

A kereszténynek Istent kell látnia mindenben... meg kell éreznie, hogy akkor szemléli igazán Üdvözítőjét, amikor földi munkáját végzi, bármik is legyenek a rábízott teendők.

(Newman)

Ilyenek voltak az apostolok is: menygyei volt a hivatásuk, de földi a munkájuk; munkában és fáradságban éltek mindvégig.

(Newman)

Nigériában imádkozzák az alábbi modern hitvallást, melyet egy oklahomai egyetemi lelkész ültetett át afrikai milliőbe. Horváth Tamás, Afrikában élő lelkész — aki fordítását folyóiratunknak

közlésre megküldte —, *Oklahoma-Ile-Ile-i Credo*-nak nevezte el.

Pap: Hiszünk az emberben

Hívők: és a világban,

amelyben az egész emberiségnek jó együtt élnie.

Hiszünk abban, hogy egy ilyen világ megteremtésén fáradoznunk kell.

Hiszünk abban, hogy minden ember jogai egyenlők,

hiszünk a szeretetben, igazságban, testvériségben és békében.

Valljuk, hogy mindenkor ennek a hitnek megfelelően kell élnünk.

Ehhez az indítást a Názáreti Jézusba vetett hitünk adja.

Életünket az ő életének megfelelően kell alakítanunk.

Hisszük, hogy ezáltal Azzal kerülünk titokzatos egységbe,

Akit úgy hívunk, hogy Atya.

Mivel Jézusban hiszünk, nem tartjuk magunkat jobbnak másoknál.

Népeink egyenlők, és nem kiválóbbak a világ megteremtéséért.

Valljuk a hívek közösségét.

Valljuk, hogy a föld sójának és a világ világosságának kell lennünk.

Mindezt azonban alázatosan és minden nap a keresztet hordozva kell megtennünk.

Hiszünk abban, hogy minden ember hivatott egy jobb életre való feltámasztásra.

Ámen.

Számunk írói:

Xavier Léon-Dufour professor, Lyon-Fourvière, — Georges Casalis evangélikus teológus, Párizs — Gál Ferenc professor, Budapest, — Rezek Román főiskolai tanár, São Paulo, — Hegyi Béla, a Vigilia munkatársa, Budapest, — Kiss László lelkész, Budapest, — Cselényi István gk. lelkész, Budapest, — Diós István teológiai tanár, Győr, — Jánosi Gyula tanár, Győr, — Koroncz László plébános, Búcsúszentlászló.

A számunkban közölt kép M. Makkai Piroska fametszete.

INHALTSVERZEICHNIS

INTERVIEW

XAVIER LÉON-DUFOUR: Arbeit und Leben des modernen Menschen in der Sprache der Bibel

(Gespräch der TEOLÓGIA)

AUFSÄTZE

FERENC GÁL: Die geschaffene Welt und die Arbeit des Menschen

ROMÁN REZEK: Brevier von Teilhard de Chardin zur Theologie der Arbeit

BÉLA HEGYI: Glaube, Kirche und menschliche Tätigkeit

LÁSZLÓ KISS: Gedanken über den christlichen Aspekt der Arbeit

DURCHBLICKE

Die Technik als theologisches Problem (I. Cs.)

EXEGESE UND KERYGMA

Familienentwurf zu den Sonntagen 26.–33. des Jahreskreises (Ferenc Gál)

REVUE

Der Aufschrei der Menschheit verweist uns auf das Wort (Ungarische Übersetzung) (Georges Casalis)

Die Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils über die Arbeit (-n -i)

Der bibeltheologische Sinn der Arbeit (M. Sz.)

Arbeit und Ruhe (ég)

Der christliche Feierabend (István Diós)

Die fünfzigste Jahreswende von Sándor Giesswein (Gyula Jánosi)

Archivrevue

THEOLOGISCH-SEELSORGERLICHE NOTIZIEN

Wortartenbildung in der römischen Diözese (tomka)

Wachen am Bett der Kranken (László Koroncz)

Ára: 15,— Ft

SOMMAIRE

INTERVIEW

XAVIER LÉON-DUFOUR: Du travail et de la vie de l'homme modern — dans le langage de la Bible

(Entretien de **TEOLOGIA**)

ÉTUDES

FERENC GÁL: Le monde créé et le travail de l'homme

ROMÁN REZEK: Bréviaire de Teilhard de Chardin pour la théologie du travail

BÉLA HEGYI: Foi, l'Église, l'activité humaine

LÁSZLÓ KISS: Pensées sur l'aspect chrétien du travail

HORIZONS

La technique comme problème théologique (*I. Cs.*)

EXÉGÈSE ET KÉRYGMA

Les schèmes de l'homélie pour les dimanches 26–33e de l'année (*Ferenc Gál*)

REVUE

Le cri de l'humanité nous oblige à parler (Traduction hongroise) (*Georges Casalis*)

L'enseignement du Concile de Vatican II sur le travail (*-n -i*)

Le sens de la théologie biblique du travail (*M. Sz.*)

Travail et repos (*ég.*)

Jours de repos chrétiens (*István Diós*)

Il y a 50 ans, qu'il est mort Sándor Giesswein (*Gyula Jánosi*)

Revue des livres

NOTES THÉOLOGICO-PASTORALES

Formation des diacres dans le diocèse romain (*tomka*)

Au chevet du malade (*László Koroncz*)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4-8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre. — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 60,— Ft Egyes szám ára: 15,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511–324 számú csekkszám-lábján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 4,— USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendelkezésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Posta Központi Hírlapiroda, 1900 Budapest, József Nádor tér 1.

— Minden jog fenntartva.

73-3394 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső

Index szám 25 821
